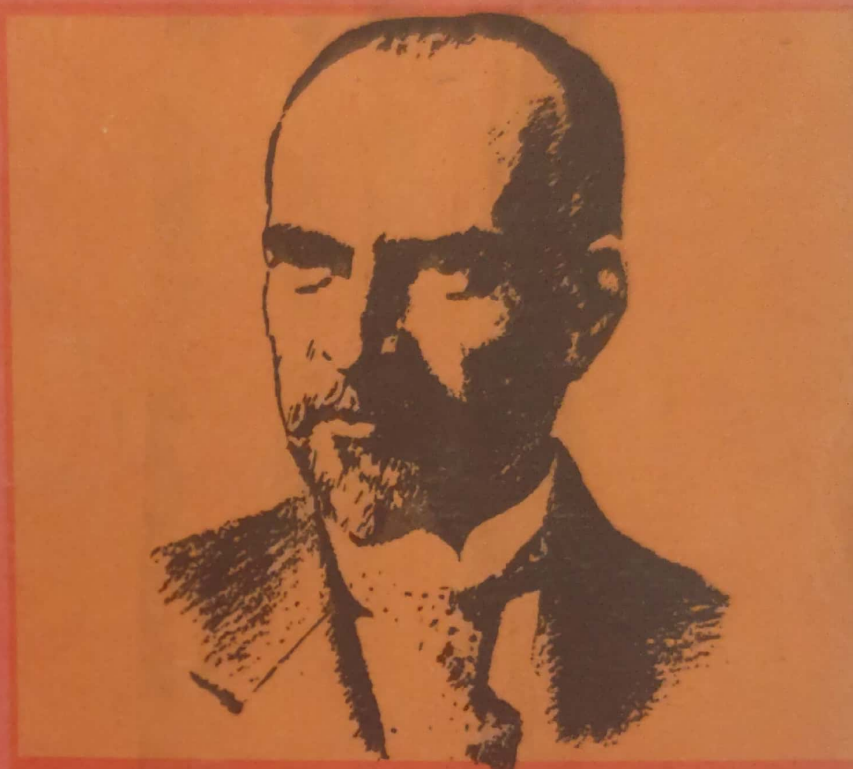

TEXTE COMENTATE

Lyceum

Antologie,
tabel cronologic,
prefață
note și
bibliografie de
NICOLAE
CONSTANTINESCU

GEORGE COȘBUC

Cîntece de vitejie

EDITURA

ALBATROS

TEXTE COMENTATE

Lyceum

1981
EDITURA ALBATROS
BUCUREȘTI

GEORGE COȘBUC

Cîntece de vitejie

Antologie,
tabel cronologic,
prefață,
note și
bibliografie de
NICOLAE CONSTANTINESCU

Lector : MARCELA PĂDUREAN
Tehnoredactor : GABRIELA ILIOPOLOS

Bun de tipar 15.IX.1981. Apărut 1981
Comanda nr. 1 215. Coli de tipar 5

Comanda nr. 10 276
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

TABEL CRONOLOGIC

- 1866 La 20 septembrie se naște la Hordou, în ținutul Năsăudului, George Coșbuc, unul din cei 15 copii ai preotului Sebastian și ai preotesei Maria. Tatăl poetului era om școlit, făcuse studii teologice la Blaj ; mama, ea însăși fiică de preot, nu avea prea multă carte, dar era foarte talentată în spunerea basmelor și extrem de sensibilă la frumos.
- 1874—1876 Copilul Coșbuc continuă studiile elementare, începute în satul natal, la Telciu, unde învață destul de bine limba germană. „Copilăria petrecută la Hordou, Salva și Telciu, într-un mediu țărănesc autentic și într-o atmosferă de basm și legendă, de hore și chiuituri, va lăsa puternice amprente asupra întregii dezvoltări ulterioare a lui George Coșbuc.“ (Gavril Scridon, *Prefața* la G. Coșbuc, *Opere alese*, vol. I, E.P.L., Buc. 1966, p. VIII.)
- 1876 Viitorul poet trece la gimnaziul românesc din Năsăud. Societatea culturală a gimnaziului, „Virtus Romana Rediviva“, este desființată de autoritățile imperiale.

- 1880 Din acest an datează primele poezii cunoscute ale lui George Coșbuc, pe care amintirile colegilor săi ni-l prezintă ca pe un tânăr chinuit de demonul creației. „Virtus Romana Rediviva“ își reia activitatea.
- 1882 Unele din producțiile poetice citite în fața colegilor și a profesorilor încep să fie publicate în revista manuscrisă „Muza someșană“ ; este ales vicepreședinte al societății „Virtus Romana Rediviva“.
- 1883 Devine președinte al acesteia ; continuă să publice în revista societății.
- 1884 Termină liceul și se înscrie, împotriva dorinței familiei, la Facultatea de filosofie și literă a Universității din Cluj, unde audiază și cursurile de folclor ale profesorului Gr. Silași ; publică în „Tribuna“ poemul *Filosofii și plugarii* sub semnătura C. Bocșu (o anagramă a numelui Coșbuc).
- 1885 Colaborează la „Familia“ și la „Tribuna“.
- 1886 Renunță, din motive necunoscute, la studiile universitare. Începe corespondența cu Ioan Slavici. În toamnă părăsește Clujul, fiind bolnav, și se întoarce la Hordou.
- 1887 Vara pleacă la Sibiu, unde lucrează ca redactor al revistei „Tribuna“.
- 1889 Este socotit a fi, împreună cu anul precedent, unul dintre cei mai rodnici ani ai poetului. În numărul din 24 mai al „Tribunei“ apare *Nunta Zamfirei*. Toamna, la chemarea lui

Titu Maiorescu, poetul trece munții venind la București. „Apariția lui în Bucureștiul vechi a fost ca un aer sănătos ce năvălește dinspre o pădure de brazi, prin ferestrele larg deschise, într-o cameră îmbîcsită de fum de țigară, de zaț de cafele și de cupe deșarte”. (Radu Cosmin, *Amintiri din viața culturală a vechiului București*, în *Cele trei Crișuri*, XVI (1935), p. 105—106.)

La 15 iunie moare Mihai Eminescu ; la 31 decembrie moare Ion Creangă.

1890—1893 Ocupă funcții mărunte la Ministerul cultelor ; colaborează la o *Carte de citire* apărută la Ploiești în 1890.

1893 Apare volumul *Balade și idile* primit entuziast de I. L. Caragiale și recenzat favorabil de Ovid Densusianu, G. Bogdan-Duică, D. Evolceanu etc. ; în același timp începe și campania de discreditare a poetului, sub acuzația de plagiat susținută de un poet și traducător obscur — Grigore N. Lazu — căruia i se alătură A. Bacalbașa, Al. Macedonski, C. A. Ionescu-Caion etc. ; în apărarea poetului se ridică Al. Vlahuță, N. Iorga, C. Dobrogeanu-Gherea.

La Cluj are loc procesul „memorandiștilor” ; poezia lui Coșbuc *In opressores* este multiplicată și răspîndită ca un manifest, pe foi volante, între participanți.

1894 Împreună cu I. L. Caragiale și Ioan Slavici scoate, cu sprijinul material al librarului C. Sfetea, revista „Vatra”, în care se tipă-

resc, printre altele, incendiarele poeme *In opressores* și *Noi vrem pământ*.

1895 Se căsătorește cu Elena Sfetea ; în același an se naște unicul lor fiu — Alexandru.

1896 Apare al doilea volum de versuri — *Fire de tort* — recenzat în principalele publicații ale vremii : „Familia“, „Convorbiri literare“, „Tribuna“, „Telegraful român“, „Adevărul ilustrat“ etc.

Traducerile din Virgiliu (*Aeneis*) și Byron (*Mazepa*) văd lumina tiparului.

1897. Pentru traducerea din Virgiliu, Coșbuc primește premiul Herescu-Năsturel, al Academiei.

Enea Hodoș publică la Caransebeș volumul : George Coșbuc, *Versuri și proză*, pe care comentatorii îl rețin fiind prima și singura culegere din opera poetului apărută în Transilvania în timpul vieții sale.

Apar traducерile din literatura indică, de care Coșbuc se apropiase, aprofundînd-o în anii din urmă (este vorba de *Antologia sanscrită*, la Craiova, și *Sacountala* de Calidassa, la București).

Devine redactor la „Foaia interesantă“ la care mai colaborau Caragiale, Panait Cerna, Cincinat Pavelescu ; în același an revista își încetează apariția.

Intră în comitetul de redacție al unei noi reviste — „Albina“ — destinată luminării maselor. Printre colaboratori se numărau isto-

- ricul A. D. Xenopol, Dr. C. Istrati, scriitorii Al. Vlahuță, St. O. Iosif, M. Sadoveanu etc.
- 1898 Este ales membru corespondent al Academiei Române.
- 1899 Publică *Războiul nostru pentru neatârănare* (1877—1878). *Povestit pe înțelesul tuturor*.
- 1900 La 7 iunie moare tatăl poetului, preotul Sebastian Coșbuc.
- 1901 La 2 decembrie apare primul număr din revista „Semănătorul” editată de Coșbuc și Vlahuță. În articolul *Primele vorbe* se arată programul revistei care se vrea „un stindard de pace, de înseninare și de înfrățire intelectuală, de apostolică muncă pentru dezmoșirea inimilor care tînjesc, pentru redeșteptarea avîntului de odinioară în sufletele românești, pentru chemarea atîtor puteri risipite la o îndrumare mai sănătoasă — la sfînta grijă a întăririi și înălțării neamului acestuia”.
- 1902 Apare volumul *Ziarul unui pierde-vară*. „Pentru cel ce urmărește dezvoltarea poetului, volumul acesta prezintă un stadiu de evoluție interesant, pentru publicul mare el n-a mai fost un eveniment ca *Baladele și idilele* sau *Firele de tort*. Cauza a fost relevată adesea. Înstreinat din mediul în care a crescut, cunoscător profund al sufletului țărânului român din Ardeal, nu s-a putut împăca încă cu împrejurarea actuală.” (Sextil Pușcariu, *Cinci ani de mișcare literară* (1902—

1906), București, Minerva, 1909, p. 28, apud. G. Scridon, *Note și variante la G. Coșbuc, Opere alese*, vol. II., Edit. Minerva, Buc., 1972, p. 427.)

Coșbuc și Vlahuță părăsesc conducerea „Sămănătorului”, care își modifică vizibil direcția.

Poetul petrece câteva săptămîni în Italia; scrie cu această ocazie povestirea *Amicul meu din Torbole*.

1903 Apare volumul de proză *Dintr-ale neamului nostru*, cu un pronunțat caracter de popularizare.

Moare mama poetului, Maria Coșbuc (8 septembrie).

1904 Apare ultimul volum de poezii originale — *Cîntece de vitejie*. „Cîntecele de vitejie nu se pot măsura cu volumele de mai înainte. Sînt chiar încredințat că ele nici n-au avut intenția de a mai spori o glorie veche. Ele au voit să fie o lucrare folositoare și au primit conștient urmările ce nu se pot ocoli ori de cîte ori poetul nu voiește să fie numai poet, ci și altceva, d.e. om de stat, publicist, sociolog. G. Coșbuc răspunde cu acest volum acelorăși solicitări care l-au făcut să scrie și părți din istoria modernă a României în formă populară”. (G. Bogdan Duică, cronica la *Cîntece de vitejie* în „Convorbiri literare” XXXVIII, nr. 12, 1904, 1145, apud G. Scridon, *op. cit.*, p. 458—459.)

- 1906 Împreună cu Ion Gorun și Ilarie Coșbuc editează revista „Viața literară”. Apare traducerea la *Georgicele* de Virg.
- 1907 Primăvara încep marile răscoale țărănești. Poezia *Noi vrem pământ!* de G. Coșbuc este răspândită pe foi volante printre răsculați; se cere arestarea poetului.
- 1908 După aproape 20 de ani, poetul se întoarce în Transilvania; revede cu emoție Sibiul, Năsăudul, satul natal — Hordou, alte locuri ale copilăriei.
- 1909 Un nou periplu transilvan; cunoștința cu Liviu Rebreanu.
- 1910 Poetul lucrează intens la traducerea *Divinei Comedii* de Dante.
Călătorie în Austria, vizitează Viena.
- 1911 Din nou la cură în stațiunea Karlsbad (Austria).
Continuă să lucreze la traducerea din Dante.
- 1912 Călătorie de studii în Italia, unde face studii dantești și de limbă italiană.
La întoarcere se oprește din nou în Ardealul natal. Continuă activitatea de luminare a poporului participând împreună cu alți confrăți scriitori la șezători literare organizate în diferite locuri din țară.
- 1913 Participă la sărbătorirea jubileului gimnaziului din Năsăud (50 de ani de la înființare).
Publică o culegere de *Balade*.

- 1906 Împreună cu Ion Gorun și Ilarie Chendi, Coșbuc editează revista „Viața literară”. Apare traducerea la *Georgicele* de Virgiliu.
- 1907 Primăvara încep marile răscoale țărănești; poezia *Noi vrem pământ!* de G. Coșbuc este răspîndită pe foi volante printre răsculați; se cere arestarea poetului.
- 1908 După aproape 20 de ani, poetul se întoarce în Transilvania; revede cu emoție Sibiul, Năsăudul, satul natal — Hordou, alte locuri ale copilăriei.
- 1909 Un nou periplu transilvan; cunoștința cu Liviu Rebreanu.
- 1910 Poetul lucrează intens la traducerea *Divinei Comedii* de Dante.
Călătorie în Austria, vizitează Viena.
- 1911 Din nou la cură în stațiunea Karlsbad (Austria).
Continuă să lucreze la traducerea din Dante.
- 1912 Călătorie de studii în Italia, unde face studii dantești și de limbă italiană.
La întoarcere se oprește din nou în Ardealul natal. Continuă activitatea de luminare a poporului participînd împreună cu alți confrăți scriitori la șezători literare organizate în diferite locuri din țară.
- 1913 Participă la sărbătorirea jubileului gimnaziului din Năsăud (50 de ani de la înființare).
Publică o culegere de *Balade*.

Continuă să lucreze la traducerea *Divinei Comedii*.

1914 Din nou în Transilvania, în ianuarie la Gherla și la Cluj, toamna la Năsăud și Feldru, de unde este silit să plece o dată cu începerea primului război mondial.

1915 Pierde, într-un accident de automobil, în Oltenia, unicul fiu al poetului, Alexandru. Evenimentul îl zguduie pe Coșbuc, care nu-și va mai reveni.

1916 Este ales membru activ al Academiei Române, dar înaltul titlu academic nu are efecte deosebite asupra moralului șubrezit al poetului.

1918 La 9 mai Coșbuc moare, fiind înmormântat la cimitirul Bellu. L-au condus pe ultimul drum I. Slavici, Ion Bogdan, D. Onciul, G. Galaction, admiratori ai poeziei sale.

N. C.

PREFAȚA

„POET ȘI CRITIC“

Atras în permanență de realizările perene ale marii literaturi clasice, pe care le cunoscuse încă din anii școlarității și din care a tradus cu netăgăduită pricepere, George Coșbuc și-a asumat, ca poet, câteva din prerogativele acesteia. Claritatea expresiei și echilibrul construcției fiecărui poem, frazarea impecabilă și versificația fără cusur, cultivarea valorilor umane celor mai înalte — cinstea, demnitatea, neînfricarea — sînt note clasice care se întîlnesc la Coșbuc cu un fond folcloric viguros, cu o robustă concepție populară despre viață, convertindu-se într-o poezie a sentimentelor intens trăite, a bucuriei vieții în mijlocul naturii, a elanurilor patriotice și a prevestirii apropiatei izbăviri.

Raportată la momentul apariției, o asemenea poezie nu putea decît să șocheze și să dea naștere la reacții bizare, cu atît mai mult cu cît avea de înfruntat umbra vie a marelui Eminescu. Înfrîngînd inerentele adversități pe care noutatea le întîmpină de obicei, poezia coșbuciană și-a cîștigat repede simpatizanții, lumea literară de la sfîrșitul se-

colului al XIX-lea salutînd cu satisfacție apariția unui nou și original poet, a cărui operă a primit, curînd, consacrarea. Nu este întîmplător faptul că cel dintîi volum al poetului — *Balade și idile* (1893) — era prezentat elogios de un alt mare scriitor și apropiat prieten al lui Eminescu — I. L. Caragiale — care scria în revista sa *Moftul român* din iunie 1893 : „Pe cîmpul vast al publicisticii române, pe care crește atîta spanac des și abundent, a apărut, în sfîrșit, zilele acestea și un copac, și e așa de mîndru și așa de puternic, că mii și mii de recolte de buruieni se vor perinda și el va sta tot în picioare, tot mai sănătos și mai trainic, înfruntînd gustul actual și vremea cu schimbările ei capricioase, și făcînd din ce în ce mai mult fala limbii noastre — cu volumul de *Balade și idile* de George Coșbuc“.

Popularizată prin ediții succesive și prin manualele școlare, poezia lui George Coșbuc a intrat repede în conștiința publică. Versurile de dragoste au fost puse pe note și au devenit adevărate romanțe populare, nu o dată numele autorului nefiind cunoscut sau neinteresîndu-i pe cei care le cîntă. Vibrantele poeme sociale și înălțătoarele lui poezii patriotice au fost și sînt încă recitate la serbări, la întruniri publice, devenind adevărate manifeste politice ca în cazul binecunoscut al lui *Noi vrem pămînt !*

Fără îndoială, o asemenea popularitate are, în timp, efecte nefavorabile asupra receptării operei. E ușor de observat, astfel, că, în vre-

mea din urmă, poezia coșbuciană nu se mai bucură de atenția și entuziasmul cu care era privită cu cinci-șase decenii în urmă. La aceasta contribuie, firesc, și noile experiențe lirice pe care ultimele decenii le-au promovat și impus, modificând radical conceptul de poezie și, implicit, gustul publicului. În raport cu Blaga sau cu Arghezi, în a căror poezie se găsesc destule afinități (tematice) cu cea a lui Coșbuc, aceasta din urmă apare, în bună măsură, vetustă. Chiar când demersul critic este serios și bine intenționat, aprecierea poeziei coșbuciene din perspectiva cititorului modern nu este deloc măgulitoare: „Pentru cine n-a părăsit nici o clipă, în ultimii douăzeci de ani, atmosfera lirică a poeziei noi, atmosfera strict interioară, de subtilități și nu de masive stări sufletești, care, chiar existînd, sînt toate de derivație urbană, poezia lui Coșbuc este o plăcere, desigur de felul plăcerii pe care orășeanului i-o dă un *week-end*”. (Vladimir Streinu, *Clasicii noștri*, 1943).

Pe de altă parte, fără să fie nici pe departe ceea ce se numește de obicei o poezie „controversată”, „încifrată”, fiind, dimpotrivă, „fără nădejde inteligibilă”, cum afirma G. Călinescu referindu-se la *Baladă*, creația poetului din Hordoul Năsăudului se lasă din ce în ce mai greu supusă comentariului critic. Ea pare să-și fi dezvăluit chiar primilor exegeți semnificațiile, implicațiile, resorturile intime ale scriiturii. Exagerînd, firește, s-ar putea spune că un studiu ca acela al lui

Dobrogeanu-Gherea, *Poetul țărănimii*, din 1897, ori excelenta analiză întreprinsă de G. Ibrăileanu la poezia *Vara (Considerații tehnice)* din 1923, au extras, în linii generale, esența creației poetului ardelean, dominantele acesteia, direcționând, într-un fel, următoarele cercetări.

Fără să fi fost niciodată pe de-a-ntregul un „poet uitat“, cum spunea Liviu Rebreanu în 1937, Coșbuc a intrat în „conul de umbră“ al criticii care, adesea, l-a ignorat, readucându-l în actualitate mai ales în ocazii festive. O explicație a acestei situații o oferea, în același an, G. Călinescu : „Cu G. Coșbuc s-a petrecut, după război, ceea ce s-a întâmplat cu mai toți scriitorii «clasici», adică de dinainte de 1916. Tinerii i-au uitat, socotindu-i perimați, iar școala și tradiționaliștii le-au ridicat altare, fără să-i citească însă. În 1919, când a apărut a IX-a ediție din *Balade și idile*, se trăsese din acest volum 21 de mii de exemplare, cifră pentru poezie astronomică. Azi, pare-se, Coșbuc nu se mai citește. Fără îndoială că lucrurile trebuie să se îndrepte, că o critică, deloc retrogradă, trebuie să lege generațiile între ele și să indice punctele trainice. Dacă printre poeții mai vechi unul este nedreptățit, acela este Coșbuc.“ (G. Călinescu, *G. Coșbuc*, în *Adevărul literar și artistic*, XVIII, seria a III-a, 854, 1937, retipărit în *Ulysse*, E.P.L., Buc., 1967, p. 80.)

Este interesant de relevat că, la trei decenii și jumătate de la însemnările lui G. Călinescu, posteritatea critică a lui Coșbuc, „acest

poet neînțeles“, era pusă din nou în discuție, Mircea Zăciu sintetizând astfel cele trei «neșanse» ale poetului : „1) o carieră fulminantă (pentru o epocă), succes larg, răsunător, destructori mărunți și penibili ; 2) o critică de circumstanță (nici azi, o monografie serioasă) ; 3) o posteritate ironic binevoitoare, care l-a «acceptat» unanim, respectînd o convenție ipocrită.“ (M. Zăciu, *Coșbuciene*, în *Colaje*, Edit. Dacia, Cluj, 1972, p. 39.)

Adevărul este că după o perioadă în care poezia lui Coșbuc a fost eclipsată de noile experiențe lirice care au dominat epoca interbelică, ea a revenit în actualitate după Eliberare cînd s-a supralicitat, în spiritul direcției imprimată de Gherea, latura sa socială. Prefața la *Poezii*, vol. I—II, E.S.P.L.A., Buc., 1953 este extrem de elocventă în acest sens.

Odată cu trecerea timpului, zelul sociologizant s-a mai atenuat, făcînd loc unei priviri mai cuprinzătoare asupra operei poetului, monografia publicată în 1966 de D. Micu, prefăcătorul ediției din 1953, oferind o deschidere către ansamblul creației coșbuciene, în variatele ei aspecte.

Cu studiile lui D. Vatamaniuc (G. Coșbuc. *O privire asupra operei literare*, E.P.L. Buc., 1967), Mircea Tomuș (15 poeți, E.P.L., Buc., 1968), Adrian Fochi (G. Coșbuc și creația populară, „Universitas“, Edit. Minerva, Buc., 1971), G. Scridon, *George Coșbuc*, în *Istoria literaturii române*, vol. III, Edit. Academiei, Buc., 1973), Petru Poantă (*Poezia lui George*

Coșbuc — eseu monografic, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1976) etc., înțelegerea mesajului poeziei coșbuciene câștigă în adâncime și diversitate.

Se adaugă la acestea studiile bio-bibliografice (v. de ex. G. Scridon, I. Domșa, *George Coșbuc. Bibliografie*, Edit. Academiei, Buc., 1965) și acelea care își propun ca obiect tehnica versificației, domeniu în care Coșbuc este socotit, pe bună dreptate, un adevărat maestru (v. de ex. Al. Toșa, *Frecvența tipurilor de rimă în poezia lui Coșbuc*, în *Limbă și literatură*, vol. XI, 1966 ; Al. Bojin, *Procedee stilistice în poezia lui George Coșbuc*, *idem* ; Ladislau Gáldi, *Introducere în istoria versului românesc*, „Universitas“, Edit. Minerva, Buc., 1971, cap. VII, *Versificația „micului romantism“*, p. 288—301).

Astfel s-ar putea afirma că marile adevăruri despre poezia lui Coșbuc s-au spus, aflându-ne cumva în fața unei opere „închise“, lectorul contemporan scăpînd cu greutate din capcanele truismelor de tot felul. Pe de altă parte trebuie să acceptăm că despre un poem, cu atît mai mult despre ansamblul operei unui poet, nu se poate spune niciodată totul. Ar fi în contradicție cu binecunoscuta și acceptata aserțiune privind polisemia poeziei. Ar însemna, în ultimă instanță, anularea calității de poem și, în același timp, discreditarea actului critic.

Deși un teritoriu cu cărări ferm tăiate de antecesorii, adesea prea bătătorite, cu puține ascunzișuri și locuri umbrite, poezia lui

George Coșbuc invită încă și astăzi la itinerarii din care nu lipsesc fascinante popasuri, cu nebanuite satisfacții spirituale. Aceasta poate fi și o invitație adresată cititorului tânăr de a-și îndrepta pașii spre tărîmul, nu o dată ocolit, mai mult din prejudecată, al poeziei coșbuciene. Fiindcă creatorul acestui univers merită, de bună seamă, caracterizarea lui G. Ibrăileanu care, premergînd sentințele scrise mai tîrziu de G. Călinescu la finele monografiilor despre Mihai Eminescu și Ion Creangă, îl așază pe George Coșbuc alături de iluștrii lui înaintași : „Trebuia un concurs rar de împrejurări ca să poată apărea un Coșbuc. Trebuia să se nască, într-un sat de țărani sănătoși și bogați cu vechi așezări cinstite, un fecior genial, cu sufletul — amestec rar — contemplativ și viteaz. Și astfel, în acest secol tulbure și plin de contraste, a putut apărea un poet clasic în adevăratul înțeles al cuvîntului.” (G. Ibrăileanu, *Cei morți în Note și impresii*, 1920, p. 250.)

„LUPTA VIETII”

Asemenea operei, biografia poetului nu are părți obscure ; biografia ne-au spus tot despre el. Deși născut în casa unui preot, Coșbuc a crescut ca un fiu de țărani, a gîndit și a simțit țărănește, a avut sentimentul dezrădăcinării și a resimțit șocul contactului cu lumea citadină, dar s-a adaptat convenabil la realitățile orașului. Nostalgia lui după o Arcadie rurală este oricum mai puțin accen-

tuată decît la Creangă, care s-a complăcut în „tărăniile“ lui pînă la moarte. Ca orice scriitor român, a scos reviste proprii și a colaborat la altele, făcînd din scrisul său o armă de luptă pentru cauza celor nedreptățiți. A avut vocație de tribun și și-a definit cu exactitate locul și menirea în lume ca poet, socotindu-se a fi *suflet în sufletul neamului meu*.

În poezie, a avut o reală disponibilitate de a se multiplica în zeci de „personaje“, trăind cu sinceritate sentimentele altora sau, în orice caz, făcîndu-ne pe noi, cititorii, să credem aceasta.

S-a bucurat de viață, pe care o privea ca pe o luptă (*Război e, de viteji purtat !*), a filosofat curajos pe marginea morții (*Cei buni n-au vreme de gîndit / La moarte și la tînguie*), dar a reacționat omenește cînd aceasta i-a răpit unicul fiu.

N-a fost niciodată prea sus pe scara ierarhiilor sociale, dar nici prea jos, fiind un „boier sărac“, cum îi plăcea să-și zică.

Cîteva date concrete din existența poetului, începută la 20 septembrie 1866 în casa preotului Sebastian Coșbuc și a soției acestuia, Maria, din Hordoul Năsăudului, vor ilustra afirmațiile generale de mai sus.

Coșbuc a avut, deci, privilegiul de a se naște în ținutul liber al Năsăudului, libertate cîștigată de localnici în schimbul păzirii granițelor întinsului Imperiu Austro-Ungar din care Transilvania făcea, încă, parte pe acea vreme. Povestirile în familie, strădaniile și sacrificiile strămoșilor, fugiți de pe moșia unui

grof din vecinătate pentru a scăpa de iobăgie, vor fi stîrnit admirația viitorului poet și vor fi implantat în cugetul lui ideea scumpă de libertate.

Din anii copilăriei biografii rețin, de asemenea, acele împrejurări care l-au pus pe Coșbuc într-un contact fertil cu folclorul local, cu poezia populară, cu creatorii înzestrați ai acelor locuri. În felul acesta poetul a asimilat, genuin, folclorul, care va deveni una din sursele esențiale ale inspirației sale, o latură dominantă a originalității sale. Chiar în timpul studiilor gimnaziale de la Năsăud (1876—1884), contactul cu valorile tradiționale ale satului transilvănean nu numai că nu se atenuază, ci chiar sporesc, îndrumările profesorilor săi aducînd un adaos de înțelegere.

Dar, în același timp, anii de studiu au adăugat acestui prim strat de cultură (populară) date noi. Învățarea limbilor clasice (latina, în primul rînd) și moderne (germana, mai ales) îi îngăduie tînărului Coșbuc să ia contact direct cu valorile literaturii universale din care, cu o pasiune care nu l-a părăsit niciodată, a făcut remarcabile traduceri.

Dealtfel începuturile lui literare sînt chiar niște traduceri și adaptări cu care s-a prezentat în fața exigenților exegeți grupați în societatea literară „Virtus romana rediviva“, al cărei nume vorbește elocvent despre atmosfera patriotică ce domnea în acel centru de cultură românească ce a fost Năsăudul la sfîrșitul veacului trecut. Deși interzisă de

autorități în 1876, societatea culturală a elevilor liceului din Năsăud și-a reluat activitatea după patru ani, Coșbuc jucând un rol important în activitatea acestui for de cultură și de educație patriotică.

Vicepreședinte și, apoi, președinte al societății „Virtus romana rediviva”, tânărul licean se impune în fața colegilor și profesorilor săi ca un talent poetic autentic cărui i se prevede un strălucit viitor. În revista „Muza someșană”, scrisă de mână pentru membrii societății, Coșbuc publică o parte din exercițiile sale de început — traduceri, adaptări, imitații, creații originale.

În pofida intențiilor familiei, care i-ar fi dorit și lui o carieră duhovnicească, George alege calea laică, înscriindu-se la Facultatea de filosofie (și litere) din Cluj. Studiile universitare nu merg prea bine, dar poetul continuă să se cultive, adâncind lecturile din literatura universală, acum ceva mai selectiv, fiind interesat de clasicii greci, de Goethe, de Schiller.

Debutul în presa literară propriu-zisă și-l face în 1884, cu o traducere din Petöfi, publicată în revista lui Iosif Vulcan „Familia”, aceeași care găzduise cu 18 ani în urmă versurile de început ale „Luceafărului” poeziei românești.

Dar talentul său va fi remarcat ceva mai târziu, după publicarea poeziei *Filosofii și plugarii* în „Tribuna” de la Sibiu, unde atrăgea atenția fostului coleg al lui Eminescu și Caragiale din redacția ziarului „Timpul”. —

nuvelistul Ioan Slavici. La Sibiu, Coșbuc găsește o atmosferă spirituală elevată, un cadru intelectual propice, perioada cînt a lucrat în redacția „Tribunei” fiind socotită de poet, și nu numai de el, drept cea mai fertilă din întreaga sa carieră. A fost o perioadă de căutări, de experimente, de încercări în vederea găsirii timbrului propriu, a acelei note particulare, unice care deosebește un poet adevărat de versificatorul de duzină.

Cu *Nunta Zamfirei*, publicată în „Tribuna” din mai 1889, Coșbuc dovedea, fără putință de tăgadă, că își găsise acest timbru specific și noutatea, originalitatea, vigoarea glasului poetului transilvan nu puteau să scape atenției magistrului criticii românești din acea vreme — Titu Maiorescu. Chemat la București și sprijinit materialicește, la început, de acesta, Coșbuc se adaptează destul de greu ritmurilor Capitalei, mai ales că nici slujba obținută nu-i oferea motive de satisfacție.

Din acumulările etapei sibiene, distilate în cei patru ani de peregrinări bucureștene, se încheagă volumul *Balade și idile* din 1893. Salutat entuziast de unii, între care și Caragiale, cum am arătat, volumul a stîrnit invidia unor poeți mărunți care au întretinut o campanie de denigrare a autorului, acuzat pe nedrept, în cea mai mare parte, de plagiat. Dar dezvăluind sursele unor teme sau motive străine prelucrate de Coșbuc în poemele sale, denigratorii îi făceau indirect un elogiu poetului român, subliniind astfel tocmai originalitatea lui, capacitatea de a transpune în-

tr-un registru propriu, distinct, anumite împrejurări tematice.

Din ce în ce mai stăpîn pe uneltele sale, poetul renunță la împrumuturi și modele, creînd o poezie profund ancorată în realitățile românești, în viața satului mai ales, pe care o cunoștea ca nimeni altul. Ilustrativ în acest sens este volumul *Fire de tort* (1896), care cuprinde piese antologice precum *Lupta vieții*, *Noi vrem pămînt !*, *Doina*, *În miezul verii*, *Iarna pe uliță*, *Dragoste învrăjbită*, *Decabal către popor* etc.

Pe măsură ce se lasă prins de publicistică — în 1894 scoate împreună cu Caragiale și Slavici revista „Vatra” ; în 1897 conduce revista „Foaia interesantă” ; din același an face parte din redacția revistei „Albina” unde publică numeroase articole de popularizare a științei pentru săteni ; în 1901 editează împreună cu Vlahuță revista „Semănătorul” ; în 1906, împreună cu Ion Gorun și Ilarie Chendi, scoate revista „Viața literară” — și pe măsură ce „intră tot mai mult în împărăția fantastică a lui Dante” (G. Scridon), viçoarea creației coșbuciene scade. Ca atare volumele *Ziarul unui pierde-vară* (1902) și *Cîntece de vitejie* (1904) conțin, alături de cîteva piese remarcabile, cum ar fi *Moartea lui Gelu* sau *Nunta-n codru*, respectiv *Pentru libertate* și *O scrisoare de la Muselim-Selo*, compoziții minore, variațiuni pe teme din volumele precedente, izbutite din punctul de vedere al realizării formale, dar lipsite de forța adevăratei poezii.

Poet angajat în sensul cel mai înalt al cuvântului, considerînd literatura drept o armă de luptă („Fără idealuri nu e luptă, și fără luptă nu e nici literatură”), Coșbuc ia parte activă la toate evenimentele epocii. Astfel este prezent la procesul Memorandiștilor de la Cluj, unde poezia sa *In opressores* circulă pe foi volante ca un manifest agitatoric demascînd asuprirea națională a românilor ardeleni. Atent la mișcările sociale, la ridicările din ce în ce mai frecvente ale țărănimii, scrie poemul *Noi vrem pămînt!* (1894), al cărui ecou depășește fruntariile țării și înfruntă timpul, probînd calitățile lui incendiare și în viforosul an 1907.

Coșbuc revine adesea în Ardealul natal unde este primit cu onoruri de foștii colegi de la gimnaziul din Năsăud. La începutul primului război mondial, aflat în vizită prin locurile copilăriei, Coșbuc este alungat, ca „agitator periculos”, din Transilvania, de către autoritățile imperiale; apropierea doritei libertăți atenuază amărăciunea poetului alungat din propria sa țară.

Din nefericire, o dramă familială — pierderea unicului fiu într-un accident de automobil — îi va măcina și mai mult puterile slăbite, îi va grăbi sfîrșitul și nu-i va îngădui să vadă ziua visată a Unirii celei mari cu Țara. Poetul se stinge, prematur, la nici 52 de ani, în ziua de 9 mai 1918. Consemnînd tristul eveniment, Nicolae Iorga scria la cîteva zile de la moartea poetului: „Cel ce a cîntat toate vitejiile neamului, de la Gelu al legendei pînă

la dorobanții din '77, moare fără să fi văzut cu ochii sub steag pe aceia cari au onorat din nou sfântul drapel al țării. Să lăsăm ca asupra frunții lui palide, acum liniștite, să cadă o umbră mîngîitoare a depărtatului tricolor nevăzut." (N. Iorga, *Oameni cari au fost*, II, E.P.L. (B.P.T.), Buc., 1967, p. 138.)

„POETUL“

Dacă și în ce măsură biografia influențează opera este un aspect care primește răspunsuri diferite de la caz la caz, de la autor la autor. Cert este că, așa cum observa G. Ibrăileanu, „în poezia lui Coșbuc nu sînt curențe de idei trecătoare, atitudini de sistem filozofic și de școală literară. «Optimismul» său nu e altceva decît sănătatea, decît seninul și armonia sufletului său. Această sănătate și această armonie sufletească apar în chip splendid și în arta sa, în perfecția, liberă și nesilită, a versului său." (G. Ibrăileanu, *Cei morți. Note și impresii* 1920, p. 249.)

În concordanță cu neabătuta rectitudine a vieții sale, volumele de poezii ale lui George Coșbuc mărturisesc o neabătută consecvență în tratarea cîtorva teme, în bună măsură tradiționale și comune poeziei universale, rescrise într-o viziune și cu o tehnică proprie marilor creatori.

Coșbuc a fost, înainte de toate, cîntărețul iubirii la țară și Gherea a surprins într-o frază memorabilă acest adevăr. Ca nimeni altul în poezia noastră, Coșbuc pătrunde în

sufletul personajelor sale și le face să se destăinuie candid sau neliniștit, pe un ton de glumă sau cu accente dramatice. Dacă materia poetică o constituie, în ultimă instanță, general umanul, dragostea cu marile ei bucurii, înfrigurări, așteptări, deziluzii, modalitatea lirică la care recurge Coșbuc dobândește valori deosebite prin ineditul ei și prin varietatea de procedee, de artificii — în sensul bun al cuvântului — prin mijlocirea cărora poetul își construiește fiecare piesă.

Personaje destăinuindu-și stările sufletești în poezie, prin gesturi, cuvinte sau gânduri netălmăcite, se întâlnesc și în creația altor poeți, înainte de Coșbuc. Încă în *Zburătorul* lui Eliade Rădulescu și în *Călin* (file din *poveste*) de Eminescu, personaje feminine caută un răspuns și se frământă atinse de aripa înfiorată a primei iubiri. Dar trebuie observat că introspecția lirică apare doar ca un fragment într-un tot epic.

Nici la Coșbuc nu lipsește „povestea”, dar ea este doar un pretext pentru o confesiune lirică. Chiar în cele mai baladești dintre compunerile coșbuciene conflictul epic se topește într-un monolog mai mult interior, ca în *Dușmancele*, sau într-un motiv de autoanaliză a sentimentelor, ca în *Dragoste învrăjbită*. La fel în „scenete”, unde nucleul epico-dramatic dispare lăsând loc transcrierii minuțioase a stărilor sufletești înfățișate cu șăgălnicie, ca în *La pîrîu*, *Spinul*, ori cu trucat năduf ca în *Rea de plată*, sau *Scara*. De cele mai multe ori „eroul liric” se mărturisește în fața cititoru-

lui cu o înduioșătoare sinceritate, fie anticipând prin probarea vestimentației tradiționale a femeii căsătorite clipa când *N-am să fiu tot fată, / Voi fi și nevest-odată / Las'să văd cât e de bine / Măritată ! (La oglindă)* ; fie rostindu-și hotărîrea de a-i înfrunța pe toți pentru a-și apăra dragostea unică : *Mi-e dragă una și-i a mea / Decît să mă dezbar de ea, / Mai bine aprind tot satul (Numai una)* ; fie lăsînd în grija fratelui, cu strașnice porunci : *Mi-o păzește / Ca de foc ; Să n-o lași la vino-n-coace ; Să n-o strîngi prea mult la tine ; Nu glumi, că ei nu-i place ; Să n-ascuți, orice să-ți spuie ; Tu să știi pe cel ce vine / Mai adese / Pe la ei ; Frînge-i gîtul și-l sugrumă / Ca pe-o feară ! — pe aceea pe care A ursit-o-n fașe dorul / De-a fi dragă / Tuturor. (Recrutul)*

Această mare obiectivitate cu care Coșbuc își modelează și își prezintă personajele nu pare a dovedi „o lipsă totală de lirism“, cum nota E. Lovinescu, ci confirmă mai degrabă observația că ne aflăm în fața unui *tip nou* de lirism. Considerînd, în consens cu teoria sa privind „mutația valorilor estetice“, că „în sînul poeziei de azi, el (Coșbuc — n.n.) și-a pierdut, însă, orice actualitate“, Lovinescu nu omitea să atragă atenția asupra unor calități reale ale poeziei coșbuciene precum „o invenție verbală“, „o plasticitate descriptivă, o tehnică remarcabilă și în unele privințe incomparabilă“. Mai mult decît a constata că „lirismul lui e unul obiectiv, transferat asu-

pra obiectului zugrăvit" și că asemenea oricărui lirism și „cel coșbucian ține de domeniul inefabilului" (D. Micu), înțelegerea poeziei ar câștiga în profunzime dacă mecanismul, procedeele, tehnicile realizării acestui tip nou de lirică ar fi mai îndeaproape cercetate.

O undă înnoitoare aduce Coșbuc și în sfera poeziei închinată naturii. S-a arătat nu o dată că, față de Alecsandri, cel dintâi mare pastelist român, autorul *Firelor de tort* surprinde natura în devenirea ei, în mișcare. Bardul de la Mircești era un pictor în cuvinte al unor tablouri statice, animate în final de o *șopîrlă de smarald* sau de *zvonul clopoștelor* plutind peste imensitatea albă a unui peisaj de iarnă, iar prezența omului (rară) avea un aer decorativ și festiv.

Ca unul care a trăit la țară, în mijlocul naturii, Coșbuc are o altă optică asupra acesteia. Descrierile sale surprind o natură plină de viață, mereu în schimbare, cu oamenii perfect integrați fenomenelor înconjurătoare. Ciclul zilelor și al nopților, ciclul anotimpurilor își găsesc sub pană lui Coșbuc reprezentări memorabile. Repetata trezire la viață a naturii, dimineața, prilejuiește poetului, în *Faptul zilei*, o construcție poetică în care nemîșcarea tulbure de dinaintea zorilor, zugrăvită în culori palide (...*tăria-nflorită / Cu galben ca strugurii copți*), face loc, încetul cu încetul, tumultului declanșat de ivirea soarelui. Mai întâi... *vîntul cel fără de pace / Începe să cînte-n brădet*, apoi *Încep să se miște greoaie, / Făpturi purtătoare de ploaie*, pentru ca

brusca apariție a astrului zilei să anime totul într-o explozie de lumină, de culoare : *E-n flacăra bolta senină, / Și fără-nterupere-acum / Se varsă tăcuta lumină, și de sunete : Murmurul din dealuri pătrunde / Prin văi, și din vale-n păduri ; / Ca-n farmec, eu nu știu de unde / E plin de mișcare pământul, / Și cântă și codrul și vântul / Și-o mie de guri. Integrându-se mișcării naturii, oamenii își fac și ei simțită prezența : Ici oameni cu coasa pe umăr, / Și fete cu secerea-n brâu,... Și care, și turme-n pripoare / Pe umede coaste răsar.*

Merită relevat că, la rîndul său, *Noapte de vară* este construită aproape simetric cu *Faptul zilei*, urmărind, de data aceasta, treptata ogoire a mișcării. Întoarcerea de la muncă, treburile casnice, totul se desfășoară într-un ritm din ce în ce mai lent : *Care cu poveri de muncă / Vin în cet și scîrțînd ; Cu cofița, pe îndelete / Vin neveste de la rîu ; chiar și Fumul alb alene iese / Din cămin.* Noaptea se înstăpînește peste sat : *Liniștea-i acum deplină / Și-a-nnoptat.* Mișcarea nu dispare cu totul, dar zgomotele nopții se produc în surdină. Natura fremătătoare își bemolează cîntul : *Ca un glas domol de clopot / Sună codrii mari de brad ; / Ritmic valurile cad, / Cum se zbate-n dulce ropot / Apa-n vad.* Numai îndrăgostiții își continuă zbuciumul și căutarea, discret, nedistonant, în liniștea atotcuprinzătoare a nopții. O analiză mai detaliată a celor două poeme ar arăta cît de multe imagini își „corespund” în cele două pasteluri, aflate, voluntar sau involuntar, într-un

XXX

raport de complementaritate. Între aceste două momente ale zilei — răsăritul și apusul soarelui — viața se desfășoară aproape ritual, după reguli și ritmuri prestabilite.

Pe de altă parte, așa cum ziua se naște și moare, existența omului însuși este marcată de evenimente cruciale, cinstite după datină.

Crescut în atmosfera îmbibată cu tradiții a satului transilvănean de la sfârșitul veacului trecut, Coșbuc era, într-un fel, un *insider*, un ins folcloric el însuși, o amintire din copilărie prezentându-ni-l ca pe un adevărat rapsod popular, gata oricând să improvizeze strigături la joc, cu o măiestrie recunoscută de cei din jur și confirmată de acceptarea produselor sale de către colectivitatea folclorică. Datele culturii populare, asimilate organic, transparent cu vigoare din cele două mari poeme consacrate celor două momente esențiale ale existenței individului — nunta și moartea — cărorora nu le lipsește calitatea de documente etnografice autentice pentru o anumită zonă și un anumit timp.

Deși plasată în ambianța fabuloasă a curții împărătești, *Nunta Zamfirei* se desfășoară cu o exactitate a detaliului etnografic care numai unui martor îi este la îndemână. Pe fundalul cvasifabulos al curții împărătești, nuntașii veniți din toate colțurile pământului — prinți, crai, voinici — iau parte cu frenezia impusă de un asemenea moment la bucuria unirii frumoasei fiice a lui Săgeată cu Vioarel, *de bună seamă cel mai drag* dintre pretendenții la mîna Zamfirei. Vestea nunții, pre-

parativele nuntașilor, alaiul mirelui venit după datină la casa miresei prefătează momentul solemn al cununiei, după care urmează ospățul de dimensiuni urieșesti. Nu lipsește, desigur, jocul al cărui ritm este surprins de Coșbuc cu fidelitatea ochiului unui coregraf și „tradus“ în cuvinte, într-o remarcabilă imagine cinesteziacă : *Trei pași la stînga linișor / Și alți trei pași la dreapta lor ; / Se prind de mîni și se desprind, / S-adună cerc și iar se-n-tind, / Și bat pămîntul tropotind / În tact ușor.* Iar închinarea finală a veselului Mugur Împărat glăsuiește despre o altă menire a nunții, a căsătoriei, adevărata împlinire a tinerei familii : *Și-a zis : — „Cît mac e prin livezi, / Atîția ani la miri urez ! / Și-un prinț la anul ! blînd și mic, / Să crească mare și voinic. — / Iar noi să mai jucăm un pic / Și la botez !“*

În aceeași atmosferă de basm și de baladă este plasată și *Moartea lui Fulger*. Mama viteazului căzut își jelește fiul după datină, în vorbele ei găsindu-se numeroase similitudini cu bocetul popular, iar funeraliile rețin multe elemente ale ceremonialului funebru folcloric : *Pe piept, colac de grîu de-un an ; Făclii de ceară ; Și-n mîna care poartă scut / Ți-au pus un ban.* Mai mult chiar, explicarea acestor simboluri se face în spiritul credinței populare despre moarte : *Cu făclioara, pe-unde treci, / Dai zare negrilor poteci / În noaptea negrului pustiu, / Iar banu-i vamă peste rîu. / Merinde ai colac de grîu / Pe-un drum de veci.* Pe cît de adînc omenesc este zbuciumul mamei rămasă singură, pe atît de înțeleaptă

pare judecata sfetnicului bătrîn ca vremea, care înfățișează moartea ca pe un dat al firii, ca pe o trecere în altă lume : *El nu e mort ! Trăiește-n veci, / E numai dus.* În spiritul „energetismului“ despre care se vorbește, Coșbuc aduce, prin vorbele bătrînului sfetnic, un elogiu vieții ca luptă : *Viața-i datorie grea / Și lașii se-ngrozesc de ea.* Ultima strofă intră în contradicție cu meditația înțeleptului care îndemna mai degrabă la înțelegerea morții, la privirea și acceptarea ei cu seninătate, chiar dacă viața ar fi chin răbdat, contradicție rezultată din suprapunerea a două mentalități diferite în înțelegerea și interpretarea fenomenului, pe de o parte cea arhaic populară, exprimată cu strălucire în *Miorița* și, pe de altă parte, concepția religioasă creștină de care Coșbuc nu era, desigur, străin.

Rapsod al satului românesc, cîntăreț al iubirii, al peisajului rural și al momentelor cruciale din existența țăranului român văzut ca individ, Coșbuc este, în același timp, o adevărată conștiință vie a colectivității căreia îi aparținea cu trup și suflet. În fața nedreptăților sociale, a oprîmării, a suferințelor, țăranul român a găsit resurse în el însuși pentru a li se opune, în loc de a se pleca. O modalitate specifică poporului nostru de a se confrunța cu marile probleme ale existenței (sociale, de data aceasta) o constituie cîntecul. Coșbuc intuiește acest fapt și consacră speciei celei mai reprezentative, mai românești din folclorul nostru — ale cărei rădăcini un savant ca Hasdeu le împingea în cul-

XXXIII

tura strămoșilor daci — un remarcabil poem — *Doina*. În cîntecul-tovarăș omului, ca formă nu de lamentație, ci de manifestare activă, luptătoare, viguroasă, nedreptățile îndurate și speranța în mai bine își găsesc pe deplin ecoul. Comuniunea omului cu cîntecul este totală : *Să nu ne lași, iubito, / De dragul tău trăim : / Săraci sîntem cu toții, / Săraci, dar te iubim !*

Chiar jocul popular, cu ritmurile lui bărbătești, evocă dorința de răzbunare împotriva ciociului care *M-a plesnit și ieri cu biciul. / Ici grămad-aș vrea să-l pui / Jos pe podini ca ariciul, / Și să-i joc, ca azi la nuntă, / Care sîrbă-i mai măruntă / Pe spinarea lui !* (Hora)

Strînse în suflete de veacuri, nedreptățile și umilințele dospesc în ele revolta. Fulminantele poeme *Noi vrem pămînt !* și *In opresores* dau glas acestei revolte, cu accente dintre cele mai violente, pregătind împilatorilor pedepse grozave, în viziuni apocaliptice. Urmînd o linie ascendentă, poemul *Noi vrem pămînt !* acumulează, strofă de strofă, acuzații drastice la adresa celor care de secole, fără „milă“ și fără „crezămînt“, au stors vлага țăranului român, privîndu-l de cele mai elementare drepturi : *Ați pus cu toții jurămînt / Să n-avem drepturi și cuvînt : / Bătăi și chinuri, cînd țipăm, / Obezi și lanț cînd ne mișcăm, / Și plumb cînd istoviți strigăm, / Că vrem pămînt !* Procedeu acesta al acumulărilor de fapte amintește, păstrînd firește proporția impusă de natura diferită a speciilor, de începutul romanului *Răscoala de*

Liviu Rebreanu. Chinurile și nedreptățile îndurate zămislesc o ură fără margini și o sete de răzbunare îndreptățită : *Cînd nu vom mai putea răbda, / Cînd foamea ne va răscula, / Hristoși să fiți, nu veți scăpa / Nici în mormînt !*

În poezia lui Coșbuc nu o dată satul este sinonim cu țara, iar țăranii — cu neamul. De aceea, tonalități ale poemelor sociale sînt prezentate în poezia de evocare istorică, încît este greu de decis dacă *Ex ossibus ultor !* este un poem istoric ori unul social, într-atît de întrepătrunse sînt planurile. La aceasta contribuie, fără îndoială, poziția specială a românilor ardeleni care luptau îngemănat pentru dreptate socială și libertate națională.

Făcîndu-se ecoul acestei lupte și considerîndu-se el însuși un luptător pentru aceleași nobile idealuri, Coșbuc se oprește asupra celor mai semnificative momente și personalități ale istoriei naționale, pe care o reconstituie în poeme de largă respirație sau în simple cronici rimate care, împreună, alcătuiesc o adevărată epopee făcută din fragmente, dar suficient de coerentă. Dealtfel poetul însuși mărturisește undeva o astfel de intenție, chiar dacă, în spusele lui, accentul cădea pe eposul și fabulosul folcloric : „De cînd am început să scriu m-a tot frămîntat ideea să scriu un ciclu de poeme cu subiecte luate din poveștile poporului și să le leg astfel ca să le dau unitate și extensiune de epopee“. Citim în această intenție un ecou al lecturilor clasice ale poetului, iar în nereușita

finală avem o dovadă în plus că timpul epopeii apusese.

În poemele sale istorice Coșbuc nu evocă pur și simplu trecutul, ci, selectînd cu grijă epocile și personalitățile, construiește o imagine a istoriei neamului bazată pe o viziune proprie asupra acesteia. Așa cum s-a observat, „în poezia sa patriotică și socială Coșbuc este condus de un principiu propriu : în diferite etape ale istoriei noastre el se așează totdeauna de partea pămîntenilor, a dacilor — cînd aceștia au fost supuși de romani — sau a românilor, după constituirea acestora ca popor“ (G. Scridon). Consecvent în această atitudine, el îi proslăvește pe Decebal și pe Gelu, pe Basarab I și pe Ștefan cel Mare, pe Mihai Viteazul și pe Tudor Vladimirescu, ca și pe neștiuții eroi de la Plevna.

Dacă substanța poetică este mereu aceeași, dacă poetul se situează în permanență de partea celor drepiți, viteji, cinstiți, modalitățile poetice de reconstituire a trecutului prezintă o remarcabilă diversitate. Una dintre aceste modalități constă în *monumentalizarea* și *mitizarea* eroilor neamului. Adresîndu-se oștenilor săi, Decebal capătă în viziunea lui Coșbuc proporții de mit. Clarviziunea conducătorului, înverșunarea împotriva dușmanului, dorința de libertate pentru sine și pentru poporul său, neînfricarea în fața morții conturează portretul moral al regelui dac, care domină, ca de pe un soclu de marmură, locurile și oamenii. Nu e întîmplător faptul că, între zei și ostași, Decebal își îndreaptă

speranțele către aceștia din urmă, singurii
capabili ca, prin propria lor jertfă, să se opună
cuceritorilor : ...*Puterea este-n voi / Și-n zei !*
Dar vă gândiți, eroi, / Că zeii sînt departe,
sus, / Dușmanii lîngă noi !

În spirit romantic, eroii coșbucieni nu se
dau în lături în a-i înfrunta chiar pe zei, cînd
actele acestora ar fi contrare intereselor po-
porului. Decebal însuși amenință : *Nu ei, ci*
de-ar veni Cel-sfînt, / Zamolxe, c-un întreg
popor / De zei, i-am întreba : ce vor ? / Și nu
le-am da nici lor pămînt / Căci ei au cerul lor !

Pe un ton elegiac, dar și cu accente luptă-
toare, *Moartea lui Gelu* creionează portretul
voievodului stăpînit în ultimele clipe ale vie-
ții de o nestrămutată dragoste, grijă și spe-
ranță în mai bine pentru cei cărora le-a fost
conducător. Mitizarea se face aici în spiritul
fabulosului din balade ; eroul găsește în ca-
lul său, căruia îi vorbește, ultimul și cel mai
fidel confident, împlinitor sigur al dorinței
testamentare, ca și „oaia năzdrăvană“, ca și
calul lui Toma Alimoș. Dar față de eroul ba-
ladei populare, Gelu dobîndește sub pana lui
Coșbuc dimensiunea eroului vizionar, țintind
în perspectivă ridicarea poporului său, înfri-
coșătoare : *Și, poate, sosi-va o vreme / Cînd*
munții vor fierbe, vor geme / Cu hohote ma-
mele-n praguri, / Vor trece bărbații-n șira-
guri / Cînd bucium suna-va să cheme / Pe
tineri sub steaguri. Pe mormîntul necunoscut
al voievodului, poezia lui George Coșbuc stă
ca o piatră funerară, amintind mereu glorioasa

încercare a lui Gelu de a se opune invadatorilor.

Om de acțiune, Mihai Viteazul este surprins într-o frenetică goană după dușmanul care, *galben-pierit*, își găsește scăparea în fugă. Eroul capătă dimensiunea de simbol; hiperbola joacă aici rolul principal și portretul domnitorului este înspăimântător și măreț. De remarcat că dimensiunile urieșesti ale domnitorului sînt proiectate prin pupilele dilatate de groază ale pașei, care iese din această comparație strivit, umil și ridicol. Monumentalitatea lui Mihai are măreția bronzului : *Sălbaticul vodă e-n zale și-n fier / Și zalele-i zuruie crunte, / Gigantică poart-o cupolă pe frunte, / Și vorba-i e tunet, răsu-fletul ger, / Iar barda din stînga-i ajunge la cer. / Și vodă-i un munte. (Pașa Hassan)*

Dar poate că această viziune mitică și mitizantă a istoriei transpare cel mai evident din *Ex ossibus ultor* !, în care personajul însuși nu mai are un nume, ci este *un tînăr împărat*, iar dușmanii nu mai sînt identificați ca atare, ci sînt prezentați generic : *Mișei, tirani, nebuni*, iar proiectata întoarcere izbăvitoare a eroului capătă dimensiunile unui nou început : *Și-atunci, cu fulgerul tovarăș, / Ieși-va mortul împărat, / Și-n iadul lor, de-unde-au plecat, / S-or prăbuși tiranii iarăș.*

Aceleiași tendințe de monumentalizare i se circumscrie și *Mortul de la Putna*, dar mijloacele poetice nu sînt cel mai fericit alese, de unde impresia de convențional pe care imaginea lui Ștefan cel Mare o are aici : *Dar*

se nalță-ncet eroul / Deșteptat din lungu-i
somm, / Luminat e-ntreg cavoul / Și sumeț
viteazul domn. În acest caz, ca și în alte
poeme, istoria este un pretext pentru *medi-*
tație, tonul evocator fiind preponderent. Ast-
fel, în *Podul lui Traian*, ruinele celebrului
pod încălzesc pentru o clipă inima celui care
le contemplă și-i întorc gândurile înapoi. Dar
totul se dovedește a fi numai închipuire ; în-
tre noi și trecut timpul aşază, uneori, o per-
dea de fum.

Alteori, însă, trecutul este un excelent
fundal pentru *prevestirea viitorului*, cu alu-
zii directe la contemporaneitate. Cu o cutre-
murătoare violență versurile din *Un cântec*
barbar sau din *Ex ossibus ultor !* vestesc cum-
plita răzbunare a celor care au îndurat sufe-
rințe și au răbdat în tăcere. Aceste poeme
sînt adevărate chemări la luptă, la nesupu-
nere adresate românilor transilvăneni, anti-
cipări ale libertății mult-așteptate, expresii
ale credinței într-o soartă mai bună. Versu-
rile sună profetic, amenințător : *Se-apropie*
ziua ! Și-atunci / / Vedea-veți, sălbatici bar-
bari, / Cîmpiile voastre-necate / / De vuietul
multor armate, / Ca vuetul apelor mari / Ve-
ni-vom ca-n ziua de-apoi ; Va plînge cu ho-
hote zarea / De cară, de cai, de strigarea /
Mulțimii pornite spre voi.

În unele cazuri din istorie este reținut nu-
mai *faptul divers*, nu lipsit de semnificații,
ca în *Carol Robert*, a cărui trufie se lovește
de rezistența muntenilor lui Basarab I, dom-
nul țării *largă de trei pași pe care o apără cu*

înverșunarea generată de sentimentul adânc al dragostei de glie, sau ca în *Ștefăniță Vodă* care pedepsește, cu cruzimea-i recunoscută, pe boierii cîrcotași.

În sfîrșit, istoria poate fi rescrisă și la modul anecdotic, ca în izbutita *Cetatea Neamțului*, replică versificată și ușor umoristică a povestirii lui C. Negruzzi, *Sobieŭski și românii*. La fel în *Voichița lui Ștefan*, în care, din păcate, Coșbuc nu găsește tonul cel mai adecvat tratării unei teme de rezonanțe clasice. Maniera minor-lăutărească a tratării poetice contravine flagrant adîncirii conflictului moral, interior al eroilor ; în Ștefan se înfruntă sentimentul datoriei față de țară și dragostea față de soție, în Voichița intră în conflict dragostea față de soț și respectul datorat propriului părinte.

Din chiar această succintă prezentare rezultă multiplele fațete ale poeziei de evocare istorică din opera coșbuciană ; indiferent de modalitatea poetică aleasă — de la tendința de monumentalizare și mitizare la tratarea anecdotică sau umoristică — cele mai reușite dintre poeziile inspirate din trecutul îndepărtat de luptă al poporului nostru împotriva dușmanilor din afară exaltă sentimentul patriotic. „Toate exprimă dragostea de țară, hotărîrea de a apăra libertatea, independența patriei. Calitatea lirică a sentimentelor o decide trăirea lor adîncă și deplină, patosul cu care se tălmăcesc vădînd o impresionantă tinerețe lăuntrică. În toate poeziile de evocare

istorică străbate ca un leit-motiv aceeași mîndrie de a nu se supune vrăjmașului — mîndrie sălbatică, izvorită dintr-o nețărmurită credință în biruința finală — ce animă și poeziile de revoltă" (D. Micu).

„CÎNTECUL REDUTEI“

Prezentă în toate volumele sale (*Rugămintea din urmă*, *Trei, Doamne, și toți trei în Balade și idile*; *În șanțuri în Fire de tort*; *Crăciunul în tabără în Ziarul unui pierdevară*), poezia războiului pentru independență constituie corpul masiv al volumului *Cîntece de vitejie* din 1904.

Deși nu a participat direct la acest eveniment, Coșbuc reușește, printr-o documentare specială, să închege imaginea veridică a cîmpului de luptă, să prezinte scene de bătălie și de viață reale, dînd nu o dată senzația faptului trăit, văzut, sentimentul participării.

În timpul războiului de independență Coșbuc se afla, cum am văzut, ca elev la gimnaziul din Năsăud, care îl întîmpinase cu o atmosferă străbătută de cele mai profunde sentimente patriotice. Se știe că românii transilvăneni au urmărit cu emoție evenimentele din 1877—78 și sînt numeroase dovezi ale participării active a unor voluntari din ținuturile de peste munți în campania anti-otomană din acei ani. Tînărul licean cunoștea, chiar din acele zile, mersul evenimentelor de pe frontul din sudul Dunării, cu atît mai mult cu cît „foile transilvănene erau

pline de relatări asupra bătăliilor la care luau parte ostașii români, publicau numeroase ilustrații reprezentând figuri de eroi, scene de luptă, schițe și desene de bătălii, tipăreau numeroase poezii inspirate de evenimentele istorice ale anului eroic 1877—78, scrise de diverși poeți transilvăneni ca Iosif Vulcan, Petre Dulfu, I. Sc. Bădescu, M. Lazăr. La toate acestea se adaugă emoționantul volum *Ostașii noștri* de V. Alecsandri.“ (Adrian Fochi, *G. Coșbuc și creația populară*, „Universitas“, Edit. Minerva, Buc., 1971, p. 15.) Entuziasmul victoriei a fost întreținut și de publicarea, mai târziu, de către profesorii lui Coșbuc — Artemiu Publiu Alexi și Maxim Pop — a unui volum intitulat *Rezbelul orientale ilustrat* (Graz, 1878), „carte ce nu se poate să nu fi circulat printre profesorii și elevii liceului din Năsăud“ (Adrian Fochi, *idem*, p. 16).

În prelungirea sentimentelor acelor ani, Coșbuc s-a documentat apoi intens asupra evenimentelor legate de războiul de independență, care a constituit un pas important înainte pe calea statornicirii statului român modern, liber și suveran.

Din această muncă de reconstituire istorică a rezultat volumul în proză *Răsboiul nostru pentru Neatîrnare. Povestit pe înțelesul tuturor* (1899), scriere care „nu poate interesa pe intelectual“ (G. Călinescu), dată fiind nu numai natura neliterară a textului, ci și poziția curioasă a poetului, transformat ad-hoc într-un apologet al dinastiei, al curții

regale. Un și mai pronunțat caracter de scriere „la comandă” are cealaltă carte, publicată cam în aceeași vreme — *Povestea unei coroane de oțel. Restatornicirea domniei românești și războiul nostru pentru neatîrnare. Scrisă anume pentru țărănime* (1899), — Coșbuc aflîndu-se evident în postura unui „poet de curte” aservit coroanei. Cu toate acestea, dată fiind destinația lor, acestor scrieri nu le lipsește nota populară, atît în sensul de popularizatoare (pe înțelesul tuturor; scrise anume pentru țărănime), cît și în sensul privirii dinăuntru a faptelor, de pe poziția țăranului-dorobanț. Coșbuc însuși subliniază în prefața la *Războiul nostru pentru Neatîrnare* intențiile sale : „Eu n-am avut de gînd să scriu o istorie completă și exactă a războiului. (...) Eu m-am gîndit la mulțimea cea mare a țărănimii, la dorobanții care au purtat războiul și la tinerii noștri care vor fi ca mîine oșteni ai țării. Lor le povestesc eu războiul, și nu în întregimea lui. Am ales numai întîmplările de căpetenie și, întrucît am căutat să mă apropiu de chipul de pricepere al mulțimii, m-am îndepărtat de pretențiile literare și de adevărul istoric cel spus prea cu cutremur și prea cu teamă că nu va fi exact pînă într-un fir de păr” (p. 3). Iar scopul didactic, educativ al scrierii rezultă limpede din dedicația cuprinsă în rîndurile de mai jos : „Cartea o închin acelora care au silit pe turci să ne închine steagurile. Faptele povestite sînt ale lor și aș vrea să le știe lumea și să fie iarăși și iarăși povestite și ri-

dicate în slavă, căci vrednice sînt și dintrînsele ni s-a izvodit puterea de azi a neamului și statornicia țării" (p. 4).

Aceste gânduri pot să prefățeze foarte bine și volumul *Cîntece de vitejie*. Nu întîmplător în cele mai izbutite poeme ale ciclului, eroul liric, în accepția pe care poezia lui Coșbuc o impune, trăiește realitatea cîmpului de luptă cu gîndul la cei de acasă, opunînd sau juxta-punînd imaginilor terifice ale războiului calmul, liniștea, tihna gospodăriei, muncile cîmpului, viața de familie etc. Starea de spirit din *O scrisoare de la Muselim-Selo* sau din *Crăciunul din tabără* este prefigurată de această pagină în proză : „Erau veseli flăcăii, cu toate că trecuse anul de cînd și-au părăsit casele și au plecat la pieire. Le era dor de casă, mai ales dorobanților, care aveau neveste și copii și-și lăsaseră plugul în brazdă, și le era grijă de puțintica avere pe care au lăsat-o în știrea Domnului și-n seama nevestelor. Lîncezeau bieții oameni de dorul cîmpiilor și-al satelor. Trecuse timpul plugăritului, sosise timpul sapei și al coasei și pentru ei, plugarii, era mare chin să stea pe loc, în corturile taberei, cînd țipa plugul și plîngea coasa ruginită dup-o grindă“. Este evident că nu numai tema, dar chiar sursa unor imagini din poeziile ciclului poate fi găsită în scrierile în proză care l-au precedat.

Ca în poezia erotică, Coșbuc devine un alter-ego al eroului care se destăinuiește prin scrisori, prin rememorarea unor scene dra-

matice (*Povestea căprarului*), prin formularea dramatică a unui adevărat testament (*Rugămintea din urmă*). Alteori, tragicele consecințe ale războiului declanșează sentimente adânc omenști, comunicate cu autentică emoție (*Trei, Doamne, și toți trei*).

Detașat de eveniment, poetul poate, ca în poezia inspirată din istoria mai veche a patriei, să glumească pe seama dușmanilor, *Cîntecul redutei* fiind realizat în aceeași manieră ca *Cetatea Neamțului*. Dar chiar așa, poeziei nu-i lipsește calitatea de document, probată de o mențiune din scrierile în proză, referitoare la luptele de la Grivița și Plevna. Iată realitatea care constituie punctul de plecare, sursa genetică a poeziei: „Dar în urmă Osman a fost răzbit peste măsura omenască de nevoi și de neajunsuri. Când au intrat în Plevna era în mijlocul verii, iar acum era iarnă. (...) După ce a fost înpresurat cu totul și nu avea nici o putință să primească ajutoare de ostași și adăugiri de hrană, sărăcia în Plevna ajunsese nespus de grozavă. Îți era mai mare mila să vezi pe vitejii ostași ai lui Osman răzbiți din toate părțile de neajunsuri. (...) În redute, prin noroiul înghețat, turcii stăteau aproape desculți nopți întregi și zile de-a rîndul. (...) Haine de iarnă nu aveau.... Ostașii erau goi, mai desbrăcați decît cerșetorii. (...) Cu hrana le mergea și mai rău...” (p. 200). Este demn de remarcat că, și față de soarta inamicilor, Coșbuc manifestă o undă de compasiune, în spiritul umanismu-

lui țărănesc care nu-l părăsește nici o clipă. Fragmentul mai sus citat este, de asemenea, interesant pentru observarea relației dintre document și poezie, pentru detectarea procesului, adesea greu de surprins, al poetizării realului, al transfigurării lui artistice.

Calitatea de document nu lipsește nici altor poezii ; în unele se notează, în stilul lapidar al comunicatelor militare, înrâncenarea luptei (*Raport*) ; în altele se glorifică fapte ce sînt date ca adevărate, precum încercarea ostașului rănit de a pune piciorul pe pămîntul redutei cucerite — *Ea era pămînt al nostru, smuls din sufletul turcesc (Dorobanțul)* : „E de neuitat povestea spusă de un căpitan, că văzu pe unul din dorobanții lui cum se murea în vîrfurile unei scări să se avînte pe parapet, agățîndu-se numai cu o mînă. «Pune și cealaltă mînă, băiete, și te urcă, mă, ce zăbovești ? — Aș pune-o și pe cealaltă, răspunse soldatul, dar mi-e coala în șanț ! — Atunci dă-te jos ! — Păi, aș vrea, căpitane, să mor în redută.» Căpitanul îl ajută să se urce sus și, ajuns pe parapet, acest flăcău, cu mîna tăiată din umăr, strigă din răspuț, aruncînd ochii peste înspăimîntătoarea încăierare din redută : «Ura, România !» și se azvîrli de pe zid sub picioarele turcilor. El voia să moară în redută !” (idem, p. 184). Pentru gustul nostru de astăzi scena, așa cum o relatează Coșbuc, poate să pară puțin desuetă, dar cititorii cărora li se adresa au gustat-o, desigur, și au apreciat încărcătura ei emoțională.

În alte poezii Coșbuc rememorează jertfele celor căzuți, amintindu-le generațiilor viitoare, ca în *Pe dealul Plevnei* sau în *De profundis*. Credința că sacrificiul n-a fost zădărnice, chiar perspectiva luptei viitoare răzbat din versuri ca acestea : *Eu mă tem de-un semn, de-o șoaptă / Căci din gropile tăcute / Vor ieși cei morți cu vuiet, / Sute-n luptă iar cu sute, / Repetînd perirea lor !* Ideea, înaltă, nu mai găsește, din păcate, în acest caz patetismul și forța din *Ex ossibus ultor !*

Moment plin de semnificații în istoria poporului român, războiul de independență s-a realizat în primul rînd prin jertfa miilor de ostași neștiuți, cărora Coșbuc le aduce prin versurile lui omagiul generației sale. Inegale artistic, multe simple exerciții de versificație pe care istoria literară nu le reține, poemele acestui ciclu au calitatea de a sublinia, o dată mai mult, statornica iubire de țară a locuitorilor acestui pămînt, dorința lor de a duce un trai liber, voința de a-și apăra, cu orice preț, glia, neamul, limba.

Dacă ar fi fost scrisă, epopeea națională a lui Coșbuc ar fi arătat, asemeni *Țiganiadei* lui Ioan Budai-Deleanu, ca un poem eroic-comic străbătut de un fior liric mai pronunțat decît al înaintașului său. Fiindcă, de o factură nouă, cum s-a arătat, lirismul este una din trăsăturile de necontestat ale poeziei autorului *Baladelor și idilelor*. Chiar cele mai baladești dintre compunerile sale, *Nunta Zam-*

firei și Moartea lui Fulger, sînt, observa G. Călinescu, „numai superficial epice“.

Organic integrată ansamblului creației coșbuciene, poezia patriotică se înscrie, prin piesele sale cele mai reprezentative, ca un punct de rezistență, într-un șir de izbînzi ale scrisului românesc pe această temă scumpă nouă tuturor, de la cronicari pînă astăzi.

NICOLAE CONSTANTINESCU

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Antologia de față cuprinde 22 de poezii de inspirație istorică și patriotică din creația lui George Coșbuc, grupate în două secțiuni. În cea dintâi sînt incluse poeme cu subiecte din istoria mai veche, de la luptele dacilor cu romanii pînă la mișcarea lui Tudor Vladimirescu, de la începutul sec. al XIX-lea, ordonate cronologic, după evenimentele la care se referă. În cea de a doua sînt inserate poezii legate de războiul de independență, în ordinea în care acestea au apărut în volume. Dată fiind perspectiva mitică și vizionarismul său, poemul *Ex ossibus ultor !* încheie selecția.

Această ordonare a materialului poate să stîrnească unele obiecții, dar rațiunea primei secțiuni a fost de a realiza din „fragmente” un fel de epopee națională, către care Coșbuc însuși năzuise, cum am arătat în *Prefață*.

Titlul antologiei aparține volumului publicat de Coșbuc în 1904, din care fac parte cele mai multe dintre poeziile antologate. La sfîrșitul fiecărei poezii se menționează volumul din care aceasta face parte.

Textele sînt reproduse după G. Coșbuc, *Poezii*, Edit. Eminescu, Buc., 1972.

Comentariile care însoțesc fiecare poezie nu sînt egale nici ca întindere, nici ca substanță, calitatea poetică a textelor impunînd o tratare diferențiată.

Un Tabel cronologic mai detaliat și informații bibliografice ample se găsesc în G. Scridon — I. Domșa, *George Coșbuc — Bibliografie*, Edit. Acad., Buc., 1965.

N. C.

CÎNTECE DE VITEJIE

DECEBAL CĂTRE POPOR

Viața asta-i bun pierdut
Cînd n-o trăiești cum ai fi vrut :¹
Și-acum ar vrea un neam călău
S-arunce jug în gîtul tău :
E rău destul că ne-am născut,
Mai vrem și-al doilea rău ?²

Din zei de-am fi scoborîtori,
C-o moarte tot sîntem datori !³
Totuna e dac-ai murit
Flăcău ori moș îngîrbovit ;
Dar nu-i totuna leu să mori
Ori cîne-nlănțuit.⁴

Cei ce se luptă murmurînd,
De s-ar lupta și-n primul rînd,
Ei tot atît de buni ne par
Ca orișicare laș fugar !
Murmurul, azi și orișicînd,
E plîns în zadar !

Iar a tăcea și lașii știu !
Toți morții tac ! Dar cine-i viu
Să rîdă ! Bunii rîd și cad ! ⁵
Să rîdem, dar, viteaz răsad,
Să fie-un hohotit și-un chiu
Din ceruri pînă-n iad !

De-ar curge sîngele pîrău,
Nebiruit e brațul tău
Cînd morții-n față nu tresari !
Și însuți ție-un zeu îți pari
Cînd rîzi de ce se tem mai rău ⁶
Dușmanii tăi cei tari.

Ei sînt romani ! Și ce mai sînt ?⁷
Nu ei, ci de-ar veni Cel-sfînt,
Zamolxe ⁸, c-un întreg popor
De zei, i-am întreba : ce vor ?
Și nu le-am da nici lor pămînt
Căci ei au cerul lor !

Și-acum, bărbați, un fier și-un scut !
E rău destul că ne-am născut :
Dar cui i-e frică de război
E liber de-a pleca napoi,
Iar cine-i vînzător vîndut
Să iasă dintre noi !

Eu nu mai am nimic de spus !
Voi brațele jurînd le-ați pus

Pe scut ! Puterea este-n voi
 Și-n zei ! Dar vă gândiți, eroi,
 Că zeii sînt departe, sus,
 Dușmanii lîngă noi !¹⁰

(din vol. FIRE DE TORT)

- 1 Discursul pe care Decebal, regele dacilor, îl rostește în fața oștenilor săi începe, după regulile oratoriei clasice, *ex abrupto*, cu o *sententia*, o judecată generală din care rezultă însăși concepția lui despre viață, despre traiul în libertate.
- 2 Întrebare retorică menită să stîrnească interesul auditorilor, să-i conecteze la tensiunea mesajului ce le va fi transmis. Coșbuc supralicitează aici ideea după care dacii ar fi privit nașterea ca pe un eveniment trist, ca începutul unui sir de nenorociri.
- 3 Formularea unui adevăr elementar ; inevitabilitatea morții. Aici și cu o notă socială ; indiferent de originea lor, oamenii sînt toți muritori. Moartea nu e văzută ca o fatalitate, ci ca un dat al firii.
- 4 Comparatia antitetica (*leu/cîine*) sugerează oroarea de a muri în sclavie, elogiind în felul acesta viața liberă.
- 5 Referire la concepția dacilor despre moarte, privită de ei cu seninătate și acceptată cu bucurie. Cei mai buni și mai viteji dintre luptători erau aleși pentru sacrificiul dacic. Alegerea era socotită o mare cinste, moartea instantanee a soldatului aruncat în sulii însemnînd acceptarea de către zeu a sacrificiului.
- 6 De moarte adică, cf. mai sus.
- 7 Romanii, numiți mai înainte „dușmanii tăi cei tari”, sînt reduși la dimensiuni obișnuite, omenești, fiind deci vulne-rabili.

8 Sau Zalmoxes, marele zeu al dacilor, luat aici ca un simbol al forței supreme care poate fi înfruntată și înfrântă în numele libertății, al dragostei de pământul țării. „...acel Zalmoxis (...) a pus să i se zidească o sală pentru primirea și ospățarea celor mai de frunte concetățeni ai săi, unde să-i învețe că nici el, nici oaspeții săi și nici cei care se vor naște vreodată dintr-înși nu vor pieri, ci vor merge într-un loc unde vor viețui veșnic, bucurându-se de toate cele bune” (Herodot).

9 De observat gradarea formulelor de adresare, tipică pentru stilul oratoric : *viteaz, răzad, bărbăți, eroi*.

10 Singura alternativă a supraviețuirii este lupta ; speranța în cei din ceruri este deșartă. Adresându-se ostașilor săi într-un moment de grea cumpănă, cînd armata romană primea lupta la ultima suflare, să moară luptînd. Nu transmea de nicaieri ideea că „în *Decebal* către popor demnitatea îi obligă pe ostași învinși să se arunce în propriile lor sâbi” (D. Micu). Dimpotrivă, cuvîntarea regelui dac, aprigă, bine tensionată, cu accente violente și cu pauze de respirație oferă o superbă lecție de curaj, de eroism, de dragoste de țară. „Decebal este un filozof luminat și nu un rege barbar. Pentru el războiul înseamnă o chestiune de conștiință. Eroismul constă în rațiunea dreptului de a fi. Eroul acesta are libertatea de a alege, înțelegînd lupta ca pe o necesitate. [...] Discursul său în fața poporului nu e simplă retorică, ci un gest patriotic” (P. Poantă).

PODUL LUI TRAIAN

Colo surele ruine
Cătră Dunăre privesc
Cum tot vine apa, vine —
Martori vremilor trecute,
Cît sînt astăzi de tăcute,
Numai inimii-i vorbesc.

Eu mă uit pe apa sură
Încrețit-abia de vînt ;
Apa lîngă mal murmură.
Trec și vremile nainte,
Trec și-aducerile-aminte
Cum trec toate pe pămînt!

Au perit acele glorii,
Și-alte-asemeni nu se nasc —¹
Ah, dar iată luptătorii
Scutul lor cum îl aruncă,
Sapă, cum le-a dat poruncă
Meșterul de la Damasc.²

Grinzile de grinzi se leagă
Peste munții de granit,
Lespezi peste bîrne-ncheagă

Viaduct pe bolți enorme
Și-uriașele lui forme
Parc-ajung pînă-n zenit.

Și din cîte-avea ținuturi
Roma-n stăpînirea sa,
Iuți oșteni ascunși sub scuturi
Vin ca apa revărsată,
Cum potopul tău odată,
Iahve³, peste lumi vărsa.

Podul își îndoaie ferul
Sub atîți legionari,⁴
Tubele⁵-nspăimîntă cerul !
Istre⁶-acum te bați în spume !
Mulți văzuși tu rari în lume,
Însă nu pe cei mai tari !

Cine va mai sta-mpotriva
Leului roman de-acum ?⁷
Care fulger stăvili-va
Goana răzbunării sale ?
Ai voinici tu, Decebale,
Să oprești furtuna-n drum ?

Ori ai tăi sînt cei ce-n gloate
Ies din codri-ntunecați ?
De pe cîte rîuri toate
Vin la moarte ca la nuntă⁸
Cu topoare-n mîini, și-nfruntă,
Șapte rînduri de-mpărați ?...

Ah ! visez. Eu la ruine
Și la Dunăre privesc,

Cum tot vine apa, vine.
Ele stau ruine mute⁹
Martori vremilor trecute,
Numai inimii-i vorbesc.

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Sînt combinate aici două motive clasice : horatianul „fugit irreparabile tempus” și „fortuna labilis”. În literatura română, de la Miron Costin (*Viața lumii*) la Eminescu (*Memento mori, Veneția*) și de aici la Philippide (*Monolog în Babilon*) — pentru a cita numai cîteva nume — cele două motive au făcut o carieră strălucită. La Coșbuc ele sînt doar un pretext pentru întoarcerea în trecut.

2 Construit peste Dunăre, din motive strategice, la ordinul împăratului Traian, între anii 103—105, podul lega localitățile Drobeta și Pontes, avînd o lungime de 1135 metri și fiind considerat unul dintre cele mai îndrăznețe edificii ale timpului. Arhitectul acestei monumentale construcții a fost Apolodor din Damasc, celebru în întreaga lume romană la acea dată.

3 Iehova, Dumnezeu în ebraică ; aluzie la potopul biblic, aici cu funcția de hiperbolă pentru a sublinia mulțimea oștilor romane, venite, după cum consemnează documentele vremii, „ex toto orbe romane”, din toate ținuturile aflate atunci sub stăpînirea Romei.

4 Soldați aparținînd unei legiuni, unitate tipică în armata romană.

5 Instrumente de suflat, cu timbru grav, confecționate din alamă.

6 Vocativ de la Istru, numele cel vechi al Dunării. Fluviul este luat aici drept martor al trecutului ; se poate întrevedea un

ecou eminescian, din *Scrisoarea III* („Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vreun pod...“):

7 Leul era simbolul Romei imperiale.

8 Aluzie la atitudinea dacilor față de moarte pe care o priveau fără teamă; metafora moarte-nuntă, de rezonanță în folclorul românesc, apare aici forțată.

9 Tema ruinelor, o preferință a romanticilor (și a preromanticilor) s-a concretizat în literatura română în unele compoziții notabile datorate lui Gh. Asachi, I.H. Rădulescu, V. Cîrlova, Gr. Alexandrescu etc. Și la Coșbuc ruinele sînt un pretext pentru o meditație romantică tipică, din care nu lipsește *visul*.

UN CÎNTEC BARBAR¹

Voi lași dătători de porunci,
Mai rîdeți ! Nevolnică² turmă,
Mai rîdeți, că-i rîsul din urmă !
S-apropie ziua ! Și-atunci
Vedea-veți, sălbateci barbari³,
Cîmpiile voastre-necate
De vuietul multor armate,
Ca vuietul apelor mari —
Veni-vom ca-n ziua de-apoi ;
Va plînge cu hohote zarea
De cară, de cai, de strigarea
Mulțimei pornite spre voi !

• Ieși-vor, din negru pămînt,
În zale de-argint cavalerii,
Puternici ca grindina verii,
• Și roibii cu nările-n vînt
Vor trece-n sălbatec galop
Spre Roma ! Și miei vor fi leii,
Fugi-vor de spaimă mișeii
Cuprinși de pornitul potop
Spre Roma ! Călcînd pe cohorti⁴
Răzbi-ți-vom colosul de-aproape

Și nu va fi cine să-ngroape
Mulțimea cea mare de morți !

Din Istru vom face pîrîu,
Să-l umpli, romane, cu sînge,
Cu lacrimi pe care le-or plînge
Nevestele neamului tău !
Și nu vei putea să mai pui
În șiruri înfrînta-ți armată,
Și-om face să fie odată
Toți corbii și lupii sătui !
Căci vultur să fii, un colos,
Cu aripi de repezi furtune
Și cuibul în cer de l-ai pune :
De-acolo noi da-te-vom jos !

Ce-i viu sfîșia-vom în dinți ;
Aprinde-vom templele tale ;
Vom naște pustiul în cale ;
Vom face pe-ai voștri părinți
S-ascundă trufașul lor chip
În togă⁵, plîngînd de rușine,
I-om trece sub furci caudine⁶,
I-om pune cu fruntea-n nisip.
Și fără de milă, călăi,
În fașe strivi-vom poporul,
Și mîndri vom pune piciorul
Pe gîtu-mpăraților tăi !

Vom face cît cerul de nalt
Mormanul cadavrelor crunte
Și munte vom pune pe munte
Și cerului da-vom asalt.
Pe-al vostru Zamolxe-pigmeu⁷

L-om prinde de barbă-nhățindu-l,
Cu tronu-i cu tot răsturnându-l
Din cer, căci acel Dumnezeu
Ce lasă pe-al vostru pământ
Să crească atîta urgie,
Acela nu poate să fie
Nici mare, nici tare, nici sfînt.

Ah, dac-am putea măsura
Pe cît ni-e de plină măsura,
Vedea-vei ce multă ni-e ura,
În ziua din urmă a ta !
Că dacă voi toți ați muri
De spaimile morții nainte
De-al nostru sosit, din morminte
V-am scoate de-oriunde veți fi !
Și răzbunătoarelor sorți
Le-am face cu palma dreptate,
Căci fețele voăstre le-am bate,
Scurpîndu-ți pe fiii tăi morți !⁸

(din vol. BALADE ȘI IDILE)

1 La început grecii și apoi și romanii considerau toate celelalte popoare cu care au venit în contact „barbare” ; aici cu sensul de ne-roman, dar și de „violent”, „distrugător”. „Cîntecul” aparține tuturor dacilor privați de libertate în propria lor țară.

2 Neputincioasă, incapabilă, de nimic ; asemenea celui alt poem dacic, „cîntecul” începe direct, cu un potop de aspre calificări la adresa cuceritorilor. Dacă în *Decebal către popor* regele dac, intuind cu clarviziunea conducătorului încercat

pericolul iminent reprezentat de romani, cerea oștenilor săi suprema jertfă pentru apărarea pământului țării, *Un cîntec barbar* este plasat după cucerirea Daciei de către romani, forțele care se înfruntă fiind întregul popor dac, prezentat generic drept noi (ilustrativă este în acest sens frecvența formelor de viitor persoana I plural) și cuceritorii romani, căroră li se adresează direct „cîntecul” prin *voi*, foarte des întâlnit și el în text.

3 Perspectiva se schimbă ; statornicii daci îi consideră ei, pe bună dreptate, pe invadatorii romani „sălbateci barbari”, exprimare care pare pleonastică dacă „barbari” este luat cu sensul de „necivilizați”. Alăturarea celor două cuvinte ascute opoziția dintre daci, oamenii pământului, și romanii cuceritori. Începînd cu acest vers întreg poemul este proiectat într-un viitor întrevăzut, apropiat, în care se va manifesta cu o forță copleșitoare răzbunarea.

4 Unitate militară romană ; ținta mulțimii răsculate este Roma. Hiperbola din versurile următoare ilustrează proporțiile dezastrului. Pe de altă parte, în concepția celor vechi, nimic nu era mai umilitor decît lăsarea morților pe cîmpul de luptă, neîngropați după ritualul impus de tradiție.

5 Veșmînt roman : mantie lungă, fără mînece, purtată peste tunică.

6 Pedepsă aspră, umilitoare, impusă celor învinși ; nimeni și nimic nu scapă de furia poporului dezlănțuit ; tabloul terifiant al distrugerii este completat cu această imagine plină de forță.

7 Remarcabilă este hiperbola care precede acest vers ; revolta dăcilor nu-i cruță nici pe zei. Interesantă este imaginea pe care dacia și-o fac despre zeii romani — pe care îi reduc la dimensiuni insignifiante —, ca și motivația răsturnării unui astfel de Dumnezeu (de observat amestecul voit de mitologii !) care nu corespundea idealului de zeităte întruchipat de Zamolxe al lor.

8 Cei care, pentru faptele lor, merită din plin răzbunarea poporului nu își găsesc scăparea nici în mormînt ; imaginea apare, mai tîrziu, și în *Noi vrem pămînt !* Astfel, toată ura și înverșunarea dacilor înfrinți și subjugati de romani izbucnește în acest poem cu o forță extraordinară. Demni, iubitori de libertate, dacii par să nu-și fi pierdut nici o clipă speranța în redobîndirea drepturilor lor și să nu fi încetat să se gîndească nici un moment la răzbunare, care, în viața lui Coșbuc, e teribilă. Proiectată în viitor, revanșa învinșilor capătă dimensiuni strivitoare, comparațiile cu elementele naturii dezlănțuite, aluziile biblice („vremea de-apoi“, „potopul“), metaforele, hiperbolele contribuind la aceasta. Forța poemului stă mai ales în pregnanța verbelor, cele mai multe la viitor, alternînd formele normale (*va plînge, vor trece, vom scoate* etc.) cu formele inverse (*vedea-veți, ieși-vor, răzbi-ți-vom, sfișia-vom* etc.) și cu formele populare (*i-om trece, i-om pune, l-om prinde*). Hotărîrea, setea de răzbunare, credința în viitoarea izbăvire ies cu vigoare în evidență, servite fiind de cele mai adecvate mijloace de expresie. „În versuri dogoresc toate flăcările iadului. Mîndra nesupunere ia, de data aceasta, forma sfidării fățișe a dușmanilor puternici ; împotriva lor, prin glasul de tunet al dacului, poetul proferează amenințări apocaliptice. Artistic, acest pamflet se alătură valorilor supreme ale liricii românești, ocupînd un loc în imediata vecinătate a *Scrisorii III*, a *Prigoanei* și *Blestemelor* lui Arghezi“ (D. Micu). Fără îndoială, ca și în alte poezii de inspirație istorică, poetul raportează trecutul la epoca sa și în revolta fără margini a dacilor se poate citi dorința de libertate a românilor transilvăneni.

MOARTEA LUI GELU¹

Răzleț din oștirea bătută,
Fugind pe cîmpia tăcută,
Căzu de pe cal, de durere,
Pe marginea apei. Și pierе.
Din rană și-ar smulge săgeata
Și n-are putere.

Pierdut-a și oaste și țară.
E noapte-n văzduhuri ; și rară
E zbaterea apei, cînd valul
Atinge cu aripa-i malul —
Iar Gelu, prin noapte stînd singur,
Vorbește cu calcul².

— „Vai, murgule, jalea mă curmă !
Mă lupt cu durerea din urmă,
Căci ranele-mi sapă mormîntul,
Degeaba împrăști tu vîntul
Din coamă, piciorul tău scurmă
Degeaba pămîntul.

Mă chemi prin nechezuri păgîne
Și parcă zici : «Vino, stăpîne !
Vezi, picură ranele tale

Și neguri se nălță din vale,
E noapte, și ziua de mine
Ne-ajunge pe cale !»

Trei sulii făcutu-și-au strungă³
Prin mine ! Mă zbucium pe-o dungă
Și nu-mi mai simt brațul și brîul ;
Tu-ți rupi cu picioarele frîul —
Las', murgule, las' să ne-ajungă
Pe-aicea pustiul.

De-acum tu... cît va cuprinde
Mantaua, deasupra-mi o-ntinde
Și-apoi cu picioarele-mi sapă
Mormîntul pe margini de apă,
Și-n urmă cu dinții mă prinde
Și-aruncă-mă-n groapă.

Jelească-mă apele Cernii !
Să-mi bubuie crivățul iernii,
Ca-n taberi al cailor tropot ;
Iar veșnicul apelor șopot
Să-mi pară ca-n ceasul vecernii,
O rugă de clopot.⁴

Și, poate, sosi-va o vreme
Cînd munții vor fierbe, vor geme
Cu hohote mamele-n praguri,
Vor trece bărbații-n șiraguri
Cînd bucium suna-va să cheme
Pe tineri sub steaguri.⁵

Iar tu de-i trăi, frățioare,
Să-mi vezi luptătorii-n picioare,

Atunci cînd sosit va fi ceasul,
Abate-ți pe-aice tu pasul :
Nechează-mi, și-atunci eu din groapă
Cunoaște-ți-voi glasul !

Și-armat voi ieși eu afară,
Și veseli vom trece noi iară
Prin sulii și foc înainte,
Să ție potrivnicii minte
Că-s vii, cînd e vorba de țară,
Și morții-n morminte !⁶

El zice, și mîna și-o-strînge
Pe pieptul cel umed de sînge —
Iar calul stă singur de pază
Lui Gelu, și trist el așează
La pieptul stăpînului capul
Și astfel veghează.

Și-auzi ! Ca un vînt ce clătește⁷
Pădurea, cînd ploaia sosește,
Așa din adîncuri de zare
Un vuiet prin noapte răsare.
Iar vuietul vine, și crește,
Mai iute, mai tare.

Și iată-i, din umbrele văii
Cu scuturi ies repezi flăcăii,
Ca morții ce-și lasă mormîntul ;
Ies roibii cu umblet ca vîntul.
Răsar de tutindeni⁸, de pare
Că-i varsă pămîntul.

Arcaşii lui Arpad !⁹ În goană
Ei fug dup-oştirea duşmană.
Şi, uzi de-alergare, se-ncură¹⁰
Fugarii prin negura sură,
Cu frîul pe coamă, şi-arcaşii
Cu spăzile-n gură.

Năvalnic s-apropie paşii.
Şi-n goana lor cîntă arcaşii.
Şi-aşa de sălbatic li-e cîntul —
Din piele de urs au vestmîntul,
Şi-n bărbile lor încîlcite
Se-mpiedică vîntul ! ¹¹.

Iar Gel, auzindu-i prin zare,
De spaimă şi groază tresare —
El moare ! Şi cîntă păgînii !
N-au Domn şi n-au ţară români,
Şi-aduşii de vînturi în ţară
Sînt astăzi stăpînii !

Şi-n mîinile cui e scăparea ?
Nu-i piept să le-nchidă cărarea ?
Nu-i braţ de voinic, să-i abată ?
Şi nu e pe lume-o săgeată
Ca-n inima gloatei lui Arpad
Adînc să străbată ?¹²

Şi Gelu le judecă toate ;
Se naltă proptindu-se-n coate
Şi-a calului glezn-o cuprinde,
Cu grabă el arcul şi-l prinde,
Şi-nvîrte săgeata şi-o scoate
Din rană, şi-o-ntinde :

Și vijiiie slaba săgeată
Cu gemetul morții deodată —
Arcașii trec repezi în cale,
Și-i' vuiet și-i' chiot prin vale :
Ce cînt de-ngropare lui Gelu
 Și-oștirilor sale !

Iar vuietu-n neguri pătrunde
Și-n inima nopții s-ascunde
Depart, și-n valuri de valuri
Ecoul izbindu-se-n dealuri
De zece ori jalnic răspunde
 Pustiilor maluri.

De zece ori, iarăși de zece,
Și scade, și piere, și trece,
De data din urmă răsună —
Tăcerea-mprăștiată s-adună
Și-n neguri alunecă rece
 O bôlnavă lună. ¹³

Iar calul, vedenie mută.
Cu coama de vînturi bătută,
Stă-n noaptea cu neguri de pază
Lui Gelu ; și trist el așează
Pe pieptul stăpînului capul
 Și astfel veghează.

Iar apa la maluri se frînge
Și cade pe spate și plînge :
„Cu fierul potcoavei tu-mi sapă
Mormîntul pe margini de apă,

Și-n urmă cu dinții mă prinde
Și-aruncă-mă-n groapă !¹⁴

(din vol. ZIARUL UNUI PIERDE-VARĂ)

1 Voievod român ; a stăpinit teritoriile dintre Mureș și izvoarele Someșului, în vestul țării. A opus o dîrză rezistență invaziei ungurilor, ca și contemporanii săi Glad și Menumorut. „Gelu dux Blachorum“, cum îl menționează documentele vremii, a fost ucis în bătălia de pe râul Almaș.

2 Motivul calului năzdrăvan, tovarăș nedespărțit și sfătuitor al eroului, apare frecvent în creația folclorică, atît în balade, cît și în basme. În *Toma Alimoș*, baladă la care poetul coșbucian a fost adesea raportat, haiducul, singur și el ca și Gelu, închină și se destăinuiește murgului „vită mută / mă privește și m-ascultă“. În *Harap Alb* de I. Creangă (basm cult), calul dobîndit de erou ca urmare a respectării sfaturilor date de bătrîna din grădina împărătească se dovedește a fi mai mult decît un adjuvant ; el este acela care îl scoate pe erou din toate încercările grele la care este supus de spîn, pedepsindu-l, în cele din urmă, exemplar, după merit, pe acesta.

3 Loc de trecere a oilor la muls, strîmtoare, loc îngust ; frumoasă metaforă pentru „rană“ !

4 În aceste ultime două strofe apare motivul binecunoscut al testamentului. Aflat în pragul morții, Gelu își exprimă ultimele dorinți, lăsînd în seama animalului tovarăș împlinirea ritualului înmormîntării. Similitudinile cu balada *Toma Alimoș* și cu *Miorița* sînt evidente. Gelu, om al pămîntului și războinic, își dorește mormîntul în mijlocul naturii atotcuprinzătoare și protectoare. În testamentul ciobanului miorițic, locul și obiectele îngropării sînt specifice mediului pasto-

ral („în strunga cu oi / să fiu tot cu voi“, „fluieraș de soc / mult zice cu foc“ etc.). Prin două comparații izbutite, în poemul lui Coșbuc elementele naturii se convertesc în elemente de cultură — tabăra militară și biserica („rugă de clopot“).

5 Gîndul se îndreaptă, în ultimele clipe de viață, către țară, întrevăzînd viitoarea ridicare a pămîntenilor împotriva invadatorilor.

6 Motivul resurecției celor morți, prezent și în alte poeme coșbuciene (*Ex ossibus ultor!* de ex.), exprimă aici atașamentul fierbinte al conducătorului față de propria țară, față de propriul popor.

7 A clătina, a mișca; comparația cu elementele naturii apare frecvent în acest poem. La un poet cu predilecție pentru imaginile auditive, cum este Coșbuc, *vîntul* se constituie într-un simbol cu multiple valențe.

8 Pretutindeni, scurtare impusă din necesități de metru; de reținut, din nou, mai sus, comparația cu *vîntul*.

9 Rege ungur, conducătorul cetelor maghiare care au atacat în sec. IX—X formațiunile statale românești din vestul Transilvaniei, înfrîngînd cu greutate, după aprige lupte, rezistența românilor conduși de voievozi locali ca Gelu, Glad, Menu-morut.

10 A se încura = a alergera, formă veche, moștenită din latină, păstrată numai regional sau în unele expresii.

11 Imaginea apare, mai tîrziu, cu o altă funcție, și în *Pașa Hassan*, care: „și rupe cu mîna vestmîntul / Că-n largile-i haine se-mpiedică vîntul“.

12 Serie de întrebări retorice care potențează la maximum trăirile voievodului, neliniștea lui, îngrijorarea față de soarta țării.

13 Ca în pasteluri (*Noapte de vară, Miezul zilei*), poetul sesizează ca finețe mișcarea naturii, consonanța acesteia cu mișcările sufletești ale oamenilor. Încercarea disperată a lui Gelu

de a se opune, cu ultimele forțe, invadatorilor, eșuează. Cavalcada acestora zguduie din temelii pământul și sufletul muribundului. În urma ei se așterne liniștea prevestitoare de moarte. Imaginea lunii „bolnave” sporește senzația de urât, de jale, de sfârșit. „Dar cu adevărat poetică este atmosfera de mîhnire cosmică, de nopțe universală (ceea ce echivalează în mitologia coșbuciană cu un triumf al răului) care se instaurează după înfrîngerea voievodului. Coșbuc descinde aici din romantism, cu diferența că nu simpatizează cu aceste vedenii noptoașe” (P. Poantă).

14 Prin reluarea cîtorva versuri ale testamentului, poemul capătă rotunjime. Calul oficiază ritualul înmormîntării, dînd scenei dimensiune de baladă și basm. Ecouri din *Mai am un singur dor* se fac, de asemenea, auzite. Meditația plină de sensuri din *Moartea lui Fulger* se convertește aici într-un poem epic de largă respirație, în care tragicul sfârșit al voievodului Gelu este surprins cu o mare forță de evocare și cu omenească înțelegere. Neputincios dar demn, el își trăiește ultimele clipe neîncetînd să se gîndească la destinul poporului său. Desfășurările epice (vîsata ridicare a poporului sub steaguri, cavalcada năvălitorilor) alternează cu momente de un lirism autentic. „Figura legendarului Gelu întruchipează curajul și dorul de libertate, care explică perenitatea acestui neam pe pământul Daciei, vama tuturor invaziilor și nelegiurilor istoriei. Motive din baladele muntenesti se includ organic în poezie. Gelu e un haiduc hăituit și învins de puteră și, asemenea lui Tomșa Alimoș, vorbește cu calul, prietenul cel mai apropiat. Versurile au accente de cîntec funebru. (...) Zbaterea voievodului e zadarnică, dar jertfa lui se așază alături de legende luminoase ale lui Horia și Iancu. Prezentul istoric aduce momentul în actualitate și poemul încheie o tragică descumpănire, sugerînd soarta Ardealului după Memorand” (I.V. Șerban).

CAROL ROBERT

Stăpînul țării feudale¹
Rîdea de Basarab,² pe cale
Venind cu sutele de-arcași
Turnați în zale,
Ce-i pentru-acești viteji ostași
O țară largă de trei pași ?

— „Sărmanul vodă, cum îl cheamă,
O fi-n pămînt acum de teamă,
Ce minte-o să-l învâț ! Să-l fac
Să ție seamă
Că eu sînt eu, și nu mă-mpac
C-un biet ca el, cioban sărac !

Uitat-a că-i născut să fie
Păstor de oi și slugă mie ?
De barbă însă am să-l scot
Din vizunie.³
Ce cîni îl apără ? Socot
Să-l spînzur eu cu cîni cu tot !

Curînd, flăcăi ! E plin paharul !
Auzi ce-mi scrie-acum tîlharul —
Dar cine crede el c-ar fi

Maghiarul ?“⁴

Și regele rîzînd s-opri
Și-aceste vorbe le citi :

„Mărite crai !Îți spui prin carte,
Că vecinic dinspre-a noastră parte
Vrem binele ! Sîntem cei foști
Și mai departe —

Și-acum tu uiți că ne cunoști
Și-alergi în strîngere de oști !

Eu sînt mai slab. Zic eu de mine.
Vi-am dat hăraci,⁵ că se cuvine,
Pe plac eu multe v-am făcut
Să fie bine.

Voi Severinul l-ați bătut :⁶
Vi-l las, măcar eu n-aș fi vrut !

Dar o rugare eu ți-aș face ?
Să mi te-ntorci în bună pace,
Să te ferești, măria ta,
De drumu-ncoace;
Că mai pe-aproape de veți da
Nici unul viu nu veți scăpa !“⁷

De hohote vuit-a malul ;
S-a dat cu spaimă-n lături calul.
Lui Robert. — „Tomo, fii stăpîn
Că-ți pierzi Ardealul !“⁸
Nu-i prost românul că-i bătrîn
E prost că-i minte de român !“

Și-așa rîzînd, în zi de vară,
Frumoasele lor oști intrară

Adînc din munții românești,
Adînc spre țară.
O, nu ți-aduc vulturii vești
Roberte, -n drum ca să te-oprești ?

Căci iată, colo la strîmtoare
Se-aude-un corn de vînătoare
Și multe-apoi, chiuituri
Răsunătoare.

Se umple codru-ntreg de guri .
Și ies românii din păduri.

Jucîndu-și coiful alb pe creste
Ei vin, și nu le prinzi de veste,
Năvalnic cad și iuți răsar
Ca din poveste.

Ei intră-n desetul⁹-maghiar
Și unde-ajung, îl lasă rar.

O, bieți maghiari, striviți în vale !
Ce mîndri-ați mai venit pe cale,
Atîtea sute de arcași
Turnați în zale !

Cum pier acum acești ostași
În țara largă de trei pași !

Și fala lor uitînd-o toată
Mureau zdrobiți, și ca să poată
Să-și scape capul, rupți și goi
Fugeau în gloată.

O, și la ziua cea de-apoi
Vor rîde-aceste văi de voi !

Tu-n gînd bolboroseai o rugă
Și nu gîndeai decît la fugă,
Și-n spate, rege, tu ți-ai pus
Vestmînt de slugă.¹⁰
Un gînd nebun mi te-a adus
Și-acum te bate Cel de-Sus !

Venit-a Dumnezeu să certe
Mîndria ta, Carol Roberte !
De nimeni n-ai voit s-ascuți,
Cel Sfînt te ierte !
Din pilda ta cunoaștem mulți
Că știi și regii-umbla desculți !¹¹

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Carol Robert, regele Ungariei ; a pornit în toamna anului 1330 o campanie împotriva Țării Românești, fiind învins în lupta de la Posada (locul exact al bătăliei nu se cunoaște, dar specialiștii înclină să creadă că aceasta a avut loc într-una din trecătorile din Țara Loviștei) de către armata mai puțin numeroasă a muntenilor.

2 Basarab I, domnitor român, a condus oastea valahă în lupta de la Posada, dobîndind independența Țării Românești.

3 Vizuină, ascunzătoare, loc ferit.

4 Monologul interior al regelui ungur scoate în evidență mîndria, aroganța și disprețul acestuia față de domnitorul român, căruia se face a nu-i ști nici numele. Fiecare referire la domnul Țării Românești constituie o jignire la adresa acestuia : „sărmanul vodă”, „un biet ca el, cioban sărac”.

„slugă“, „tilharul“. Suficiența și trufia își găsesc expresia și în risul batjocoritor.

• Tribut, plată în bani sau produse către un stat mai puternic, suzeran, care asigura în felul acesta protecția plătoritorilor.

• În 1324 Basarab I recunoaște suzeranitatea regelui Ungariei și îi cedează Banatul Severinului.

• Față de monologul regelui ungar, scrisoarea domnului român evidențiază buna-cuviință dintotdeauna a românilor, dorința lor de pace și bună înțelegere cu vecinii („vrem binele“). Epistola scoate, de asemenea, în evidență modestia lui Basarab, dar și hotărîrea lui fermă de a-și apăra țara, demnitatea și neînfricarea în fața adversarilor mai numeroși și mai bine echipați. Amenințarea din rîndurile finale nu este deșartă, ci devine realitate în episodul luptei.

• Toma de Szécsény, voievod al Transilvaniei (1322—1342), supus al regelui Carol Robert și aliat al acestuia în lupta de la Posada. Suveranul feudal continuă să ia în derîdere propunerile domnului român, adresîndu-i-se din nou injurios.

• Desiș, mulțime; metafora subliniază că lovitura neașteptată a românilor a izbit în plin oastea îngîmfatului rege ungar.

• Tradiția spune că regele maghiar a scăpat de la pieire travestindu-se în straie ciobănești.

• Aluzie, din nou, la condițiile scăpării, fugii lui Carol Robert. Episodul luptei de la Posada, unde o mîna de munteni i-au nimicit pe năvălitori, prinzîndu-i în strîmtoarea munților și prăvălind peste ei pietre, stînci și arbori dezrădăcinați, este consemnat, într-o manieră naiv-realistă, în Cronica Pictată de la Viena. Tradiția orală a reținut, de asemenea, evenimentul, adăugîndu-i elementul senzațional al fugii regelui ungar travestit în cioban. Coșbuc combină datele cuprinse în documente cu cele oferite de legende și reconstituie poetic înfruntarea celor două oști. În plan struc-

tural, cele patru secvențe (monologul, scrisoarea, lupta, epilogul) viguroase în sine, luate fiecare în parte, nu reușesc să se constituie într-un tot prea unitar. Totuși corespondențe între părți există; aroganța din monologul regelui ungur devine umilință în epilog, atîta timp cît scapă travestit în ceea ce mai înainte batjocorise, iar amenințările cumpătate ale domnului român devin realitate în scena luptei. Poemul prezintă unele similitudini cu *Scrisoarea III* de Mihai Eminescu (episodul confruntării dintre Mircea și Băiazid, scena bătăliei), dar măreția domnitorului, vîietul luptei și solemnitatea victoriei din poemul eminescian nu au aceeași intensitate și vibrație în compoziția lui Coșbuc.

MORTUL DE LA PUTNA

Iar la Putna-n mînăstire,¹
Noaptea, din tăcut mormînt,
Iese-n plină strălucire
Ștefan cel viteaz și sfînt.

Lespedea ce-au pus-o popii
Peste groapă,-ncet se dă
Îndărăt și-n fundul gropii
Ștefan plin de pace stă.
Dar se nălță-ncet eroul
Deșteptat din lungu-i somn,
Luminat e-ntreg cavoul
Și sumeț² viteazul domn.

Albu-i coif străluce-n lună
Iar pe zale-i joacă zări
De lumini ce se-mpreună
Ca-ntr-un basm cu arătări.
Lunga suliță și-o poartă
Răsucind-o-n mîndru chip —
Eu credeam că-i umbră moartă³
Ce se mișcă pe nisip.
Dar e viu ! Acum ridică
Ochii săi, parc-ar lăsa

Peste-o oaste inimică
Toată vrăjmăşia sa.

Apoi stă plecat şi-ascultă :
Poate-aude spre Hotin
Vuiet şi-alergare multă
De poloni şi turci ce vin,
Poate-aude oşti tătare
Şi năvala peste Prut,
Ori sosind din depărtare
Peste munte i-a trecut
Regele Matei ! Voi cete
De cazaci şi de săcui,
Dumnezeu acum vă dete
Gata iar pe mîna lui !⁴

Sună zornăit de zale,
Strigăt mare de război,
Ard Moldova noastră-n cale
Cîţi duşmani şi vechi şi noi.⁵
Ştefan tremură-n mînie.
Iese din tăcutul schit —
Luna-n ceruri, argintie,
Cu nori negri s-a-nvelit,
Şi cumplit din bucium sună
Ştefan-Vodă : ca un nor
Ies oşteni şi iuţi s-adună
Roată lîngă domnul lor.

Iat-o, oastea lui voinică,
Toţi cei buni şi tari ai săi !
Ştefan spada şi-o ridică
Şi porneşte-n sîrg spre văi,
Luna tot mai mult s-ascunde,

Tot mai negri nori plutesc⁶
Și din văi grozav răspunde
Buciumul moldovenesc.
Se tot duce, duce-n noapte
Zgomotul în jos spre Prut,
Mai lăsînd în urmă șoapte
Din furtuna ce-a trecut.

E pustiu la mănăstire,
Gol mormîntul cel deschis !
Toate-au fost o nălucire,
Toate repezi ca-ntr-un vis.
Nu știu bine-n care parte,
Ștefane, te-ai dus cu oști,
Știu că tu te-ai dus departe,
Și dușmanii ți-i cunoști !
Bate-i, Ștefane, părinte,
Spulberă-i de pe pămînt :
Chiar și mort învață-i minte,
Cine ești și-ai tăi ce sînt.⁷

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Mănăstire în nordul țării, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, unde se află și mormîntul vestitului domn al Moldovei (1457—1504).

2 Semet, mîndru ; evocare destul de palidă a lui Ștefan, simbol al luptei necurmăte pentru libertatea patriei sale, în cadrul nocturn, misterios și solemn în același timp, dar creat cu mijloace destul de convenționale (noapte, lună, mormînt, cavou etc.).

3 Arătare, închipuire, nălucire ; motiv predilect al roman-

ticilor, dar atmosfera creată de Coșbuc nu atinge solemnitatea și gravitatea versurilor de debut din *Umbra lui Mircea*. La Cozia de Gr. Alexandrescu.

4 Aluzie la numeroasele războaie pe care domnitorul a fost silit să le poarte în timpul lungii sale domnii, pentru apărarea independenței țării.

5 Referire la contemporaneitate, o constantă a poeziei coșbuciene de evocare istorică; imaginea domnitorului înconjurat de ai săi rămîne însă lipsită de forță, nu trezește în cititor emoția.

6 Elementele naturii sînt și ele părăsite la acțiune; luna acoperită progresiv de nori ar vrea să sugereze atmosfera încordată a luptei, dar recuzita romantică extrem de uzată dă imaginii un aer vetust.

7 În tratarea acestui motiv, prezent și în alte poeme ale sale — ridicarea răzbunătoare a eroului din mormînt — Coșbuc nu găsește aici tonul cel mai adecvat. Abundă șabloanele romantice care dau întregii compoziții un aer convențional. Chiar și această invocație finală, mai viguroasă, patetică, directă nu salvează poezia de monotonie și conformism, fiind departe de forța ascunsă în versurile simple ale lui Eminescu: „Ștefane, Măria ta, / Tu la Putna nu mai sta” etc.

GOLIA TICALOSUL¹

La Cahul,² pe cîmpie, din marginea poienii
Se-ntinseră-n coloane de luptă moldovenii,
Și-aveau cu ei pe vodă, iubitul domn al lor,³
Iar Golia, el plecat-a din faptul dimineții
Prin vale să-și reverse din lături călăreții
Ca vînturi iuți ce scurmă și-mpart cumplitul nor.

Iar cînd veni și vremea să urle-n zare tunul,
Mișcatu-s-au românii cu miile, ca unul :
O lamur⁴-a Moldovei prin sutele de ani !
Dar Golia ticălosul alt gînd avea cu soții,
Și-n sulii ridicîndu-și căciulile cu toții
Lăsînd cîmpia noastră trecură la dușmani.

O clipă stete vodă cu inima trăsniță.
Întors apoi, strigat-a spre oastea-nmărmurită,
Pe Golia arătîndu-l cu pumnii, cu amîndoi ;
— „Oșteni ai țării mele ! priviți-l cum se duce,
El vinde sfînta țară și vinde sfînta cruce,
Mă vinde, ticălosul, pe mine și pe voi !“

Cumplit se-ntoarse vodă cu-ntreaga sa mînie
Spre partea de-unde Golia venea cu dușmănie

Spre frații săi, în fruntea grozavilor spahii.⁵
— „Să dați fără de milă, că-i inimă de fiară !
Să piar-acum pământul ! Moldova-ne să piară,
Dar Golia-ntîi de toate să piar-acum, copii !“

Și nu vedeau românii nici moartea cum le iese
În drum, și nici potopul de turci ce-i încinsese,
Vedeau numai pe Golia, pe scosul lor din minți
Și neputînd mai iute să-l sîngă de pe lume
Rosteau cu glasul urei becisnicul⁶ său nume
Prin gemete scrișnite strivindu-i-l în dinți.

O, Golia, tu ! Pîndit-ai așa de-amară vreme !
Dar toate ale țării și plîngeri și blesteme
Ajungă-te de-a pururi, și n-ai mai fi trăit !
Dar iată-le, pornite din sulți și din gură —
Smintiții tăi la Cahul cînește-aici căzură,
Căzuși și tu, mișele, tu cel ce i-ai smintit !⁷

Călcau spahiii-n goană pe barba ta bătrînă,
Iar pumnii-n loc de aur strîngeau în ei țărînă
Și-n gură-ți s-adunase și sînge și pământ,
Să-nece-n tine, Golio, mai repede suflarea !
Așa sfîrșit să aibă în veci de veci trădarea,
Iar lupii fie-i preoți și gura lor mormînt !⁸

Adînc în noaptea nopții și-n iadul cel din urmă
În care-al iernii viscol suflarea nu și-o curmă
Niciînd, stau prinși în gheață ai lumilor mișei ;
Grozavă li-e durerea, și vecinică li-e truda —

De-a stînga țipă Cain, de-a dreapta urlă Iuda,⁹
Iar tu, tu Golio, te vafești între ei !

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Boier moldovean menționat în documente și sub numele de Golie sau Golăi, mare logofăt al Moldovei, adversar politic al lui Ioan Vodă, pe care l-a sfătuit să evite lupta cu oștile otomane ; neascultat de acesta, își trădă domnitorul în bătălia de la Cahul trecînd cu corpul de armată pe care îl conducea de partea turcilor.

2 Locul luptei din 10—11 iulie 1574 între moldovenii ajutați de cazaci și oastea turcească.

3 Ioan Vodă cel Viteaz, domn al Moldovei (1572—1574), s-a sprijinit pe țărani din rîndul cărora și-a alcătuit oastea și a ridicat dregători, fiind la rîndul său apreciat și iubit de masele populare, dar nu și de partida boierească din partea căreia a primit supranumele „cel Cumplit“.

4 Partea cea mai bună, chintesență (arh.) ; apreciere laudativă la adresa încercării dramatice a lui Ioan Vodă de a se opune expansiunii și asupririi turcești. O descriere foarte amănunțită a bătăliei, cu detalii privind tactica de luptă adoptată de Ioan Vodă și cu analiza efectelor trădării lui Golia se află în monografia istorică dedicată de B. P. Hasdeu domnitorului moldovean. De remarcat amănuntul reținut de Coșbuc privind gestul trădării, trecerii de partea dușmanului — prin ridicarea căciulilor în sulii — și arhaismul „soții“ aici cu sensul de „tovarăși“, „aliați“.

5 Soldați din cavaleria otomană de partea cărora trecuse Golia cu călăreții moldoveni. E de observat, stilistic, în această parte de după trădare, acumularea de epitete : „inima trăsniță“, „oastea-nmărmurită“, „cumplit“ „cu dușmănie“, „grozavilor spahii“, „o inimă de fiară“ etc.

6 Lucru de nimic, demn de dispreț ; plină de forță imaginea urii din aceste ultime două versuri.

7 A sminti, aici cu sensul de „a scoate din minți“, „a îndruma pe o cale greșită“.

8 Făcîndu-se peste timp ecou al sentimentelor celor trădați, Coșbuc rostește o adevărată diatribă împotriva trădătorilor, care nu merită nici după moarte să fie tratați omeneste ; conform datinei, sînt lăsați pradă fiarelor pădurii, — sugestie realizată prin această izbutită metaforă.

9 Cain și Iuda sînt simbolurile tipice ale trădării în mitologia creștină ; primul și-a ucis fratele, al doilea l-a-vîndut pe Isus pentru 30 de arginți. Coșbuc nu-i evocă întîmplător, Golia fiind o sinteză odioasă a celor doi întrucît el „nu se sfîi de a vinde pe domnul, prietenul și binefăcătorul său“, iar „trădarea lui nu fu măcar răsplătită cu o ambițiune de mărire, ci cu bani, cu josnicii bani, cumpărată și vîndută ca o marfă la tarabă. Ce e drept, suma era cam însemnată, anume 30.000 de galbeni“ (cf. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, Iași, 1896, vol. V, p. 88—89, apud G. Scridon, *op. cit.*, p. 472). Diatriba se convertește în blestem ; trădătorilor li se meneste un chin perpetuu, într-o viziune apocaliptică.

PAȘA HASSAN¹

Pe vodă-l zărește călare trecînd
Prin șiruri, cu fulgeru-n mîină.
În lături s-azvîrle mulțimea păgînă,
Căci vodă o-mparte, cărare făcînd,
Și-n urmă-i se-ndeașă, cu vuiet curgînd,
Oștirea română.

Cu tropote roibii de spaimă pe mal
Rup frînele-n zbucium și saltă ;
Turcimea-nvrăjbită se rupe deolaltă
Și cade-n mocirlă, un val după val,
Iar fulgerul Sinan² izbit de pe cal
Se-nchină prin baltă.

Hassan de sub poala pădurii acum
Lui Mihnea³-i trimite-o poruncă :
În spatele-oștirii muntene s-aruncă
Urlînd ianicerii ⁴, prin flinte și fum, —
Dar pașa rămîne alături de drum
Departe de luncă.

Mihai îi zărește și-alege vro doi,
Se-ntoarce și pleacă spre gloată,
Ca volbura toamnei se-nvîrte el roată

Și intră-n urdie⁵ ca luptu-ntre oi,
Și-o frînge degrabă și-o bate-napoi
Și-o vîntură toată.

Hassan de mirare e negru-pămînt ;
Nu știe de-i vis, ori aieve-i.
El vede cum zboară flăcări Sucevei,⁶
El vede Ghiaurul⁷ că-i suflet⁸ de vînt
Și-n față-i puterile turcilor sînt

Tăriile plevei.

Dar iată-l ! E vodă, ghiaurul Mihai ;
Aleargă năvală nebună.
Împrăștie singur pe cîți îi adună,
Cutreieră cîmpul, tăind de pe cai —
El vine spre pașă : e groază și vai,

Că vine furtună.⁹

— „Stai, pașă, o vorbă de-aproape să-ți spun
Că nu te-am găsit nicăirea“ —

Dar pașa-și pierduse și capul și firea !
Cu frîul pe coamă el fuge nebun,
Că-n gheară de fiară și-n gură de tun

Mai dulce-i pieirea.

Sălbaticul vodă e-n zale și-n fier
Și zalele-i zuruie crunte,
Gigantică poart-o cupolă pe frunte,
Și vorba-i e tunet, răsufletul ger,
Iar barda din stînga-i ajunge la cer.

Și vodă-i un munte.¹⁰

— „Stăi, pașă ! Să piară azi unul din noi.“
Dar pașa mai tare zorește ;

Cu scările-n coapse fugaru-și lovește
Și gîtul i-l bate cu pumnii-amîndoi !
Cu ochii de sînge, cu barba vîlvoi
El zboară șoimește.

Turbanul îi cade și-l lasă căzut ;
Își rupe cu mîna vestmîntul
Că-n largile-i haine se-mpiedică vîntul,
Și lui i se pare că-n loc e ținut ;
Aleargă de groază pieririi bătut.
Mănîncă pămîntul.¹¹

Și-i dîrdîie dinții și-i galben-perit !
Dar Alah¹² din ceruri e mare !
Și-Alah îi scurtează grozava-i cărare
Căci pașa-i de taberi aproape sosit
Spahiii din corturi se-ndeasă grăbit,
Să-i deie scăpare.

Și-n ceasul acela Hassân a jurat
Să zacă de spaimă o lună,
Văzut-au și beii¹³ că fuga e bună
Și bietului pașă dreptate i-au dat,
Căci vodă ghiaurul în toți a băgat
O groază nebună.

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Comandant turc al oștilor moldovenesti, care au luptat împotriva lui Mihai Viteazul în bătălia de la Călugăreni din 13/23 august 1595. Coșbuc tratează aici un episod din acea bătălie, a cărei descriere, nu lipsită de calități literare, apare și în *Românii supt Mihai-Vodă viteazul* de Nicolae

Bălcescu : „Într-acel minut, Mihai, precum odinioară semizeii cîntați de nemuritorul Omir, alerga într-o parte și-ntr-alta prin tabăra turcească căutînd pe Sinan, cînd văzîndu-l de departe pe Hassan-Pașa se luă după dînsul strigîndu-i să stea de e viteaz, să se lupte cu dînsul piept la piept, și cînd de cînd era să-l ajungă cu paloșul“. De remarcat că și în evocarea lui Bălcescu, și în poezia lui Coșbuc figura lui Mihai apare aureolată, capătă dimensiuni mitologice.

2 Sinan Pașa, comandantul tuturor armatelor turcești din acea bătălie. Coșbuc reține, din tradiția istorică, împrejurarea că însuși temutul pașa a căzut de pe cal în mlaștinile Neajlovului, locul de desfășurare a luptei, ales într-adins de Mihai acolo. („Și la Călugăreni s-au întîlnit cu vizirul și, dînd război, pă Sinan încă l-au doborât după cal în gîrlă, și un spahiu l-au scos așa ocărît.“ *Cronicarii munteni*, vol. I, E.P.L., Buc., 1901, p. 319.)

3 Mihnea Turcitul, pretendent la tronul Țării Românești, luptă alături de turci împotriva lui Mihai.

4 Ieniceri, soldați din infanteria turcă, proveniți adesea din copii creștini luați de turci ca bir. Prin conjuncția „dar“ din versul următor, pașa se izolează și, prin atitudinea lui rezervată, în spatele căreia se citește o undă de frică, intră în opoziție cu prezența activă, tumultuoasă a domnului român.

5 Ordie, hoardă, mulțime ; aici oastea turcească. Fără a fi deosebite, comparațiile „ca volbura toamnei“, „ca lupu-ntre oi“ servesc ideea, contribuind alături de aglomerarea de verbe la evidențierea efectului intrării lui Mihai în oastea turcească. Este demnă de reținut observația că poetul a preluat din cronica lui Radu Popescu nu numai subiectul ca atare, ci și unele imagini poetice : „cărora prinzîndu-le de veste, s-au pornit el însuși cu sabia în mînă și vitejii lui după dînsul au intrat ca lupii în oi“. Vezi și nota 2.

6 Este vorba despre oastea moldoveană care, în bătălia de la Călugăreni, a luptat împotriva lui Mihai. De subliniat rimele rare : *aieve-i — Sucevei — plevei*.

7 Nume generic dat de turci celor de altă credință decât ei ; aici Mihai Viteazul, ca simbol al creștinătății, motiv pentru care Coșbuc îl grafiază cu majusculă. Aproximarea domnitorului sporește spaima pașei care, la început, doar îl „zărește”, în timp ce acum îl „vede”, repetiția cu valoare stilistică evidentă aici, avînd menirea de a sublinia că întreaga scenă este văzută prin pupilele dilatate de groază ale turcului.

8 Suflare, adiere, bătaia vîntului, simbol extrem de frecvent în poezia lui Coșbuc (vezi mai înainte „volbura”, „vîntură” și cu valoare onomatopeică, aici în opoziție cu „pleava”).

9 Coșbuc stăpînește la perfecție tehnica gradației ; „vîntul” devine „furtună”, cu toate consecințele ce decurg de aici.

10 Celebrul portret hiperbolă al domnitorului, citat ca un model în toate manualele de retorică : „Din perspectiva groazei lui Hassan, apariția voievodului ia proporțiile unui coșmar. Hiperbola, care deține mai degrabă o funcție decorativă, prin îngroșare și exagerare, e depășită aici, căci imaginea lui Mihai se realizează ca un reflex al spaimii. E terifiantă și unică în poezia română. Vodă pare mai curînd o stihie, o emanație «monstruoasă» a furiei universale” (P. Poantă). „Frica lui Hassan atinge proporții uriașe, ca de coșmar, sugerată fiind de această impecabilă hiperbolă, făcută din cîteva onomatopei și clădită pe ritmuri perfecte” (Ion Rotaru, *Analize literare și stilistice*, Edit. Ion Creangă, Buc., 1972, p. 169).

11 Antiteza este unul dintre procedeele favorite ale poeziei lui Coșbuc. În opoziție cu monumentalitatea domnitorului, pașa Hassan apare nevolnic, mic, demn de dispreț. „Prin contrast, răsare imaginea fricii absolute în persoana lui Hassan, iarăși de o mare pregnanță. Bătaia regulată, obsesivă, a amfibrahilor, motivul cavalcadei, cu rezonanțe demonice și de

o bogată tradiție în literatura noastră, au efecte extraordinare. Lașitatea însăși prinde dimensiuni grotești" (P. Poantă). „Ca într-un film dinamic, în gradul cel mai înalt, în care totuși regizorul a știut să păstreze întreaga atmosferă de frescă istorică, pașa Hassan, urmărit de Mihai Vodă, este o imagine ce nu se poate uita. (...) Efectele sînt scoase din notarea gesturilor tabloului; pașa lovește calul cu pintenii și scările, îl bate cu pumnii, are ochii injectați, *de sînge și barba vîlvoi*; (...) turbanul îi cade și-l lasă căzut, deși acest lucru nu era iertat unui musulman, își sfișie cu mâinile vestimentele pentru că are impresia că vîntul se împiedică în ele și nu-l lasă să fugă etc." (Ion Rotaru, *op. cit.*, p. 171). —

12 Divinitate în religia musulmană; scăparea „bietului pașă” nu putea să vină decît de la o forță supranaturală, singura care ar fi putut să se opună „ghiaurului”, dimensionat de Coșbuc la cote supranaturale.

13 Prinți; rang nobiliar la turci; guvernator al unei provincii sau al unui oraș. Nota ironică din finalul poeziei nu este greu de observat, tensiunea urmăririi și salvarea în ultimă instanță a pașei diminuează aici, făcînd loc unei false compătimiri venită, acum, din partea celor care au asistat la scena de groază.

„Coșbuc are simțul ridicolului, dar și pe acela al grandiosului și al sublimului ca în *Pașa Hassan*, unde figura lui Mihai Viteazul este prinsă în imagini de o vigoare neobișnuită. Desigur, totul rămîne exteriorizat aici, pitoresc aproape, dar ui-mește puterea de a evoca această nebunie a luptei surprinsă într-o urmărire. În *Pașa Hassan*, Coșbuc se apropie poate cel mai mult de imaginația halucinantă, modernă asupra războiului, deși nu o va interioriza și nu o va problematiza. Ceea ce rămîne este spectacolul acesta apocaliptic [...]” (P. Poantă).

ȘTEFANIȚA VODA

Cu grabnicele sărituri
A sprintenei lăcuste
Apare-un cal, la cotituri.
Nechezul înspumatei guri
Speria tăcerea din păduri
Și pacea văii-nguste.

2
În gura văii, lângă pod,
Boierii stau cu frică :
Ei par o gloată de norod,
Pe cai pitici și plini de glod —
În scări temutul voievod¹
Cu hohot se rădică.

Strîngea de frîu și tremura :
Iar calul, ud de cale,
Pămîntu-n loc îl frămînta
Și spuma alb-o mărita
Cu sînge roș ce picura
Din strînsele zăbale.²

— „Cînd vrei să-i afli, nu-i aduni !
Boieri, nu vi-e rușine ?
Vă văd așa de-atîtea luni,

N-aveți acasă cai mai buni ?
Ori cum ? Boieri, sînteți nebuni ?
Vă bateți joc de mine ?" 3

— „E grea ocara ce ni-o faci !"
Spătarul⁴ îi răspunde.

— „Dar țara-i suptă de haraci,⁵
De greci nebuni și de cazaci ;
Săracă țara, noi săraci,
Și cai voinici, de unde ?"

— „N-ai bani de-un cal ? Ia calul meu !"
Boierii-n tremurare
Dau slujbe-n gînd lui Dumnezeu,
Spătarul suflă des și greu,
Se pipăie la cap mereu⁶
Să vadă de-l mai are.

— „Măria ta, vorbim și noi."
— „Ei, las-o încurcată !
Vă văd așa de rupți și goi
De latră cîinii după voi !
Sînteți boieri, ori marțafoi ?"
Spătare, hai odată !"

Și vodă sare jos din șea,
De frîu, fugaru-și ține!
Spătaru-ngălbinit privea,
Vedea ce e, și nu vedea,
Spătarul asta n-o credea —
Spătaru-n urmă vine.

— „Așa, jupîne, ești cinstit,
Și-al tău să fie darul.

Dar frîul nu ! Mi l-am oprit."
Și vodă frîul l-a smuncit
Și-apoi cu frîul a lovit
Ponciș în ochi fugarul.

Cu ochii-nchiși și fulgerat
De spaima loviturii,
Să-nalță roibu-nviforat,
S-azvîrle-n lături și, turbat,
Ia cîmpu-n goană, îndreptat
Spre rîpele pădurii.

Se duce-orbiș, fără stăpîn,
Cu vuiet ca furtuna.
Boierii-ncremeniți rămîn —
Iar coama calului păgîn
Cu barba bietului bătrîn
S-amestecă, sînt una.⁸

— „Boieri ! Mai ziceți-mi apoi,
Că vodă nu v-ajută !
Sînteți săraci, flămînzi și goi ;
Dar fiecărui dintre voi
Eu am să-i dau un cal de soi,
Că-n grajd mai am o sută !“⁹

(din vol. FIRE DE TORT)

1 Ștefăniță-Vodă, fiul lui Vasile Lupu și nu al lui Bogdan cel Orb, cum s-ar putea crede, date fiind similitudinile de comportament ale celor două personaje istorice. Coșbuc și-a luat subiectul dintr-o legendă consemnată de Ion Neculce în

O samă de cuvinte : „Ștefăniță-Vodă, feciorul lui Vasile-Vodă fiind domn tânăr, desmierdat și inimos, de multe ori ieșind cu boierii la plimbări, puneă de lua frâiele din capetele cailor boierilor și le da ghiont cailor, de cădea boierii gios, de-și sfărâma capetele, cît se îngrozise boierii a mai merge cu cai buni la plimbare“.

2 Starea de spirit a domnitorului se transmite calului, a cărui nervozitate, al cărui freamăt sînt redată cu măiestrie de poet.

3 „Temutul voievod“, om de acțiune, nu are timp de vorbă ; de aceea cuvîntarea lui este scurtă, sacadată, compusă din întrebări rostite tăios, din care nu lipsește invectiva.

4 Înalt demnitar la curtea domnească, comandantul oștirii.

5 Tribut, bir, plată în bani sau produse către altă țară, în cazul de față către Poarta Otomană ; încercînd să scuze lipsa cailor mai buni, din motive al căror substrat îl înțelegem numai în relație cu citatul de mai sus din Neculce („cît se îngrozise boierii a mai merge cu cai buni la plimbare“), spătarul dezvăluie o stare de fapt reală : sărăcia de atunci a țării, spolierea bogățiilor ei de către străini, pe fondul unor lupte interne pentru putere, pe care istoria țărilor române le-a consemnat adesea între sec. al XVI-lea și al XVIII-lea.

6 Poetul a surprins și a transcris cu finețe un gest cu valoare de simbol pentru o vreme cînd, vinovate sau nu, au căzut multe capete.

7 Oameni de nimic, nemernici ; Vodă continuă să-și bată joc de boierii aflați în „tremurare“, la vorbele tăioase de mai înainte adăugînd acum tăișul ironiei.

8 Goana bezmetică a calului ducîndu-l spre pierzare pe călărețul îngrozit îi dă prilej poetului să-și etaleze din nou capacitatea și arta sa de a surprinde și de a reprezenta poetic mișcarea. Epitetele (fulgerat, înviforat, turbat), comparația („ca furtuna“), notarea reacției boierilor care rămîn „încrămeniți“ dau scenei culoare, dinamism, ritm.

9 Pe un ton zeflemitor Ștefăniță rostește amenințarea din final care amplifică spaima boierilor. Frecvente după moartea lui Ștefan cel Mare, conflictele dintre boieri și domnitor iau forme violente. Asemenea lui Alexandru Lăpușneanu din nuvela lui C. Negruzzi, Ștefăniță dă boierilor săi o lecție de „mărinimie“, un fel de „leac de frică“.

CETATEA NEAMȚULUI

Sînt cu ceară picurate
Filele-n bucoavna ¹ mea.
Dar cetesc, cum pot, în ea.
Spune-acolo de-o cetate
Care „Neamțul“ se numea
Și-au zidit-o, spune-n cronici,
Nemți, germani sau teutonici. ²

E ruină azi de veacuri.
Unde-o fi ? Vezi asta-i greu !
Cine credeți că sînt eu
Ca să știu atîtea fleacuri !
Cui va ști îi dau un leu.
Zici că afli-n cărți de școală ?
Aș ! Rămîi cu mîna goală. ³

Deci, în ceasul dimineții,
Cînd prînzesc acei ce au, ⁴
În cetate-aici erau
Lîngă comandantul pieții,
Toți străjerii și-așteptau,
Povestind și-ntinși pe iarbă,
Chisălița ⁵ să le fiarbă.

Dar, pe cînd Guzman răstoarnă
Mămăliga din ceaun,
Din clopotniță Tăun
Sun-afurisit din goarnă.
Unu-i strigă : — „Ești nebun !”
Altul : — „Ce-ai tu dacă strigă ?
I-o fi dor de mămăligă.”

Dar se-ntorc spre zid plăieșii ;
Văd pe șes un nor de oști.
— „Măi Istrate, tu-i cunoști :
Turcii sînt ?” — „Ba, parcă leșii,
Vin încoace.” — „Păi, sînt proști ?
Bat și ei cel drum, ca mînzul, ⁶
Să ne strice nouă prînzul ⁷”

Leși erau. Sobiesky-Vodă ⁷
Rătăci pe-aici prin văi,
Căci pe-atunci era la modă
Vara, cînd plecau la băi,
Regii meșteri în bătăi
Să-și ia drumul încotrova
Totdeauna prin Moldova. ⁸

Și plecau fără merinde,
Căci așa era *bonton* ⁹
Să mănînce tot plocon,
Ce puteau ici-colo prinde!
Dar acest slăvit Ion
Își avu-n desagi slănina;
Și-i pierdu, să-i bată vina !

Deci, cu oști, vestitul rigă, ¹⁰
Cum umbla pe ici flămînd

Și simți prin văi trecînd,
Aburi calzi de mămăligă,
Știu și eu ce-i dete-n gînd,
Că-și opri deodată pasul,
Tot trăgînd în vînt cu nasul.

— „E vrun praznic în cetate.
Ștefan vodă... El mi-ar da !“

— „Cred că nu, măria ta,
Că-i un drac și jumătate,
Nu prea dă, că-i el așa.“

— „Mie, nu ? Să-ncrunt sprînceana !
Eu ori el bătu Vieana ? 11

Domn ca mine cît trăiește
Nu-i deprins să-nghită-n sec.“
Iar un general zevzec,
Răspunzînd pe latinește
Zise : — „*Dobre ciolovec !*“ 12
Și-ntinzînd sub zid armata,
Iată-l ciolovecul gata.

Și bum-bum apoi cu tunul,
— „Fire-ar ei de rîs, poleci ! 13
Mai pe vine să te pleci,
Cîrlănaș ! Și dă ceaunul
Mai deoparte, tu, Berheci,
Că ni-l sparg cu-mpușcătura —
Măi Spancioc, mai ține-ți gura.“

Dar plăieșii din cetate
Răspundeau vîrtos și ei :
Comandantul Onofrei,

Cel cu pletele-ncurcate,
Și cu straiu-ncins cu tei,
Dînd adînc zăvorul porții,
Se zbătea ca-n ceasul morții.

Și-au bătut o săptămîină
Leșii-n zid ; dar zidul, prost,
Sta la loc, pe cum a fost.
Însuși riga, într-o mîină
C-un pistol, din adăpost,
Da pe Ștefan la toți dra
Și-mpușca la rînd — co

Deci, văzînd că nici nu-l la
Să se ducă-n treaba lui,
Și nici pomeneală nu-i
De-a-l pofti la ei la masă,
Și flămînd — vai, ce mai spui —
O luă mai pe departe,
Pe genunchi scriind o carte.

„Hai și descuieți odată !
Și tovarăși să vă fim.
Mîndru cîntec ce mai știm,
Marș francez, fără de plată.
Nu vi-e milă că perim ?
Poate-o ploaie să ne-apuce...
Nu știm drumul, că ne-am duce.“

După ce-au cetit pitacul, ¹⁴
Onofrei ieși pe zid :
— „Măi, poleci, eu vă deschid,
Dar să nu vă puie dracul

Să mințiți, că — vă ucid !
Iar de marșuri mi-e cam scîrbă,
Trageți-mi mai bine-o sîrbă !"

Iată poarta se descuie.
Leșii,-n vale, pe sub plopi,
Se cruceșc, se cred miopi —
Ce văd ei ? Din cetățuie
Doi cu doi, vro zece șchiopi.
Onofrei ridică tonul :
— „Un, doi, un ! Și stați, plutonul !"

Cu sprîncenile-ncruntate
Strigă *Rex* : — „*Sto pojo boi ?* ¹⁵
Cine dracul sînteți voi ?"
— „Noi ? Plăieșii din cetate,
Zece-am fost, periră doi.
Rex făcu o mutră lungă,
De credeai că vrea să-mpungă.

— „Pentru voi a fost gîlceava ?
Dar boierii ?" — „Ce gîndești !
Noi să știm ? Prin Tîrchilești."
— „Domnul unde-i ?" — „E-n Suceava."
— „Dar poporul ?" — „La Plăești."
— „Drace, asta-i de poveste !
N-ați ascuns prin turn neveste ?".

— „Noi ? Da' ce, ni-e mintea slabă ?
Noi sîntem creștini curați :
Aștia nu sînt însurați,
Eu de zece ani n-am babă.
Voi după femei umblați ?

Zbîrlea are-n Huși, sărăcul,
Dar urfă, goală-dracul !"

— „Dar comori ascunse-n oală
Și-ngropate !” — „Oale, spui ?
Le-am lăsat să facă pui.
Una-i știrbă, și-alta goală ;
Nici o pricopseală nu-i !
De le vrei plocon ori pradă —
Ia fugi, Zbîrleo, și le adă !”

Rex atunci : — „Vă tai grămadă !”
Dar a stat cu mîna-n sus
Căci aminte și-a adus
Că-i e teaca fără spadă :
În Liow zălog și-a pus
Spada cea cu steme duble
Pentr-un pol și două ruble ! ¹⁶

Dînd din mîni ca cel ce-alungă
Gînduri rele : — „Eu sînt bun.
Apropo, ce-am vrut să spun ?
Onofrei, te văd cu pungă,
Dă-mi o mînă de tutun.
N-am fumat de-o săptămînă,
Pune-l ici, te rog, în mînă.”

Și-aprinzînd chibritu-n pripă,
Mulțumit privea la fum.
— „Onofrei, să-mi spui acum”,
Și-apăsa cu unghia-n pipă,
Cum mi-ai stat tu mie-n drum ?

Nu știai tu de-a mea faimă
Ca să stai năuc de spaimă ?

Dar glumesc așa ! mă iartă,
Ești erou, s-a hotărît,
Deși porți pe după gît
Traistă... hai, și nu-i deșeartă ?
O văzui numaidecît —
Ai într-însa plumbi, de toate.
Brînză, caș și pîne poate ?“

— „Brînză nu, dar am pogace !”
Ș-usturoi, măria ta.“

— „Usturoi ! Și-l poți mânca ?
Dar la urmă, cui i place...
Mon Dieu ! Nu te supăra...
Tot făcurăm noi doi pacea :
Ia să văd, cum e pogacea ?“

Și-apucînd cu mîini grăbite,
Rupt de foame ca un lup,
Rupe Rex, cu toții rup, —
— „Onofrei al meu, iubite,
Vin la neica să te pup !”
Și-l pupa viteazul rigă
Și-ndopa la mămăligă,

Ce-a mai fost puțin ne pasă.
Au plecat polonii-n sus,
Iar plăieșii-n jos s-au dus
La Neculcea drept acasă,
Iar acesta-n cărți i-a pus.

Și din Dorna pînă-n Tulcea,
Toți cetesc ce-a scris Neculcea. 18

(din vol. FIRE DE TORT)

1 Abecedar, scriere veche, cronică ; arhaismul dă primelor două versuri ale poemului o notă solemnă, evocatoare, lăsînd impresia că tema va fi tratată cu sobrietate.

2 Toate cele trei cuvinte înseamnă același lucru — de origine germanică ; tautologia evidentă și intenționată face trecerea spre partea umoristică a poeziei, care părăsește acum tonul solemn de la început.

3 Autor de manuale școlare, el însuși, Coșbuc critică lipsurile acestora în ceea ce privește informația istorică ; remarcă poate fi luată și ca o autoironie. Și în această strofă se constată o contradicție între primul vers, de asemenea solemn, și restul spus pe un ton de conversație familiară, cu multă jovialitate, ca și cum autorul ar invita pe cititori să ia parte la o șotie pusă la cale pe seama istoriei.

4 Din nou ironic, cu tentă socială aici, și pregătind intrarea în scenă a oștilor polone, înfometate, în marșul lor spre casă. În jurul stării de foame se centrează, de fapt, toată „fabula”. De observat folosirea verbului „a prînzi” cu sensul lui regional din Transilvania, unde înseamnă „a lua masa de dimineață, micul dejun”.

5 Fiertură din legume sau fructe ; terci. Coșbuc insistă asupra meniului foarte nepretențios al plăieșilor (la fel mămăligă, pogace).

6 „A bate drumul mînzului” — zicătoare cu sensul „a umbla degeaba, fără rost, fără nici un folos”. Interesant este modul cum expresiile populare, proverbele și zicătorile sînt inte-

grate de Coșbuc în contextul poeziei, dînd totdeauna impresia de spontaneitate, de naturalețe, de limbă vie, neforțată.

7 Regele Poloniei, despresurătorul Vienei din încercuirea turcească; fapt pentru care a fost foarte prețuit de contemporani, fiind socotit, pe bună dreptate, salvatorul Europei. În 1691 intră pentru a doua oară în Moldova și acesta este, se pare, evenimentul istoric la care se referă Coșbuc aici.

8 Ironia cu care este tratat evenimentul istoric al trecerii trupelor polone prin Moldova ascunde, în fapt, o stare de lucruri reală, faptul că atît Moldova cît și Țara Românească s-au aflat adesea în calea expedițiilor militare ale vecinilor lor mai puternici, populația ambelor țări avînd de suferit de pe urma acestor campanii.

9 La modă, de bun gust (fr.) ; ironia se îndreaptă asupra regelui polon, „slăvit“, dar lipsit de „merinde“.

10 Rege ; v. de asemenea și Rex. De observat rimele cu totul rare în care neologisme ca „bonton“ sau „rigă“ își au ca pereche cuvinte vechi, neaoșe, ca „plocon“ și „mămăligă“ ; la fel mai jos „miopi“ rimează cu „plopi“. Asemenea împerecheri de cuvinte servesc intențiilor poetului și ilustrează foarte bine adecvarea mijloacelor de expresie la conținutul poemului.

11 Viena, formă populară care favorizează rima.

12 „Om bun“ în limba rusă, probabil, în nici un caz nu în limba latină cum pretinde poetul, care utilizează confuzia voită, intenționată ca un procedeu de bază în obținerea efectelor comice.

13 Polonezi ; v. de asemenea și leși. Din nou rimele sînt alese cu măiestrie ; perechile *tunul — ceunul* și *gura — împușcătura* accentuează discrepanța dintre starea de beligeranță impusă de polonezi și preocupările pașnice, casnice aproape ale plăieșilor. Merită să fie menționată, de asemenea, folosirea numelor proprii la rimă ca de ex. *poleci — pleci — Berheci*, din care ies uneori efecte comice.

14 Scriere, document scris, aici cu sensul de scrisoare. Rugămintea regelui cuprinde argumente puerile și propuneri hazlii, la care Onofrei răspunde cu umor.

15 Din nou o rimă surpriză, un cuvânt dintr-o limbă slavă rimînd cu unul românesc.

16 Ținut în frîu de o mîină de apărători ai cetății, regele se simte lezat în amorul propriu ; izbucnirea lui este sancționată prin acest comentariu care subliniază, o dată în plus, disproporția dintre pretențiile trufașului rege și precaritatea condiției lui materiale la întoarcerea dintr-o campanie grea și costisitoare.

17 Turtă din mălai sau făină coaptă pe sobă sau în cenușă. Cele trei strofe precedente accentuează contradicția menționată mai sus, generînd efecte comice. Regele își arogă unele calități (bunătatea, faima) cu care speră să-i impresioneze pe plăieși, dar care sînt anulate de condiția materială modestă în care se afla. Foamea șterge barierele sociale, distanța impusă de ranguri ; regele faimos, vorbitor de limbă franceză, înconjurat de generali, primește fără rezerve tratația simplă oferită de bravii plăieși, conflictul inițial stingîndu-se într-o atmosferă ce amintește de Caragiale : „pupat piața Independenți“ !

18 Din nou o rimă interesantă. O precizare demnă de luat în considerație aduce D. Velciu care notează că „despre acest episod, care a avut loc în 1691, la a doua intrare a lui Sobieski în Moldova, Neculce nu amintește absolut nimic“. Cel care a consemnat evenimentul în trei dintre scrierile sale a fost contemporanul cronicarului, domnitorul Dimitrie Cantemir (v. *Descrierea Moldovei, Istoria Imperiului Otoman și Vita Constantin Cantemiri*). Rezultă că C. Negruzzi, autorul povestirii istorice *Sobieski și românii*, și V. Alecsandri, autorul dramei istorice *Cetatea Neamțului sau Sobieski și plăieșii români*, s-au inspirat din scrierile lui Cantemir. „În ceea ce îl privește pe Coșbuc, el a avut ca sursă de inspirație, foarte

probabil, fie schița istorică a lui Negruzzi, fie drama lui Alecsandri — sau pe amândouă — și presupunându-le izvoarele cronicești, așa cum sugerează fondul, a legat, fără multă ezitare, propria-i poezie de numele lui Neculce, atât de frecvent folosit de patruzecioptiști". (D. Velciu, *Coșbuc, Neculce și... alții, Limbă și literatură*, nr. 1 (28), 1972, p. 136—137). În același sens, Adrian Fochi notează : „...în vreme ce Negruzzi trata subiectul la modul «romantic pozitiv, scutit de naive idealități» (G. Călinescu), cu aplicație gravă și serioasă întrucîtva, iar Alecsandri reușea să exploateze mai ales latura patriotică a subiectului, Coșbuc s-a gândit să abordeze subiectul dintr-un unghi nou, profund original și personal, la modul umoristic. Umorul provine din multe direcții : situația istorisită (salvatorul creștinătății la Viena, participînd la o jalone expediție de pradă într-o țară creștină ; raportul de forțe dintre combatanți) ; psihologia militaristă (fanfaronada invadatorilor față de mijloacele reale de purtare a războiului ; opoziția dintre mentalități și mod de viață) și se realizează pe multe planuri, din care cel lexical oferă efecte artistice pentru degustătorii cei mai exigenți" (Adrian Fochi, *G. Coșbuc și creația populară*, „Universitas", Editura Minerva, Buc., 1971, p. 174—175).

OLTENII LUI TUDOR

Vine-un chiot dinspre munte,
Vine freamăt din păduri —
Tudor domnul vine-n frunte,
Cu mulțimea de panduri ¹ !
Iar din Jiu, din apă sfântă,
Iese cîntec vitejesc,
Și cu glas de surle ² cîntă.
Tot poporul românesc.

Las' să-i sune surle-n țară.
Să-și adune-olteni, destui,
Țara s-o vedem noi iară
Veselă pe urma lui —
Mîndra patrie română
Nu supt braț de oameni slabi,
Ci voinică și stăpînă
Cum a fost sub Basarabi. ³

Zboară corbi ⁴ pe sus, băiete,
Cîrduri negre se-nvîrtesc,
Și se zbat de-atîta sete
Și de foame se izbesc :

N-au s-aștepte-oltenii rugă
Să le dea de hrană-n văi —
Oh, ciocoi, te-ajung în fugă
Toți răzbunătorii tăi !

Cine vrea părtaș să fie
Dreptului pe-acest pământ
După Tudorin să vie !
Că-i trimis de Domnul sfânt
Să ne scape-acum odată
De ciocoi, căci Dumnezeu
Însuși s-a pornit să-i bată,
Cum ne bat și ei mereu.

Ridicați, români, Dreptății
Steag cu sfântul George⁵-acum !
Sfintei Legi și Libertății
Faceți-i odată drum !
Cine nu-i cu voi, să știe
Că izbit va fi de voi,
De cei strașnici în mînie
Și din leagăn de eroi.

Domnul Tudor să trăiască !
Sus cu toții, pui de lei,
Pentru țara românească,
Pentru drepturile ei !
A-mbrăcat cămașa morții⁶
Domnul Tudor, ca Hristos,

Dar schimba-va pasul sorții,
Va trînti tiranii jos !

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Soldați, luptători olteni din oastea ridicată de Tudor Vladimirescu în 1821 împotriva asupritorilor interni și externi ai poporului.

2 Instrument muzical de suflat, cu un capăt în formă de pîlnie, folosit mai ales în armată, în trecut ; întreaga strofă realizează o atmosferă entuziastă, evocînd adeziunea celor mulți la idealurile de libertate afirmate de Tudor.

3 Evocați în calitatea lor de întemeietori de țară (v. și poezia Carol Robert în acest volum) ; mai înainte Eminescu trimisese tot către aceștia : „...Basarabi și voi Mușatini / / Descălecători de țară, dătători de legi și datini“ (*Scrisoarea III*), pe care îi opunea prezentului corupt, la care se face aluzie și aici („braț de oameni slabi“).

4 Simbol străveziu al morții, anticipînd răzbunarea răsculaților împotriva „ciocoilor“ ; aci se pot citi și reminiscențe dintr-un motiv frecvent în basme (corbul care se rotește deasupra celor doi adversari — Făt-Frumos și Zmeul —, fiecare promițîndu-i o recompensă pentru cîteva picături de apă), evident cu o altă funcție stilistică.

5 Personaj mitologic, ucigătorul balaurului, înfățișat în iconografie călare, cu steagul izbînzii în mînă.

6 Se pare că expresia îi aparține chiar lui Tudor Vladimirescu ; în consens cu tonul general al poeziei, asemănătoare unui cîntec haiducesc, ultima strofă exaltă calitățile conducătorului, patriotismul, speranța întrevăzută.

RUGĂMINTEA DIN URMA

(după Lermontov) ¹

Ești schilav ² tot ! Un cerșetor
Te-ntorci acum acasă,
Și ce fecior frumos erai !
Dar oricum ești, ce-ți pasă !
Tu vei vedea iar satul tău
Și casa voastră-n vale,
Și biata mamă-ți va ieși
Plângînd în cale.

Și eu rămîn să mor pe-aici
Cu liftele ³ păgîne !
Ah, parcă simt că n-am s-ajung
Să văd ziua de mîne.
Cu douăzeci deodată-n car
La groapă mă vor duce,
Și, bun e Domnul, de-om avea
La cap o cruce.

Noi de copii ne știm, și-am fost
Ca frații, ba mai bine.
Eu de-am avut un singur ban
L-am împărțit cu tine ;

Și tu cu gura foc prindeai
Să-mi dai ajutorare ;
Să-ți răsplătească Dumnezeu,
Că-i bun și mare !

Și-auzi acum !⁴ De-or întreba
În sat de-a mea venire
Tu-n loc de adevăr să spui
Că n-ai de mine știre,
Că n-am fost la un regiment —
Dar spune-le ce-ți place.
Că pentru ei ori viu, ori mort,
Totuna face.

Iar mamei — Doamnă, cum aș vrea
Credința s-o înșele !
Să-i spui că m-ai lăsat rănit
La Turnu-Măgurele,
Dar voi sosi cât de-n curînd.
Ascultă-mi rugămintea,
Că mama, dac-ar ști că-s mort,
Și-ar perde mintea.

Tu s-o amîi cu zi de zi
Și spune-i cîte toate,
Ea e bătrînă, n-are mult
Să mai trăiască, poate ;
Și pentru ce să-i amărăști
Și zilele puține ?
Că n-are-n lume bun și drag
Decît pe mine.

Iar Lini, de s-ar intimpla
Să vă-nîlniți vrodată,
Să-i spui că-s sănătos și-as vrea
S-o alin mîritată.
Tu uită-i-te-n ochi să vezi
De-o doare ori n-o doare !
Iar dacă vei vedea-o stînd
Nepăsătoare,

Să-i spui că m-ai lăsat rănit
Pe umedele paie,
Că doctorul în carnea mea
Adîncă brazdă taie,
Că de dureri eu mă izbesc
Și urlu ziua-ntrăgă,
Și c-am murit gîndind la ea,
Că mi-a fost dragă.

Și dacă ochii ei atunci
Mai tîlburi se vor face,
N-o mîngîia ! E de prisos,
Te rog s-o lași în pace.
O frunză vestează nu-ți da

Cuvînt să zici că-i toamnă
Și-o lacrimă în ochii ei
Nimic nu-nseamnă !

Și-acum dă-mi mîna ! A sunat
Cornistul⁶ de plecare,
Du Otlui din partea mea
O caldă salutare,
Și-ajuns în țară, eu te rog,
Fă-mi cel din urmă bine !

Pămîntul țării să-l săruți
Și pentru mine !

(din vol. BALADE ȘI IDILE)

1 Începînd cu ed. a II-a a vol. *Balade și idile* din 1897 această indicație figurează după titlul poeziei ca un răspuns pe care Coșbuc îl dă acuzațiilor de plagiat ce i s-au adus în legătură cu ea, la întîia apariție în volum. Cum Coșbuc nu știa rusește, s-a presupus că „poezia lui Lermontov nu i-a putut fi accesibilă decît prin traduceri germane“, respectiv din traducerea lui Bodenstend (cf. G. Scridon, *Note și variante*, în G. Coșbuc, *Opere alese*, vol. I, E. P. L., 1966, p. 284). Pe de altă parte, Coșbuc însuși afirmă că și-a luat subiectul dintr-o legendă la o ilustrație văzută într-o revistă germană : „Eu, după ideile neamțului, am scris poezia. Deci, fără să visez măcar, am plagiat pe Lermontov, pe cale indirectă“ (idem., p. 286). Dar comentatorii sînt de acord cu toții că adaptarea lui Coșbuc este superioară presupusului original : „Pentru *Rugămintea din urmă* superioritatea imitației asupra lucrului imitat e atît de decisivă, încît, *mutatis mutandis*, ai putea asemăna lucrul cu adaptările — pe o vreme cînd erau mai permise decît astăzi — lui Pierre Corneille din teatrul spaniol“. (N. Iorga, *Poeziile d-lui Coșbuc*, *Familia*, XXX, nr. 23, 1894, p. 272—274, apud G. Scridon, *op. cit.* p.221.

2 Slab, neputincios ; fiecare din cele trei secvențe constitutive ale poemului se deschide, cum vom vedea, cu o formulă de adresare de acest tip, prin care cel care rămîne, rănitul, își începe confesiunile către tovarășul care pleacă. Deși aflat el însuși în pragul morții, ostașul are tăria și omenia să-și exprime compasiunea pentru înfățișarea jalnică a celui care

pleacă, compensată totuși de bucuria apropiatei sale întoarceri acasă, între cei dragi.

3 De alt neam, aici cu sensul de dușmani, cotropitori, oameni răi. O primă opoziție se stabilește aici între *tu* (vei vedea iar satul *tău*) și *eu* (rămân să mor pe-aici) opoziție mediată de *noi* (de copii ne știm).

4 A doua secvență marcată de o formulă de adresare, directă, dramatică. De reținut în această parte a poemului frecvența condiționalelor (*de-ar întreba dac-ar ști, de s-ar întâmpla*). Gîndul muribundului se îndreaptă mai întîi către satul natal, apoi către maica bătrînă căreia, ca și ciobanul mioritic, ar vrea să-i ascundă adevărul morții sale. Avem aici dovada umanismului profund al poporului nostru, dragostea față de semenii fiind adesea mai puternică decît dragostea de sine.

5 Intensitatea sentimentului crește gradat ; grijii față de mamă îi ia locul neliniștea în legătură cu iubita rămasă acasă, căreia ar vrea să-i probeze dragostea și să-i arate, în același timp, cît de mult a iubit-o.

6 Gornist, trompet ; ultima strofă începe, din nou, cu o formulă directă, după care, împăcat cu soarta, muribundul își exprimă ultima dorință. Satul, mama, iubita trec pe planul secund, ultimele gînduri ale celui care și-a dat viața pe cîmpul de luptă se îndreaptă către patria scumpă. Departe de a fi melodramatică, „rugămintea din urmă“, ca și a lui Dan, căpitan de plai, eroul lui V. Alecsandri („Ghirai, mă lasă, lasă, în ceasul morții grele / Să mai sărut o dată pămîntul țării mele“) apare ca firească și adînc omenească. În sfîrșit ar fi de observat că în acest poem Coșbuc nu recurge la nici unul dintre artificiiile poeziei, dacă excludem, desigur, forma versificată a mesajului ; sînt aproape absente epitetele, comparațiile, metaforele. Întreaga emoție, tot dramatismul comunicării rezultă exclusiv din meșteșugul construcției, din dozarea elementelor compoziționale.

TREI, DOAMNE, ȘI TOȚI TREI

Avea ¹ și dînsul trei feciori,
Și i-au plecat toți trei deodată
La tabără, sărmanul tată !
Ce griji pe dînsul, ce fiori,
Cînd se gîndea că-i greu războiul,
N-ai timp să simți că mori. ²

Și luni trecut-au după luni —
Și-a fost de veste lumea plină,
Că steagul turcului ³ se-nchină ;
Și mîndrii codrului păuni, ⁴
Românii-au isprăvit războiul,
Că s-au bătut nebuni.

Scria-n gazetă că s-a dat
Poruncă să se-ntoarcă în țară
Toți cei plecați de astă-vară —
Și rînd pe rînd veneau în sat
Și ieri și astăzi cîte unul
Din cei care-au plecat.

Și-ai lui întîrziau ! Plîngînd
De drag că are să-i revadă,

Sta ziua-n prag, ieșea pe stradă
Cu ochii zarea măsurînd,
Și nu veneau ! Și dintr-o vreme
Gemea, bătut d-un gînd. 5

Nădejdea caldă-n el slăbea,
Pe cît creștea de rece gîndul. 6
El a-ntrebat pe toți d-a rîndul,
Dar nimeni știre nu-i știa.
El pleacă-n urmă la cazarmă
Să afle ce dorea.

Căprarul vechi îi iese-n prag.
— „Ce-mi face Radu ?“ El întreabă,
De Radu-i este mai cu grabă,
Că Radu-i este cel mai drag.
— „E mort ! El a căzut la Plevna
În cel dintîi șirag !“

O, bietul om ! De mult simțea
Că Radu-i dus de pe-astă lume,
Dar astăzi, cînd știa anume,
El sta năuc și nu credea.
Să-i moară Radu ! Acest lucru
El nu-l înțelegea. 7

Blăstem pe tine, braț dușman !
— „Dar George-al nostru cum o duce ?“
— „Sub glie, taică, și sub cruce,
Lovit în pept d-un iatagan ⁹ !“
— „Dar bietul Mircea ? — „Mort și Mircea
Prin văi pe la Smîrdan.“

El n-a mai zis nici un cuvînt ;
Cu fruntea-n piept, ca o statuie,
Ca un Christos bătut în cuie,
Ținea privirile-n pămînt,
Părea că vede dinainte-i
Trei morți într-un mormînt.

Cu pasul slab, cu ochii beți
El a plecat, gemînd p-afară,
Și-mpleticindu-se pe scară,
Chema pe nume pe băieți,
Și să proptea de slab, sărmanul,
Cu mîna de păreți. ¹⁰

Nu se simțea de-i mort ori treaz,
N-avea puteri să se simțească ;
El trebuia să s-odihnească —
Pe-o piatră-n drum sub un zăplaz ¹¹
S-a pus, înmormîntînd în palme-i
Slăbitul său obraz.

Și-a stat așa, pierdut și dus.
Era-n amiazi și-n miez de vară
Și soarele-a scăzut spre seară,
Și-n urmă soarele-a apus,
Iar bietul om stat tot acolo
Ca mort, precum s-a pus.

Treceau bărbați, treceau femei,
Și uruiau trăsuri pe stradă,
Soldați treceau făcînd paradă, —
Și-atunci, deștept, privi la ei

Și-și duse pumnii strâns pe temple :

„Trei. Doamne, și toți trei !”¹²

(din vol. BALADE ȘI IDILE)

1 Plasat la începutul propoziției, imperfectul modifică înțelesul comunicării, anticipând drama ce se va consuma treptat ; la aceasta se adaugă trei elemente (*sărmanul, griji, fiori*) care dau sentimentul neliniștii, amplificat pe parcurs.

2 Tatăl anticipează prin această exagerare voită primejdiiile prin care fiii săi, aflați pe cîmpul de luptă, vor fi trecînd.

3 Metonimie ; de fapt este vorba de capitularea armatelor turcești simbolizate aici prin „steag”.

4 Metaforă simplă în care ambele părți ale comparației sînt prezente. Poetul subliniază aici frumusețea morală a celor aflați în focul luptei. De observat, în această parte expozi-tivă, frecvența verbelor la trecut, ceea ce dă sentimentul faptului împlinit, terminat.

5 Neliniștea prefigurată în prima strofă devine din ce în ce mai acută ; starea bătrînului se justifică mai ales prin raportarea la bucuria revenirii acasă a altor tineri plăcați odată cu ai săi.

6 Zbuciumul sufleteș al bătrînului crește, lăsînd loc îndoi-ielii ; interesantă această comparație antitetică.

7 Schimbului de replici din strofa anterioară îi urmează o notație a stării sufletești a bătrînului tată. Reacția lui e ti-rească ; durerea îl năucește, vestea i se pare incredibilă.

8 Sub pămînt ; metaforă străvezie pentru mormînt.

9 Sabie scurtă, cu vîrf arcuit și două tăișuri, folosită de turci la atac.

10 Printr-un cumul de comparații și epitete Coșbuc sugerează starea tragică a tatălui, copleșit de veștile triste auzite. Reac-

ția fizică este perfect vizualizată, dovedind încă o dată capacitatea poetului de a nota mișcarea.

11 Gard (pop.) ; totuși manifestările tatălui la auzul tristelor vesti sînt notate cu prea puțină forță, analiza psihologică fiind, după cum se vede, proprie mai degrabă prozei decît poeziei.

12 Versul care dă titlul poeziei, ca un prelung oftat, strînge în sine toată jalea celui care și-a pierdut tot ce a avut mai drag, durere pe care strofele anterioare nu reușiseră să o transmită integral. În ansamblu poezia suferă de o oarecare diluare, dar chiar și așa ea transmite sentimentul profund omenesc al unui tată căruia războiul îi smulge cu brutalitate fiii și va fi impresionat multe generații de cititori prin realismul transcrierii trăirilor bătrînului.

CRACIUNUL ÎN TABARA

(Pe cîmpia Smîrdanului, 1877)

Și-acei ce de-a pururi au glume,
Azi tremură muți și-nghețați
În jalea cea fără de nume ;
Pustii ei se simt, și-aruncați
Departa la margini de lume. !

Iar cortu-ngropat e-n zăpadă ;
Nu-i ușă, nu-i cale, nu-i loc.
În haine ca-n zi de paradă,
Țin pînea-nghețată la foc,
Stînd unul într-altul grămadă.

E freamăt în zare : e tunul,
Ori cîntec de clopot din sat ?²
Crăciunul e astăzi, Crăciunul.
Flăcăii țin capul plecat,
Și plînge-necat cîte unul...

Ard vesele flăcări pe vatră ;
Și-ai casei, la masă, gătiți.
Vin oaspeți, și cînele latră ;
Le ies înainte grăbiți
Ai casei pe pragul de piatră.

5 Scaun, bancă alcătuită dintr-o scîndură lată fixată pe țărui, de-a lungul peretului, în casele vechi țărănești.

6 A gînguri, a încerca să vorbească.

7 Prin acest vers se face revenirea de la descrierea idilică a momentului festiv la care iau parte toți cei de acasă, în antiteză cu realitatea aspră a cîmpului de luptă.

8 Amănunt important ; locul flăcăilor era pe front „în pierduta cîmpie“.

9 Strofa finală reface atmosfera sumbră de la început printr-un cumul de elemente care codifică neliniștea, singurătatea, moartea. Poezia este relevantă nu numai pentru sentimentele profund omenești pe care le transmite, pentru reacția firească a țăranilor față de război, ci și pentru arta compoziției, trecerea de la un plan la altul făcîndu-se cu mijloace rafinate, ambiguitatea simbolurilor (*freamătul* datorat tunului sau clopotului ; *lupta* cu plumbi de zăpadă) delimitînd și unificînd în același timp secvențele.

DOROBANȚUL

Străcurați prin plumbi și săbii, dorobanții¹ drum
deschid.

Inimoși s-azvîrl prin șanțuri și de-a valma sar pe zid.

Și era prin șanț perire și văzduhul tremura,
Iar dincolo, prin redută² moartea cea de veci era.

Tropot de picioare multe, fum și abur ca-ntr-un iad,
Vuiet cum îl fac prin baltă cei ce-alunecă și cad.³

Dar roiau mereu flăcări răsăriți ca din pământ,
Valuri ce-necau reduta, scufundîndu-se-n mormînt.

Unul singur în roirea de viteji, un dorobanț,
Zăbăvea trudit pe-o scară, răsărit și el din șanț.

Cei sosiți, cu scări, în juru-i își făceau în grabă rost
Și treceau urmîndu-i alții, iar el tot pe unde-a fost.

Apucase strîns cu dreapta parapetul⁴, ca-n asalt,
Dar era prea slab, pesemne, zidul lunecos și nalt.

Iat-un căpitan, din urmă, aducînd în foc pe-ai lui
Dă de el. — „Cu sîrg, băiete ! Ce-ntîrzii de nu te
sui ?”

El abia-și întoarce capul. — „N-am putere să mă urc.
Mă trudesc cu stînga numai ! Bată-l Dumnezeu de
turc !”

— „Ții în sîn, se vede, dreapta ! Pune dreapta ! N-o
ține.”

— „Cum n-aș pune-o, și-i sub scară ! Uite-o, stai să
calci pe ea.”⁵

Ajutîndu-i căpitanul, el se-nalță-ncet, încet,
Dă un chiot și se-nalță, răsărind pe parapet.

Vede jos încăierarea luptătorilor voinici,
Un amestec orb ca-n cuibul răscolitelor furnici.

El înalță-n vînt chipiul, strig-un nume drag și sfînt
Și-apoi sare de pe ziduri, în redută și-n mormînt.

Ea era pămînt al nostru, smuls din sufletul turcesc,
Și voia și el să moară pe pămîntul românesc !⁶

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Ostași din infanteria română, recrutați din rîndul țărănilor ; s-au umplut de glorie în timpul războiului de independență, fiind obiectul admirației contemporanilor și apărînd ca figuri centrale în poeziile lui V. Alecsandri din vol. *Ostașii noștri*, în pictura lui N. Grigorescu etc.

2 Întăritură, loc de apărare înconjurat cu ziduri și șanțuri.

3 Comparație neizbutită, deși nu lipsită de un anume efect auditiv ; totuși, în context, imaginea apare mai mult grotescă, venind în contradicție cu conținutul sobru, eroic al poeziei.

Mai reușită este comparația din versul anterior cu toate că și aceasta ni se pare extrem de comună și de convențională..

4 Perete din pământ sau zid ridicat în fața unei redute.

5 Dialog de mare autenticitate ; scena a fost povestită de Coșbuc în *Războiul nostru pentru neatîrnare*, Buc., 1899, p.-144, unde dă întîmplarea ca reală, petrecută într-adevăr : „E de neuitat povestea spusă de un căpitan...” (vezi relatarea în *Prefață*).

6 Final patetic, plin de fior, care salvează, în parte, poezia. Dacă truda dorobanțului rănit de a ține pasul cu camarazii săi și a păși în redută este zugrăvită, în general, în culori palide, convenționale, gestul său ultim, expresie a sentimentului patriotic, este relatat simplu și firesc, direct, ceea ce mărește încărcătura emoțională a sfîrșitului poemului.

PE DEALUL PLEVNEI

E-n amurg. Pe deal bulgarul
Liniștit își mână carul.¹

Roțile nu știu că plînge
Dealul, pe-unde omul mână ;
Nu știu boii, că-n țărîină,
Pe-unde trec, e numai sînge.²

Noaptea-ncet, încet scoboară,
Lilieci prin aer zboară.

Pe-unde-a fost cumprire-odată
Doarme-acum întreaga fire,
Peste-un iad de zvîrcolire
Cade-o pace-ntunecată.³

Numai luna e pe lanuri —
Dar mai sus, pe sub rădanuri,⁴

Unde-a curs fierbinte plumbul,
Duhuri vin din vreme-n vreme,

Cît e noaptea-n dealuri geme
Și se zbuciumă porumbul.⁵

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Fiecare din cele trei distihuri care „prefățează” catrenele încearcă să creioneze un tablou nocturn calm, liniștit, cam convențional și rece, în orice caz fără forța de sugestie cu care Coșbuc și-a compus celebrele pasteluri.

2 Evocarea jertfei celor căzuți la Plevna, indirect, prin memoria pămîntului, a locului.

3 Antiteză forțată între *odată / acum* și *iad / pace*.

4 Redan,-uri = fortificație, loc întărit.

5 Imagine mai bine găsită prin care tensiunea luptei și neliniștea morților rămași pe cîmpul de luptă se transmit prin timp naturii înfiorate. Ideea, generoasă, nu se convertește într-o mare poezie, deși aici „se încearcă sublimarea sentimentului în atmosferă”. (Mircea Tomuș, *Cincisprezece poeți*, E.P.L., Buc., 1968, p. 72.)

DE PROFUNDIS

Pe sub dealurile Plevnei¹
Doarme spaima și fiorul,
Soarele-și ascunde fața
Și-ngrozit se-ntoarce norul
Să se ducă-ntr-alte părți.
O, a fost acolo-n vale
Moarte și pierire-odată,
Iar amara ei cumplire
Scrișă vreme-ndelungată
Povesti-se-va prin cărți.

Umblă mai încet cu plugul,
Tu țăranule, cu grapa,
Poartă-te să dai țărina
Mai deoparte-ncet cu sapa
Pe colnice² cu porumb —
Poate unde scurmi pământul
Tu să vezi că iese sînge,
Plugul tău să dezvelească
Vrun voinic ce-n groapă plînge
Zbuciumat de spăzi și plumb.

Au venit din munți cu soare
Și din văi întunecate

Au lăsat pustii acasă
Stîne și cîmpii și sate
Și-au trecut grozavul rîu.³
Moarte ! Tu aveai cu tine
Tot alaiul spaimei tale :
Spune tu, putut-ai, moarte,
Să oprești voinicii-n cale,
Să le pui mîniei frîu ?⁴

Pe sub dealuri pe la Plevna
Doarme spaima și fiorul —
Plin de grije și-n tăcere
Să străcoară călătorul
Prin pustiul loc de-omor.
Eu mă tem de-un semn, de-o șoaptă,
Căci din gropile tăcute
Vor ieși cei morți cu vuiet,⁵
Sute-n luptă iar cu sute,
Repetînd perirea lor !

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Variațiune pe un ton mai solemn, cum indică și titlul, la *Pe dealul Plevnei*.

2 Dealuri, coline, luminișuri ; mijloacele poetice și atmosfera sînt aceleași, viața pașnică își desfășoară cursul normal, dar pămîntul păstrează amintirea prețului cu care aceasta a fost obținută.

3 Dunărea, asimilată aici rîului morții (Styxul) care desparte lumea noastră de lumea de dincolo.

4 Întrebare retorică cu funcție de subliniere a elanului patriotic și a setei de libertate a celor care și-au dat viața pentru independența țării.

5 Motiv predilect al poeziei de evocare istorică a lui George Coșbuc : resurecția celor morți, gata să se jertfească din nou pentru patria lor ; forța de evocare e aici infinit mai scăzută decît în *Moartea lui Gelu* și chiar decît în *Mortul de la Putna*.

CÎNTECUL REDUTEI

În redută¹-numai lei ;
Uite-i, mă, başibuzucii,²
Eu de-aici le-aud papucii !
Dar mai mare peste ei
Cine mi-e ? Vrun Strîmbă-lemne ?³
Cică şi mai şi, pesemne,
Unul, Ciaca-Paca-Bei.

Cîte cinci pe-un ban să-i vinzi,
Că sînt tot oşteni pe-alesul,
De viteji le saltă fesul,
Pitulaţi pe după grinzi.
Se-ntind, nene, de căldură
De le-ajung genunchii-n gură —
Maşală,⁴ cu ei te prinzi ?

Ce te uiţi tu, că sînt goi ?
Aşa-i turcu-n vitejie,
Zvîrle haina ca să fie.
Sprinten-foc, cînd e-n război.
Dîrdîiesc din dinţi, mă vere —
Lasă-i, mă, că-şi fac putere
Dinţilor, să muşte-n noi.⁵

Și-ntr-o zi — să vezi acu —
Dete-Osman porunci să-i puie
Tălpilor la cizme cuie,
Și-apoi, ce-o fi fost, ce nu,
Că sări pe băț călare⁶
Și-alergînd în fuga mare
Drept la Vadin-s-abătu.

Strig-Osman : — „Păsat⁷ vă fac !
Încurcați pe-aicea treaba,
Și-mi mîncăți pilaf degeaba —
Vă tai ciorba, vă dezbrac !
Ahmet, Mahmet, cum te cheamă,
Tu cam tremuri, bag de seamă,
Sări, curînd, că-ți vin de hac !“

Turcii, toți, gîndeau : „Poftim !
Să dezbraci p-un gol ca napul —
Cu ce-și bate pașa capul !“
Și-i strigară : — „Cioc *selim* !“⁸
Dar temîndu-se de vorba
Că Osman le taie ciorba,
Au mai zis : — „Sărim, sărim !“

Și-au sărit cei lei de turci
Care cum puteau mai iute :
Vin românii spre redute,
Și să stai să-i mai încurci ?
Căpitanii-și pierd șalvarii,
Fac mătănii ghinărarii,
Că-i la deal, și-i greu să-i urci.

Noi strigam atunci din tun :
— „Ce fugiți, ca-n groaza furcii ?

Nu vă vin din urmă turcii !⁹
Stați, și dați-ne tutun.“
Ei de stat n-au stat nici unul
Dar ne-au azvîrlit tutunul,
C-așa-i turcul, suflet bun...

Acest cîntec îl făcui
Eu, căprarul Păvăloae,¹⁰
Stînd de strajă noaptea-n ploaie.
Și gîndeam : „Tu rîzi și spui,
Și tu n-ai cămașă-n spate !
Las' că prind pe-Osman, măi frate,
Și-am să-mbrac cămașa lui !“

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Fortăreață, cetățuie, loc întărit (v. și nota 2 la p. 78).
2 Soldați turci, voluntari din trupele neregulate, vestiți pentru cruzimea lor ; de reținut apelativul familiar *mă*, căruia i se adaugă și alte expresii populare și familiare (*cică*, *pe-semne*, *nene*) care dau tonul „cîntecului“.

3 Personaj din basmele românești, perechea lui Sfarmă-Piatră, simboluri ale forței fizice ; aici, prin raportarea la mai marele-turcilor, imaginarul Ciaca-Paca-Bei, devine o sursă a comicului.

4 Bravo ! bine ! (turc) ; procedeul comic de bază aici este contradicția dintre tonul laudativ dintr-un vers și negarea totală a aprecierii în altul („oșteni pe-alesul“ / „cîte cinci pe-un ban să-i vinzi“ ; „viteji“ / „pitulați“ — adică ascunși — etc.), sau din afirmarea unei stări de fapt și negarea ei brutală imediat („se-ntind“ / „genunchii-n gură“)

5 Starea de plîns a turcilor prinși de iarnă fără straie corespunzătoare îi procură autorului această reflecție batjocori-

toare ; din nou tonul de adresare directă apare pregnant prin apelativele „tu“, „mă, vere“, „mă“.

6 Conducătorul armatei turce apare într-o ipostază ridicolă, călărind un băț.

7 Porumb sau mei măcinat mare ; aici amenințare cu sensul de zdrobire, nimicire ; întreaga strofă gravitează în jurul unor noțiuni culinare orientale a căror prezență accentuează comicul, știut fiind că în timpul asediului ostașii turei au dus lipsă de hrană.

8 Salut militar turcesc ; pentru a întregi atmosfera, Coșbuc folosește, mai sus, două nume proprii turcești cu valoare generalizatoare.

9 Printr-o răsturnare de planuri, zicala românească a cărei sursă genetică se află tocmai în dese incursiuni turcești pe pământul nostru comentează acum goana dușmanilor, obținându-se astfel un paradox comic savuros.

10 Ca un alter-ego al poetului, procedeu devenit manieră în poezia coșbuciană, căprarul își compune cîntecul dovedind, în ciuda condițiilor vitrege și a lipsurilor, un nealterat, sănătos și plin de vitalitate umor. Situat, în timp, la o distanță convenabilă față de eveniment, Coșbuc poate să-l trateze „zîmbind a rîde“.

POVESTEA CĂPRARULUI

Cînd ne-au respins de pe movilă,
Căzurăm mulți pe-acele lunci.
Și-ntreg un regiment atunci,
De ce-a văzut, a plîns de milă.¹

În șiruri strînse și-mproșcînd
Neconținut cu foc mulțimea,
Se da-ndărăt dorobănțimea,
Loc turcilor pe șes făcînd.
Curgea și mult și iute focul,
Iar între-ai noștri și vrăjmași
Erau cel mult optzeci de pași²
Dar noi lăsam cu palma locul.

Și, iată³-n urma tuturor
Un biet căprar, avînd un frate
Ucis, s-opri să-l ieie-n spate,
Și-apoi spre șir porni cu zor.
Dar lunecînd pe iarba udă
Fiind și slab, căzu-n curînd,
Iar noi strigam să intre-n rînd ;
El a rămas nevrînd s-audă.

La ochi cu pușca l-am văzut,
Îngenuncheat acolo-n cale
Trăgînd spre-arapii⁴ ce din vale
Veneau mereu. O, n-am crezut
Că omul în mînie poate
S-azvîrl-așa de mult omor,
Că plumbii-n deznădejdea lor
Curg rîu ! Dar azi le cred pe toate.⁵

Iar noi ne-depărtam mereu,
Și i-am strigat de-a multa oară
Că e nebun, că stă să moară,
Și că-i păcat de Dumnezeu.
Nevrînd să-l lase pe cîmpie,
Și să-l aducă neputînd,
El sta cu mortul, dus de-un gînd :
Străjer răzbunător să-i fie !

Dar turcii, vin, tot vin, un roi,
Și tot mai largi li-e-n urmă pasul —
Acum nici nu ne-aude glasul,
Acum el e pierdut de noi.
Treizeci de pași mai au nizamii,⁶
Au cincisprezece, zece-acum —
Și-ăștepti pe-ai tăi, plîngînd pe drum,
Tu suflet pustiit al mamei !⁷

Dar iată-l, cade ! L-a lovit
Pesemne-un plumb din multa ploaie :
Pe spate-acum murind se-ndoaie.
Dar l-am văzut cum s-a-nvîrtit
Spre frate-său, căzînd deodată
Cu fața-n jos, pîrînd c-ar vra

Să-l apere pe mort așa —
Și-atunci coloana-naintată

A turcilor, sosind povoi
I-a și cuprins, urmîndu-și goana,
Și i-a-necat apoi coloana
Și nu i-am mai văzut apoi.
Înfiorat și-acum îmi bate
Cu jale inima, cînd scriu :
Strivit de turci, să mori de viu.⁶
Veghind la capul unui frate !

Cînd ne-am retras pe-acele lunci
Respinși de turci de la movilă,
Un regiment întreg, de milă,
A plîns de ce-a văzut atunci !⁹

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Reluate în strofa finală, într-o formă ușor modificată, aceste prime versuri au menirea să capteze interesul, atenția cititorului pentru cele ce urmează a fi povestite de un participant la împlinire ; astfel întreaga „poveste” stă sub semnul veridicității.

2 Detaliu spațial important pentru crearea impresiei de autenticitate, de fapt trăit, văzut aieva.

3 Procedeu de actualizare ; acțiunea este adusă în fața ochilor, vizualizată parcă.

4 Arabi, orientali, în general ; aici turci, otomani.

5 Implicarea naratorului din ce în ce mai activă în povestire.

6 Luptători în armata otomană ; din nou un detaliu spațial care întărește senzația de adevăr și, prin notarea precisă a

reducerii distanței dintre atacatori și paznicul neclintit al fratelui, sporește tensiunea dramatică a momentului.

7 Grija față de mama rămasă singură, neajutorată apare ca un leitmotiv în multe dintre poeziile de război ale lui Coșbuc (vezi *Rugămintea din urmă*); aici și un ecou din *Mama*, cu trimiteri, mai departe, spre *Miorița*.

8 Construcție riscată, cu sensul de a accepta moartea, de a te sacrifica cu bună știință.

9 Subiectul poemului apare într-o povestire în proză unde sînt prezente toate momentele tratate aici. Adrian Fochi este de părere că „poemul are la bază o tradiție auzită de poet de la vreun participant direct la evenimentele de la 1877/78” și că, urmărind cronologia publicării celor două piese, relația este „întîi poemul, apoi tradiția în proză”. „Coșbuc nu urmărește aici să exalte vitejia ostașului, sau numai vitejia lui, ceea ce l-a interesat, în primul rînd, a fost să pună în lumină acea «frumoasă pildă de iubire frățească» motiv poetic universal, pentru care a aflat un elocvent exemplu în întîmplările din războiul pentru neatîrnare. (...) Coșbuc notează reacțiile sufletești, etern umane, ale soldatului, fie că e vorba de fratele deznădăduit, fie că e vorba de masa întreagă de ostași, plasîndu-se, așa cum bine a arătat C. Dobrogeanu-Gherea, pe poziția morală a țăranului participant la război. El nu uită, nici o clipă, că soldatul e în primul rînd om, de aceea toată producția lui de acest fel este superioară celei a lui V. Alecsandri. La fel vitejia nu este în raport cu automatismele vieții militare, ci cu structurile de bază ale sufletului omenesc. Astfel, poemul este lipsit de retorism gol și declamator, înscriindu-se printre cele mai reușite din ciclul de poeme eroice scrise de el.” (Adrian Fochi, *G. Coșbuc și creația populară*, „Universitas”, Edit. Minerva, Buc., 1971. p. 168.)

O SCRISOARE DE LA MUSELIM-SELO

Măicuță dragă, cartea mea
Găsească-mi-te-n pace !¹
Pe aici e vînt și vreme grea,
Și-Anton al Anei zace
De patru luni, și-i slab și tras,
Să-l vezi, că-ți vine plînsul,
Că numai oasele-au rămas
Și sufletul dintr-însul.

Apoi, să știi c-a fost război
Și moarte-aici, nu șagă²
Cădeau pe dealuri, dintre noi,
Ca frunza, mamă dragă.
Și-acolo-n deal, cum fulgera,
Un plumb simții că vine
Și n-avu loc, cît larg era.
Decît în piept la mine.³

Mi-e bine-acum, și-așa socot
Că nu va trece luna
Și-oi fi scăpat de-aici de tot.
Dar vezi, te rog de una !

Să nu mai faci cum ai făcut
S-aduni la tine satul,
De veselă că ți-ai văzut
Acasă iar băiatul !

Să vezi pe-aici și ciungi și-ologi !⁴
Hristos să-i miluiască !
Tu mergi la popa-n sat să-l rogi
O slujbă să-mi cetească.
Puteri de nu vei fi avînd
De plată, vorbă-i lasă,
Că-i voi lucra o zi, oricînd
La-ntorsul meu acasă.

Pe Nuțu vi-l lăsasem mic,
Cu creștetul cît masa —
O fi acum ștregar voinic
Și vă răstoarnă casa ?
Făcutu-i-ați și lui la fel
Căciulă, cum am vrut-o ?
Aveam o piele-n pod, de miel,
Doar nu veți fi vîndut-o ?

Nevestei mele să-i mai spui
Să-mi cumpere o coasă,
Cea veche nu știu este-ori nu-i
Și-o fi acum și roasă
De cînd rugina scurmă-n ea,
Să-mi văd, o, dare-ar Sfîntul,
Cum cade iarba-n fața mea
Și-mi bate-n plete vîntul !⁵

Ea lupte-se cum biet o ști,
C-așa ne dete soartea,

Că și noi ne-am luptat pe-aci
Cu greul și cu moartea ;
Dar l-a ajuns și pe harap⁶
Blestemele și plînsul,
Că noi i ne-am ținut de cap
Și-ntrarăm după dînsul.

Și i-am făcut, măicuță, vînt !
L-am scos de tot din țară,
Măcar stetea pe sub pămînt
Și nu ieșea pe-afară.
Și-am prins și pe-mpăratul lor
Pe-Osman nebiruitul⁷
Că-l împușcase-ntr-un picior
Și-așa i-a fost sfîrșitul.

Păi, ne ținea pesemne proști,
Să-și joace hōpa-tropa,
Că nu putem să batem oști !
Dar poate taica popa
V-a spus de prin gazeturi tot —
El cum și-a dat juncanii ?⁸
Acum i-aș cumpăra, să pot,
Dar nu mai am, azi, banii.

Mă doare-n piept, dar nu să țip,
Și-așa mi-e dor de-acasă,
Și-aș vrea să plec; dar nu e chip
Că vodă nu mă lasă.
Dar uite, nu e nu știu cît
O lună chinuită,
Și-o să te strîng de după gît,
Măicuța mea iubită...⁹

Că și noi ne-am luptat pe-aci
Cu greul și cu moartea ;
Dar l-a ajuns și pe harap⁶
Blestemele și plînsul,
Că noi i ne-am ținut de cap
Și-ntrarăm după dînsul.

Și i-am făcut, măicuță, vînt !
L-am scos de tot din țară,
Măcar stetea pe sub pămînt
Și nu ieșea pe-afară.
Și-am prins și pe-mpăratul lor
Pe-Osman nebiruitul⁷
Că-l împușcase-ntr-un picior
Și-așa i-a fost sfîrșitul.

Păi, ne ținea pesemne proști,
Să-și joace hōpa-tropa,
Că nu putem să batem oști !
Dar poate taica popa
V-a spus de prin gazeturi tot —
El cum și-a dat juncanii ?⁸
Acum i-aș cumpăra, să pot,
Dar nu mai am, azi, banii.

Mă doare-n piept, dar nu să țin,
Și-așa mi-e dor de-acasă,
Și-aș vrea să plec; dar nu e chip
Că vodă nu mă lasă.
Dar uite, nu e nu știu cît
O lună chinuită,
Și-o să te strîng de după gît,
Măicuța mea iubită...⁹

Aşa mi-a spus Ion să-ţi scriu,
Iubească-ţi-l pământul !
Şi-am tot lăsat, pîn-a fost viu,
Şi-mi țin acum cuvîntul.
Să te mîngîie Dumnezeu,
C-aşa e la bătaie —
Şi-am scris această carte eu
Căprarul Nicolae.¹⁰

(din vol. CÎNTECE DE VITEJIE)

1 Formulă introductivă, tipică stilului epistolar ; „carte“ apare aici cu sensul de „scrisoare“, ca şi la Eminescu („Nu din vorbe, ci din carte“ etc.) ; ţăran fiind, autorul scrisorii începe cu informaţiile despre vreme şi apoi despre un con-sătean, amînînd cît poate comunicarea veştilor despre pro-pria lui stare. Se poate citi aici nu numai nota optimistă ti-pică ţăranului aflat la greu, dar şi o mare delicateţe sufle-tească, ascunzîndu-li-se celor dragi ceea ce ar putea să-i rănească. Se poate face o paralelă cu poezia *Mama* de N. La-biş în care, de data aceasta, mama este aceea care îi ascunde fiului plecat toate necazurile şi greutăţile, lăsîndu-l să creadă, din scrisori, că totul este bine acasă.

2 Şagă = glumă ; comparaţia de mai jos aparţine tot univer-sului ţărănesc.

3 Rănirea însăşi este anunţată printr-o frază meşteşugită, care ascunde brutalitatea faptului într-o notă de umor trist.

4 Aproape fiecare strofă prezintă o construcţie contrapunc-tică, realităţilor cîmpului de luptă opunîndu-li-se (alteori jux-tapunîndu-li-se) imagini din viaţa satului, a familiei, a celor apropiaţi.

5 Dorul de casă, de copil, de soție pare să fie dominat de dorința reîntoarcerii la muncă, la îndeletnicirile pașnice de înainte de război.

6 Nume disprețuitor pentru otomani.

7 Comandantul oștilor turcești la Plevnă, rănit într-adevăr la picior și făcut prizonier de armata română.

8 Revenire la grijile casnice, după ce sufletul luptătorului se aprinsese de bucuria victoriei.

9 Strofa cu cea mai mare încărcătură emoțională din întregul poem, tocmai prin firescul expresiei ; prin căldura dragostei filiale, prin înțelegerea înțeleaptă a comandamentelor momentului. Pentru prima dată răzbate un accent mai dureros, reprimat imediat ; durerea fizică este oricum copleșită de cea sufletească (dorul de casă). Din nou grija pentru cei rămași în sat este mai puternică decât propria lui durere.

10 Cu atât mai șocant și mai tragic apare finalul, anunțând moartea unui anonim (Ion) prin cuvintele simple, bine simțite, lipsite de orice emfază, ale altui anonim (Nicolae). Adoptând aici maniera scrisorilor populare în versuri, specie folclorică binecunoscută în Transilvania, ca și în celelalte ținuturi românești, Coșbuc dovedește o perfectă stăpânire a procedeelor stilului epistolar popular, la care se adaugă finalul neașteptat. „Poetul are o știință a compoziției surprinzătoare. Totul pare pregătit pentru un final optimist. Eroul crede, într-adevăr, în reîntoarcerea sa acasă și din această duioasă și ingenuă autoiluzionare provine lirismul poemului. Sfârșitul șochează, în stil coșbucian ; reprezintă o întoarcere bruscă de perspectivă“ (P. Poantă).

5 Dorul de casă, de copil, de soție pare să fie dominat de dorința reîntoarcerii la muncă, la îndeletnicirile pașnice de înainte de război.

6 Nume disprețuitor pentru otomani.

7 Comandantul oștilor turcești la Plevnă, rănit într-adevăr la picior și făcut prizonier de armata română.

8 Revenire la grijile casnice, după ce sufletul luptătorului se aprinsese de bucuria victoriei.

9 Strofa cu cea mai mare încărcătură emoțională din întregul poem, tocmai prin firescul expresiei ; prin căldura dragostei filiale, prin înțelegerea înțeleaptă a comandamentelor momentului. Pentru prima dată răzbate un accent mai dureros, reprimat imediat ; durerea fizică este oricum copleșită de cea sufletească (dorul de casă). Din nou grija pentru cei rămași în sat este mai puternică decât propria lui durere.

10 Cu atât mai șocant și mai tragic apare finalul, anunțând moartea unui anonim (Ion) prin cuvintele simple, bine simțite, lipsite de orice emfază, ale altui anonim (Nicolae). Adoptând aici maniera scrisorilor populare în versuri, specie folclorică binecunoscută în Transilvania, ca și în celelalte ținuturi românești, Coșbuc dovedește o perfectă stăpânire a procedeelor stilului epistolar popular, la care se adaugă finalul neașteptat. „Poetul are o știință a compoziției surprinzătoare. Totul pare pregătit pentru un final optimist. Eroul crede, într-adevăr, în reîntoarcerea sa acasă și din această duioasă și ingenuă autoiluzionare provine lirismul poemului. Sfârșitul șochează, în stil coșbucian ; reprezintă o întoarcere bruscă de perspectivă” (P. Poantă).

RAPORT¹

(Luarea Griviței ; la 30 august 1877)

La ceasul trei pornirăm iuți,
Dar ne-am întors în văi bătuți.

Din nou am dat asalt erou,
Dar ne-am întors bătuți din nou.

De-al treilea rînd deschis-am drum,
Dar n-am bătut-o nici acum.

Ne-am dus de-a patra oar-apoi
Și-acum răzbim și-i batem noi.²

Ne-ar fi fost rușine-amar
De ne-am fi dus și-acu-n zadar.

(din vol. *VÎNTECE DE VITEJIE*)

1 În deplin acord cu titlul, sînt date detalii ale acțiunii militare în cursul căreia a căzut Grivița.

2 Chiar bucuria izbînzii este consemnată pe un ton foarte reținut, în concordanță cu tonul general al poeziei care transmite senzația de autenticitate, de fapt văzut și trăit.

EX OSSIBUS ULTOR !¹

A fost un tânăr împărat²
De la mișei³ a smuls averea
Și-a smuls de la tirani puterea
Și mulți nebuni a spînzurat.

Dar patru inși vorbind în șoapte
L-au dus în giulgiuri⁴ învălit
Și-n codru cel mai tăinuit
L-au îngropat tîrziu în noapte.

Cei tari au zis : „A fost mișel !
Ne-a prigonit prea multă vreme.”
Iar popii fulgerau blăsteme
În cei ce mai vorbeau de el :

Nici voie să-și cernească portul,
Nici drept să-l plîngă n-au avut,⁵
Și niciodată n-au știut
În ce pămînt le doarme mortul.

Și nu vor ști ! Căci groapa lui
În blăstemat pămînt s-ascunde.
Nici soare-acolo nu pătrunde,
Nici plîngerile nimărui.

Jurat-a iadul să-ngrădească
Cu nopți de veci acest mormînt ;

Iar brazii tac, că nici un vînt
Nu-i clatină ca să vorbească,⁶

Dar noaptea-n zare, uneori,
Cînd e furtună-n depărtare,
La margini de-orizont răsare
Un fulger⁷ alb, tîrziu spre zori,
 Și-ntr-una spre pădure arată
Și scapără spre ea mereu ;
E, parc-arată Dumnezeu
Spre groapa cea de veci uitată.

Iar într-o noapte va lovi !
Și spintecată de lumină
Fugi-va noaptea cea haină,
Și brazii-n flacări⁸ or vorbi :
 Și-atunci, cu fulgerul tovarăș,
Ieși-va mortul împărat,
Și-n iadul lor, de-unde-au plecat,
S-or prăbuși tiranii iarăș.⁹

(din vol. BALADE ȘI IDILE)

1 Ultima parte a unui vers din *Eneida* de Virgiliu, pe care poetul a tradus-o în românește : *Exoriare aliqui nostris ex ossibus ultor !* (Răzbunător al meu, cine vei fi, răsari din cenușa-mi !).

2 Formulă tipică de basm, prin care poemul ne trimite spre vremuri imemorabile, proiectînd întreaga „poveste“ în mit.

3 Mișei, oameni de nimic ; adversarii tînărului împărat sînt prezentați generic, mai mult prin referire la datele lor morale decît la cele fizice.

4 Pinză albă cu care se acoperă de obicei mortul ; într-o atmosferă plină de mister se petrece nelegiuirea.

5 Încercînd să-l facă uitat pe cel căruia îi luaseră viața, dușmanii „cei tari“ au impus poporului interdicții violentînd tradiția.

6 Taina pare să fie păstrată, locul îngropării fiind inaccesibil, marcat cu semnele răului, ale întunericului.

7 Simbol frecvent în poezia lui Coșbuc, nume al unui personaj legendar (*Moartea lui Fulger*)

8 Antiteza bine/rău se realizează prin mijloace simple, dar sugestive (noapte/lumină ; noapte/flăcări).

9 Trecute prin filtrul timpului, faptele istorice se esențializează și devin mituri. În acest mit al întoarcerii izbăvitoare a eroului (tratat de Coșbuc și în alte poeme) accentul cade în egală măsură pe ce a fost și pe ce va să fie.

APRECIERI CRITICE

„...Căci pentru Coșbuc viața este o luptă neîntreruptă, grea, pe care nu trebuie să o discuți, ci s-o accepți eroic. Ea este o *datorie grea* sau chiar *un chin răbdat*, pe care trebuie să-l suporti cu bărbăție pînă în ultima clipă. Așa face strămoșul Decebal care, cu toate că spune după legea lui : *E rău destul că ne-am născut*, luptă eroic pînă în ultima clipă : *Dar nu-i tot una leu să mori/ Ori cîne-nlănțuit*. Coșbuc preamărește eroismul și înfierează cu strășnicie lașitatea : *E tragedie-nălțătoare / Cînd biruiți oștenii mor*.

O astfel de „tragedie-nălțătoare“ a cîntat el în *Moartea lui Fulger* și în *Decebal către popor*, două din cele mai puternice poeme ale lui. Lupta eroică e totdeauna măreață, fie că se termină cu o înfrîngere, fie cu o biruință. În cazul întîii e o „tragedie-nălțătoare“, ca-n cele două poeme amintite, în al doilea avem „eroi de epopee“ ca-n *Pașa Hassan* unde Mihai ia proporții homerice.

Firește că poetul nu preamărește pe erou pentru orice luptă, ci pentru aceea pe care o duce pentru semenii săi, pentru eliberare, pentru dreptate.

El n-a cîntat apoi numai eroismul spectaculos al conducătorilor de oaste, al lui Fulger, Decebal, Gelu sau Mihai, ci și eroismul omului simplu. Să ne gîndim la cele mai realizate din poeziile închinat Războiului de Independență. A cîntat apoi ca nimeni altul lupta colectivă, eroică a maselor,

împotriva cîmpitorilor, a opresorilor, a exploatatorilor. Să ne gîndim la *Cîntec barbar*, *In opressores*, *Noi vrem pămînt*.

(ION BREAZU, *Un cîntec eroic al vieţii*, în *Studii de literatură română şi comparată*, I, Edit. Dacia, Cluj, 1970, p. 567—568).

„În *Cîntece de vitejie*, volum apărut în 1904, Coşbuc şi-a strîns poeziile cu temă eroică publicate după 1896, introduse, unele, ulterior în *Ziarul unui pierde-vadă*. O parte din aceste bucăţi sînt ode şi imnuri. În versurile lor freamătă înflăcărate sentimente patriotice, exprimate cu energie şi, uneori, cu patos liric. Asemenea poezii au educat multe generaţii tinere şi educă şi azi tîneretul în spiritul iubirii de ţară. Multe dintre ele se menţin însă în limitele corectitudinii, ale unei versificaţii cuminţi. (...)

Multe dintre poeziile adunate în *Cîntece de vitejie* au ca sursă de inspiraţie eroismul poporului român în războiul pentru independenţă. Astfel, în *Povestea căprarului*, bunăoară, se aduce cînstire unui ostaş ce rezistă duşmanului, cu îndîrjire, pînă la ultima suflare. Nici această piesă, nici multe altele nu conţin însă temperatura pasională ce stăpîneşte creaţia majoră a poetului. Naraţiunea curge, de regulă, uniform, cuminte, fără învîrtejiri în momentele esenţiale, fără să dea naştere unor viziuni impunătoare. Se vede că poetul nu cunoştea războiul.

Tablourile pe care le plăsmuieşte sînt livreşti, lipsindu-le pulsaţia trăirii concrete. Deseori ni se înfăţişează scene de operetă, ca de pildă în *Dorobanţul* : *Tropot de picioare multe, fum şi abur ca-ntr-un iad. / Vuiet cum îl fac prin baltă cei ce-alunecă şi cad. // Dar roiau mereu flăcăii răsăriţi ca din pămînt, / Valuri ce-necau reduta, scufundîndu-se-n mormînt*.

Ororile războiului nu sînt ocolite, dar modul în care apar ține de acea reprezentare convențională împotriva căreia se pronunța, cu verva impetuoasă ce-l caracteriza, Camil Petrescu.

(DUMITRU MICU, *George Coșbuc*, Edit. Tinerețului, București, 1966, p. 88—89).

„În intenția de a realiza o epopee națională. Coșbuc cuprinde o mare perioadă din istoria poporului român, respectiv de la daci pînă la războiul de independență. Eroicul se manifestă diversificat în acest spațiu, neexistînd însă o preocupare expresă pentru fixarea unei tipologii anume a eroului autohton. O dimensiune generală se constată totuși : fie că e vorba de eroul-filozof, de legislator, de voievodul medieval ori de eroul anonim popular, comună le rămîne tuturor umanitatea. Toți sînt aduși într-un spațiu de familiaritate, lipsiți fiind de aura mitică, de legendar. (...)

Cu adevărat important rămîne însă faptul că, pe lîngă unele accente profetice din *Decebal către popor*, *Moartea lui Gelu* ori „*Un cîntec barbar*, Coșbuc se află cu aceste poezii istorice în actualitate. Creația sa patriotică are în contemporaneitate și un sens politic. (...)

„Unele poezii, anecdotice în fond închipuie conflicte puternice, coborînd din tragedia clasică, precum acela dintre datorie și pasiune în *Ștefăniță-vodă* sau *Voichița lui Ștefan*. Cu toate că unui asemenea conflict îi lipsește tensiunea, rezolvarea lui fiind exterioară, trebuie apreciată această încercare a poetului de a căuta în istorie destine exemplare și de a urca eroismul pînă la esențele tari ale liricii profetice, depășind messianismul puțin retoric al pașoptiștilor în general, sau patriotismul cam ornat al lui Alecsandri, în special. Cel puțin în unele poeme, Coșbuc devansează suflul puternic al

lui Goga, ca în celebrul *Un cînte barbar*, unde blasfemicul capătă proporții halucinante, de apocalipsă." (...)

„În 1904 apar *Cîntece de vitejie*, o evocare a războiului nostru de independență, lucru pe care poetul îl făcuse și în proză, dar de pe poziții monarhiste. Asociate cu *Ostașii noștri*, volumul pe aceeași temă al lui Vasile Alecsandri „cîntecele” acestea au trecut aproape integral pe seama istoriei literare. Criticii le-au privit cu suspiciune. Pe urmele lui Călinescu, care îl ridiculizase pe Alecsandri pentru modul idilic în care vede războiul, Dumitru Micu, de exemplu, demască convenționalitatea majorității poeziilor, atmosfera lor de operetă. Un cercetător mai recent, D. Vatamaniuc, dimpotrivă, caută superioritatea lui Coșbuc prin aceea că el «cîntă oameni cu o existență foarte concretă, în care se întîlnesc întîmplări mai ales tragice și o mulțime de situații» (Cf. G. Coșbuc. *O privire asupra operei literare*, E.P.L., 1967, pag. 175). Desigur, la Coșbuc percepția războiului rămîne exterioară; războiul e văzut ca o necesitate istorică. E nedrept, prin urmare, să opunem o asemenea viziune celei a lui Camil Petrescu, să spunem. Coșbuc aparține altui secol, pentru care războiul nu devenise încă o catastrofă universală; era mai degrabă un mod de exaltare a eroismului. Originalitatea lui Coșbuc constă în faptul că îl privește din perspectiva eroului anonim.”

(PETRU POANTĂ, *Poezia lui George Coșbuc*, Edit. Dacia, Cluj, 1976, p. 120 ; 122 ; 127 ; 129).

„Versul prevestitor din *Pentru libertate* va căpăta în alte poeme un ton mai aspru, strigătul disperat al robiei devenind strigăt de luptă. Nicăieri mai mult ca în aceste poezii, „energetismul” poeticii coșbuciene, despre care vorbea Șuluțiu, nu

este mai elocvent. Chipul „palid și fugar“ al omului mărunț, neamestecat în lupte politice, mereu tăcut și interiorizat, neaspirînd niciodată la funcții cetățenești, se regăsește în poezie într-o statură fermă de tribun, cu glas răsunător, ursit să răscolească masele, gata de martiraj în numele alor săi. Consecvent concepției vitaliste din *Moartea lui Fulger*, poetul are conștiința menirii sociale a cuvîntului său : *Tu ai pe-ai tăi ! De n-ai pe nimeni, / Te lupți pe seama tuturor.*

O temă predilectă este istoria luptelor dintre daci și romani, evocînd curajul și temeritatea dacilor în fața iureșului covîrșitor al legiunilor romane. Dar alegoria e transparentă și *Decebal către popor* devine un poem fulminant de chemare la luptă a românilor din Ardealul subjugat. Dragostea de pămînt a țăranului asuprit și hotărîrea de a-și apăra drepturile strămoșești se exprimă cu vitalitate nemărginită, gata de a înfrunta Dumnezeuirea. (...)

Coșbuc nu va mai regăsi tonul acesta. Dezrădăcinat din Ardeal, poezia lui se va stinge încet, ca și glasul lui Goga de după 1918 (*Acesta-i un cîntec de bard obosit / De bard din pămîntul uitării.*)

Versurile despre războiul de independență sînt ocazionale și au ceva din artificialitatea poeziei lui Alecsandri. Puține poeme cuprind emoție adevărată și pot să se desprindă din jocul viu, dar nesemnificativ al cuvintelor. Printre ele *O scrisoare de la Muselim-Selo*, compunere didactică remarcată prin expresia familiară și prin sugestia gingașă a vieții de liniște și pace de la sat. Din baladele cu subiect național se poate reține *Pașa Hassan*, îndeosebi pentru vitalitatea verbului și expresivitatea hiperbolei.

(ION VASILE ȘERBAN, *Postfața la George Coșbuc, Poezii*, col. Arcade, Edit. Minerva, Buc., 1971, p. 347 ; 349).

„Capitolul baladelor istorice coșbuciene ni-l arată pe autorul lor înscris mai mult pe direcția fructificată de Hasdeu, decât pe cea a lui Bolintineanu sau Alecsandri. Ca și predecesorul său, poet ocazional, atras îndeosebi de figura și aventurile boierului moldovean Moțoc, autorul baladei *Pașa Hasan* urmărește spectaculosul dramatic, anecdotica și poanta finală. Viziunea lirico-meditativă, convertită în atmosfera aparte, pronunțat romantică a lui Bolintineanu lipsește, după cum lipsește pulsul de epopee al marilor desfășurări istorice, surprins de Alecsandri.“

(MIRCEA TOMUȘ, *Poezia lui George Coșbuc*, în vol. *Cincisprezece poeți*, E.P.L., Buc., 1968, p. 71).

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. EDITII

Balade și idile, Edit. Socec, Buc. 1893 (ediții îngrijite de poet apar în anii 1897, 1902, 1907, 1912, 1916, 1918).

Fire de tort, Edit. C. Sfetea, Buc., 1896 (ediții îngrijite de poet apar în anii 1898, 1905, 1910, 1914, 1915, 1918).

Ziarul unui pierde-vară, Versuri, Edit. Socec, Buc., 1902 (ediții îngrijite de poet apar în anii 1909, 1916).

Cîntece de vitejie, Buc., 1904 (ediții îngrijite de poet apar în anii 1908, 1914).

Poezii I—II. Prefață de Dumitru Micu. E.S.P.L.A., Buc., 1953, (col. Clasicii români).

Opere alese, Ediție îngrijită și prefață de Gavril Scridon, Vol. I, E.P.L., Buc., 1966 ; vol. II, Edit. Minerva, Buc., 1971, vol. III, 1977, vol. IV, 1979 (col. „Scriitori români“).

Fire de tort, Cîntece de vitejie, vol. I—II. Prefață de Mircea Tomuș, E.P.L. (col. B.P.T.), Buc., 1966.

Poezii. Postfață de Ion Vasile Șerban, Seria „Arcade“, Edit. Minerva, Buc., 1971.

Poezii ; Prefață, note și glosar de Gavril Seridon, col.
Lyceum, Edit. Albatros, Buc., 1971.
Cîntece de viteză. Postfață de Ion Rotaru, seria „Ar-
cade, Edit. Minerva, Buc., 1977.
Poezii alese. Antologie și postfață de Laurențiu Ulici,
seria „Arcade“, Edit. Minerva, Buc., 1979.

II. STUDII CRITICE

- C. Dobrogeanu-Gherea, *Poetul țărănimii*, în *Studii critice*, vol. III, 1897, p. 241—390 (sau în alte ediții).
- G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 1941, p. 516—523.
- Vladimir Streinu, *George Coșbuc*, în vol. *Clasicii noștri* ; 1943, (reeditat la Edit. Tinereului, Buc. 1969, p. 211—230).
- D. Micu, *George Coșbuc (Micromonografii)*, Edit. Tinereului, Buc., 1966.
- Octav Șuluțiu, *Introducere în opera lui George Coșbuc*, Edit. Minerva, Buc., 1970.
- G. Seridon, *George Coșbuc*, în *Istoria literaturii române*, vol. III, Edit. Acad., Buc., 1973, p. 782—801.
- P. Poantă, *Poezia lui George Coșbuc*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1976.
- Lucian Valea, *Coșbuc. În căutarea universului liric*, Edit. Albatros, Buc., 1980.

Poezii ; Prefață, note și glosar de Gavril Scridon, col. Lyceum, Edit. Albatros, Buc., 1971.
Cîntece de vitejie. Postfață de Ion Rotaru, seria „Arcade”, Edit. Minerva, Buc., 1977.
Poezii alese. Antologie și postfață de Laurențiu Ulici, seria „Arcade”, Edit. Minerva, Buc., 1979.

II. STUDII CRITICE

- C. Dobrogeanu-Gherea, *Poetul țărănimii*, în *Studii critice*, vol. III, 1897, p. 241—390 (sau în alte ediții).
- G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 1941, p. 516—523.
- Vladimir Streinu, *George Coșbuc*, în vol. *Clasicii noștri*; 1943, (reeditat la Edit. Tinereului, Buc. 1969, p. 211—230).
- D. Micu, *George Coșbuc (Micromonografii)*, Edit. Tinereului, Buc., 1966.
- Octav Șuluțiu, *Introducere în opera lui George Coșbuc*, Edit. Minerva, Buc., 1970.
- G. Scridon, *George Coșbuc*, în *Istoria literaturii române*, vol. III, Edit. Acad., Buc., 1973, p. 782—801.
- P. Poantă, *Poezia lui George Coșbuc*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1976.
- Lucian Valea, *Coșbuc. În căutarea universului liric*, Edit. Albatros, Buc., 1980.

CUPRINS

Tabel cronologic	V
PREFAȚĂ	XIII
Notă asupra ediției	XLIX

CÎNTECE DE VITEJIE

* Decebal către popor	3
Podul lui Traian	7
Un cântec barbar	11
Moartea lui Gelu	16
Carol Robert	24
Mortul de la Putna	30
Golia ticălosul	34
Pașa Hassan	38
Ștefăniță Vodă	44
Cetatea Neamțului	49
Oltenii lui Tudor	60
**Rugămintea din urmă (<i>după Lermontov</i>)	63
Trei, Doamne, și toți trei	68
Crăciunul în tabără (<i>Pe cîmpia Smîrdanului, 1877</i>)	73
Dorobanțul	77
Pe dealul Plevnei	80
De profundis	82
Cîntecul redutei	85
Povestea căprarului	89
O scrisoare de la Muselim-Selo	93
Raport (<i>Luarea Griviței, la 30 august 1877</i>)	98
***Ex ossibus ultor!	99
Aprecieri critice	102
Bibliografie selectivă	108

55168 GRIG

Seria de **TEXTE COMENTATE-Lyceum** are menirea să contribuie la înțelegerea și interpretarea operelor fundamentale din tezaurul literaturii române și universale, oferind modele de analiză literară. Această serie utilizează texte reproduse după ediții definitive, încorporând fie o singură lucrare, fie o riguroasă selecție din creația aceluiași scriitor. Aparatul critic este alcătuit dintr-o amplă analiză a textului ales, note de subsol, cu indicarea pasajelor interesante pentru dezvoltarea conflictului, caracterizări ale personajelor etc., tabele sinoptice, o bibliografie și un capitol de referințe critice.

Lei 3,50